

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права
Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Магістерська робота

на тему «Стратегічний моніторинг економічної безпеки України»

Виконав: студент 6-го курсу, групи 601-УФБ
Спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за освітньо-професійною програмою «Управління
фінансово-економічною безпекою»
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науменко О. А.

Керівник: доктор економічних наук, професор
Онищенко Світлана Володимирівна

Рецензент: посада, ППП

Засвідчую, що в цій роботі немає запозичень із
праць інших авторів без відповідних посилань
Науменко О. А. *підпис*

Підтверджую достовірність даних, використаних
у роботі

Науменко О. А. *підпис*

Полтава, 2024 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТРАТЕГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	7
1.1. Поняття та сутність стратегічного моніторингу економічної безпеки держави.....	7
1.2. Принципи та завдання стратегічного моніторингу економічної безпеки держави.....	14
1.3. Міжнародний досвід стратегічного моніторингу економічної безпеки держави.....	20
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	28
2.1. Методи та інструменти стратегічного моніторингу економічної безпеки на макро- і мікрорівнях.....	28
2.2. Методичні підходи до оцінювання економічної безпеки стратегічно важливих підприємств	40
Висновки до розділу 2.....	53
РОЗДІЛ 3. АНАЛІТИЧНИЙ ВИМІР ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ	54
3.1. Оцінювання рівня економічної безпеки України.....	54
3.2. Системно-цільовий аналіз безпекових параметрів розвитку підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави	68

				МР 601-УФБ 10578328												
	П. І. Б.	<i>Підпис</i>	Дата													
<i>Розроб.</i>	Науменко О.А.			Стратегічний моніторинг економічної безпеки України												
<i>Держав.</i>	Онищенко С.В.															
<i>Н. Контр.</i>	Онищенко С.В.															
<i>Затверд.</i>	Кішлік В.А.															
				<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%;">Літ.</td> <td style="width: 25%;">Зрк</td> <td style="width: 25%;">Зкрупія</td> <td style="width: 25%;"></td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">9</td> <td style="text-align: center;">118</td> <td></td> </tr> <tr> <td colspan="4" style="text-align: center; font-size: small;"> Національний університет «Львівська політехніка імені Юрія Комаденка» Кафедра фінансів, банківської справи та оподаткування </td> </tr> </table>	Літ.	Зрк	Зкрупія			9	118		Національний університет «Львівська політехніка імені Юрія Комаденка» Кафедра фінансів, банківської справи та оподаткування			
Літ.	Зрк	Зкрупія														
	9	118														
Національний університет «Львівська політехніка імені Юрія Комаденка» Кафедра фінансів, банківської справи та оподаткування																

3.3. Моніторинг рівня економічної безпеки стратегічно важливих підприємств.....	76
Висновки до розділу 3.....	81
РОЗДІЛ 4. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	83
4.1. Стратегічні пріоритети зміцнення економічної безпеки України та підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави	80
4.2. Напрями вдосконалення нормативно-правового забезпечення стратегічного моніторингу економічної безпеки України.....	90
4.3. Імплементация цілей Глобальної стратегії ЄС щодо забезпечення економічної безпеки в законодавство України.....	99
Висновки до розділу 4.....	104
ВИСНОВКИ.....	106
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	111
ДОДАТКИ.....	118

				MP 601-УФБ 10578328			
	П. І. Б.	<u>Підпис</u>	Дата				
<u>Розроб.</u>	Науменко О.А.			Стратегічний моніторинг економічної безпеки України	Літ.	<u>Арк.</u>	<u>Архивція</u>
<u>Перевір.</u>	Онищенко С.В.				4	118	
<u>Н. Контр.</u>	Онищенко С.В.				<small>Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та страхування</small>		
<u>Затверд.</u>	Кулик В.						

Завдання

ВСТУП

Економічна безпека держави є однією з найважливіших складових національної безпеки. Вона забезпечує стабільний економічний розвиток, соціальний добробут населення та захист інтересів держави в економічній сфері. У сучасних умовах, які характеризуються посиленням глобалізації, зростанням конкуренції та виникненням нових ризиків і загроз, забезпечення економічної безпеки є особливо актуальним завданням. Стратегічний моніторинг економічної безпеки є важливим інструментом, який дозволяє своєчасно виявляти та оцінювати потенційні та реальні загрози економічній безпеці держави, а також розробляти заходи щодо їх протидії.

Вищезазначене підкреслює актуальність теми магістерської роботи.

Значимість стратегічного моніторингу підтверджується діяльністю таких організацій: Центр стратегічних і міжнародних досліджень, Департамент внутрішньої безпеки, Урядова цифрова служба Великобританії та інших, що свідчить про великий інтерес вчених до цього питання.

Питанню стратегічного моніторингу економічної безпеки присвячені дослідження ряду науковців: Лойка В.В., Бойка О.М., Марченко О.В., Гриценка Н.О., Вітренко В.О., Ващенко Л. А., Галіцина В.К. Басюка Т. П., Чубукової О. Ю. та інших.

Метою роботи є дослідження теоретико-методичних основ та формування практичних рекомендацій, щодо підвищення ефективності стратегічного моніторингу економічної безпеки держави.

Завдання дослідження, які поставлені та вирішені для досягнення мети роботи:

- розглянути поняття, сутність, принципи та завдання стратегічного моніторингу економічної безпеки держави;
- проаналізувати міжнародний досвід стратегічного моніторингу економічної безпеки держави;

- розглянути методи та інструменти стратегічного моніторингу економічної безпеки на макро- і мікрорівнях;
- охарактеризувати методичні підходи до оцінювання економічної безпеки підприємств, що мають стратегічне значення;
- здійснити моніторинг рівня економічної безпеки України;
- здійснити моніторинг рівня економічної безпеки стратегічно важливих підприємств;
- окреслити стратегічні пріоритети зміцнення економічної безпеки України;
- розробити напрями вдосконалення стратегічного моніторингу економічної безпеки держави з урахуванням міжнародного досвіду.

Об'єктом дослідження роботи є стратегічний моніторинг економічної безпеки України.

Предметом дослідження роботи є теоретичні основи та практичні аспекти стратегічного моніторингу економічної безпеки держави.

Для вирішення поставлених завдань в роботі використані загальні методи наукового пізнання, зокрема, системного аналізу, порівняльного аналізу, статистичного аналізу та експертних оцінок.

Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі та нормативні акти України, наукові праці українських та зарубіжних вчених, а також статистичні та аналітичні матеріали Державної служби статистики України, Державного фонду майна України, Міністерства економіки України, Центру стратегічних і міжнародних досліджень та інших.

Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення системи стратегічного моніторингу економічної безпеки держави, а також для розробки заходів щодо забезпечення економічної безпеки України.

Результати досліджень апробовані на VII Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА: ДЕРЖАВА, РЕГІОН, ПІДПРИЄМСТВО».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТРАТЕГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1.1. Поняття та сутність стратегічного моніторингу економічної безпеки держави

Економічна безпека представляє собою складну та багатогранну концепцію, що визначає стан економічних ресурсів та можливостей країни чи регіону в контексті їхньої стійкості, захисту від зовнішніх та внутрішніх загроз, а також забезпечення сталого економічного розвитку. Визначення поняття економічної безпеки включає в себе різноманітні аспекти, починаючи від захисту від фінансових криз до забезпечення стабільності фінансово-економічних систем.

У сучасній науці поняття «моніторинг» використовується майже в усіх сферах людської діяльності і являє собою складне явище, для якого немає точного однозначного тлумачення цього поняття.

За одними версіями поняття «моніторинг» прийшло з англійської мови від слова *monitoring* (контроль, спостереження) та має два значення:

- 1) постійне спостереження за яким-небудь процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату або первісним припущенням;
- 2) спостереження, оцінка і прогноз стану навколишнього середовища у зв'язку з господарською діяльністю людини.

За іншими версіями, до яких схильні більшість словників Інтернету, поняття «моніторинг» походить від латинського слова *monitor* (застережливий; нагадує, що наглядає) і означає спеціально організоване, систематичне спостереження за станом об'єктів, явищ, процесів з метою їх оцінки, контролю або прогнозу [6].

Стратегічний моніторинг економічної безпеки є важливим інструментом для розуміння та управління економічними процесами з метою забезпечення

стабільності, захисту від загроз та ризиків, а також забезпечення сталого розвитку. Це комплексний підхід до аналізу економічної ситуації, який базується на систематичному зборі, аналізі та використанні інформації про економіку країни чи регіону [5].

Стратегічний моніторинг економічної безпеки – це систематичне відстеження стану економічної безпеки країни, її основних складових, а також факторів, що впливають на її стан. Він спрямований на своєчасне виявлення загроз і ризиків економічній безпеці, а також на розробку заходів щодо їх запобігання та нейтралізації [2].

Стратегічний моніторинг економічної безпеки є важливим інструментом для забезпечення сталого розвитку країни. Він дозволяє своєчасно виявити загрози і ризики економічній безпеці, а також розробити заходи щодо їх запобігання та нейтралізації. Це сприяє створенню сприятливого середовища для економічного зростання та підвищення рівня життя населення.

Також, цей процес є складним і багатограним. Він вимагає координації зусиль різних органів державної влади, а також залучення експертів і науковців. Для успішного проведення стратегічного моніторингу необхідно розробити ефективну систему збирання, обробки та аналізу інформації про стан економічної безпеки.

Детально систему моніторингу економічної безпеки розглядав В.К. Галіцин, він вважав, що: «Система моніторингу економічного характеру – це така інформаційна система, яка проводить безперервне стеження за економічним об'єктом і розглядає аналіз його діяльності, як елемент управління». В даному випадку під об'єктом системи моніторингу мається на увазі держава Україна [8].

Трактування визначення стратегічного моніторингу економічної безпеки дещо відрізняється, тому побудуємо таблицю 1.1, в якій відображено погляди українських вчених на визначення стратегічного моніторингу економічної безпеки.

Таблиця 1.1

Підходи до визначення поняття стратегічного моніторингу економічної безпеки держави

Вчений	Визначення	Особливість
Лойко В.В. [1]	Стратегічний моніторинг економічної безпеки – це систематичне, цілеспрямоване, безперервне відстеження стану економічної безпеки країни, її складових, а також оцінка загроз і можливостей їх реалізації	Охоплює весь комплекс економічних відносин, що складають економічну безпеку країни
Бойко О.М. [2]	Стратегічний моніторинг економічної безпеки – це систематичний процес збору, аналізу та оцінки інформації про стан економічної безпеки країни з метою своєчасного виявлення та попередження загроз її порушенню	Є системним процесом, що передбачає постійне відстеження змін у середовищі, що оточує національну економіку
Марченко О.В. [3]	Стратегічний моніторинг економічної безпеки – це комплексний процес збору, обробки, аналізу та оцінки інформації про стан економічної безпеки країни, її складових та загроз їх порушенню	Використовує комплекс методів і інструментів, що дозволяють отримати об'єктивну та достовірну інформацію про стан економічної безпеки
Варналій З.С. [4]	Стратегічний моніторинг економічної безпеки – це систематичний процес збору, обробки, аналізу та оцінки інформації про стан економічної безпеки країни, її складових та загроз їх порушенню, з метою забезпечення своєчасного виявлення, попередження та нейтралізації цих загроз	Має на меті забезпечення своєчасного виявлення, попередження та нейтралізації загроз економічній безпеці
Гриценко Н.О. [5]	Стратегічний моніторинг економічної безпеки – це систематичний процес збору, обробки, аналізу та оцінки інформації про стан економічної безпеки країни, її складових та загроз їх порушенню, з метою забезпечення ефективного управління економічною безпекою	Має на меті забезпечення ефективного управління економічною безпекою
Вітренко В.О. [6]	Стратегічний моніторинг економічної безпеки – це систематичний процес збору, обробки, аналізу та оцінки інформації про стан економічної безпеки країни, її складових та загроз їх порушенню, з метою забезпечення своєчасного реагування на зміни у середовищі, що оточує національну економіку	Має на меті забезпечення своєчасного реагування на зміни у середовищі, що оточує національну економіку

*Складено за даними [1-6]

Стратегічний моніторинг економічної безпеки є основою для формування державної політики економічної безпеки. Він дозволяє оцінити поточний стан економічної безпеки країни, визначити її пріоритети та розробити заходи щодо їх забезпечення. Стратегічний моніторинг економічної безпеки є важливим інструментом для підвищення ефективності управління економічною безпекою. Він дозволяє органам державної влади своєчасно отримувати інформацію про

стан економічної безпеки, аналізувати її та приймати ефективні управлінські рішення.

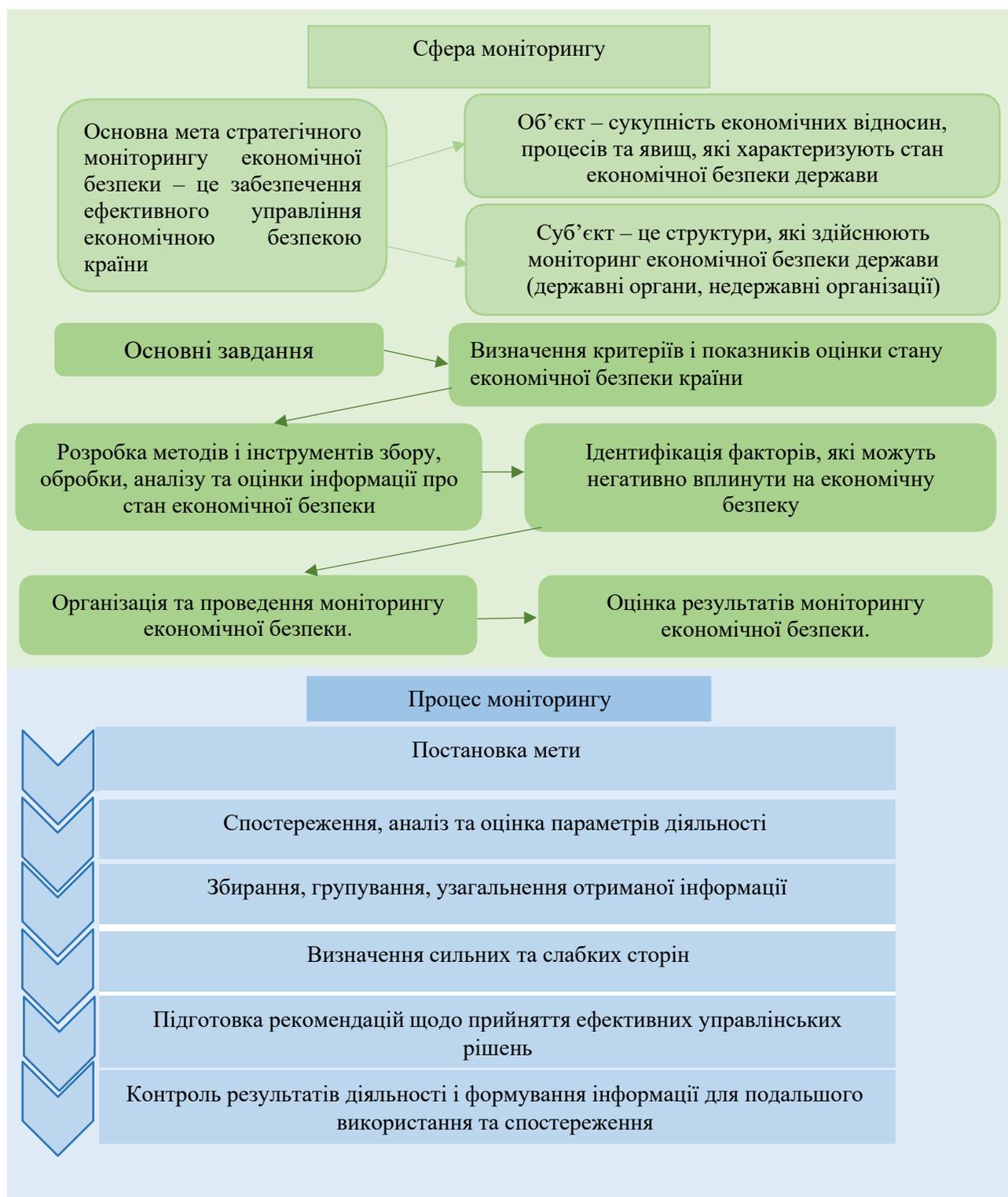

Рис. 1.1. Концептуальна модель стратегічного моніторингу економічної безпеки

*складено за даними [2, 3, 4]

Схема показує, що стратегічний моніторинг економічної безпеки є комплексним процесом, що охоплює весь спектр економічних відносин, що складають економічну безпеку країни. Він використовує різні методи та інструменти, щоб отримати об'єктивну та достовірну інформацію про стан економічної безпеки. Моніторинг економічної безпеки повинен здійснюватися постійно, щоб своєчасно виявляти та оцінювати загрози економічній безпеці, а також розробляти заходи щодо їх усунення.

Основна мета стратегічного моніторингу економічної безпеки – це забезпечення ефективного управління економічною безпекою країни. Він дозволяє: визначити поточний стан економічної безпеки країни, оцінити вплив внутрішніх і зовнішніх факторів на стан економічної безпеки, визначити загрози і ризики економічній безпеці, розробити заходи щодо запобігання та нейтралізації загроз і ризиків економічній безпеці [6].

Система моніторингу дозволяє проводити незалежні оцінки тенденцій розвитку економічного стану, отримувати інформацію про стан економічної кон'юнктури в реальному секторі економіки і її можливі зміни, оперативно проводити аналіз найважливіших факторів, що визначають інвестиційну активність.

Для моніторингу системи економічної безпеки необхідно провести певну сукупність дій та отримати необхідну інформацію. Так, на рівні економіки це кон'юнктурні опитування, опитування по фінансовим та інвестиційним анкетам. На рівні підприємства: фіксація параметрів економічного стану, діяльності, маркетингу. На рівні підрозділів: збір даних про закупівлі, запаси, продуктивність, споживання ресурсів і так далі [4].

Мета аналізу діяльності визначає, що саме потрібно вивчити, які показники слід оцінити, і які висновки необхідно зробити. Мета може бути поставлена в загальному вигляді або бути більш конкретною.

На етапі спостереження та оцінки, аналітик збирає інформацію про діяльність об'єкта дослідження. Інформація може бути отримана з різних джерел, таких як: бухгалтерська звітність, оперативна інформація, статистичні

дані, експертні оцінки. Інформація збирається за певними параметрами, які визначають, що саме буде вивчено. Параметри діяльності можуть бути фінансовими, економічними, соціальними, маркетинговими та іншими [7].

Після збору інформації вона аналізується та оцінюється. Аналіз передбачає вивчення взаємозв'язків між різними параметрами, виявлення тенденцій і закономірностей. Оцінка передбачає порівняння отриманих результатів з плановими показниками, з результатами діяльності інших підприємств або з галузевими нормативами [2, 3].

На третьому етапі, інформація, отримана на попередніх етапах, збирається, групується за певними ознаками та узагальнюється. Збирання інформації передбачає її систематизацію та упорядкування. Групування інформації передбачає її об'єднання за певними ознаками, наприклад, за видами діяльності, за регіонами, за часовими періодами. Узагальнення інформації передбачає її перетворення в більш зручну для подальшого використання форму, наприклад, в таблиці, діаграми, графіки [7].

Визначення сильних та слабких сторін дозволяє аналітику сформулювати рекомендації щодо прийняття ефективних управлінських рішень. На основі результатів аналізу діяльності аналітик готує рекомендації щодо прийняття ефективних управлінських рішень. Рекомендації можуть стосуватися різних аспектів діяльності об'єкта, наприклад, щодо підвищення ефективності виробництва, щодо вдосконалення маркетингової діяльності, щодо зниження витрат тощо. Рекомендації повинні бути обґрунтованими та конкретними. Вони повинні містити інформацію про те, як саме можна досягти поставлених цілей.

Нижче наведені деякі конкретні приклади того, як стратегічний моніторинг економічної безпеки може бути використаний для забезпечення сталого розвитку країни.

1. Моніторинг стану фінансової системи дозволяє своєчасно виявити ознаки фінансової кризи і вжити заходів для її запобігання.

2. Моніторинг стану зовнішньої торгівлі дозволяє оцінити вплив міжнародних ринків на національну економіку і розробити заходи щодо захисту її інтересів.

3. Моніторинг стану демографічної ситуації дозволяє прогнозувати потреби країни в трудових ресурсах і розробити заходи щодо їх забезпечення.

Для успішного проведення стратегічного моніторингу економічної безпеки необхідно забезпечити ефективне співробітництво між різними органами державної влади, а також залучення експертів і науковців.

В Україні стратегічний моніторинг економічної безпеки здійснюється за такими напрямками.

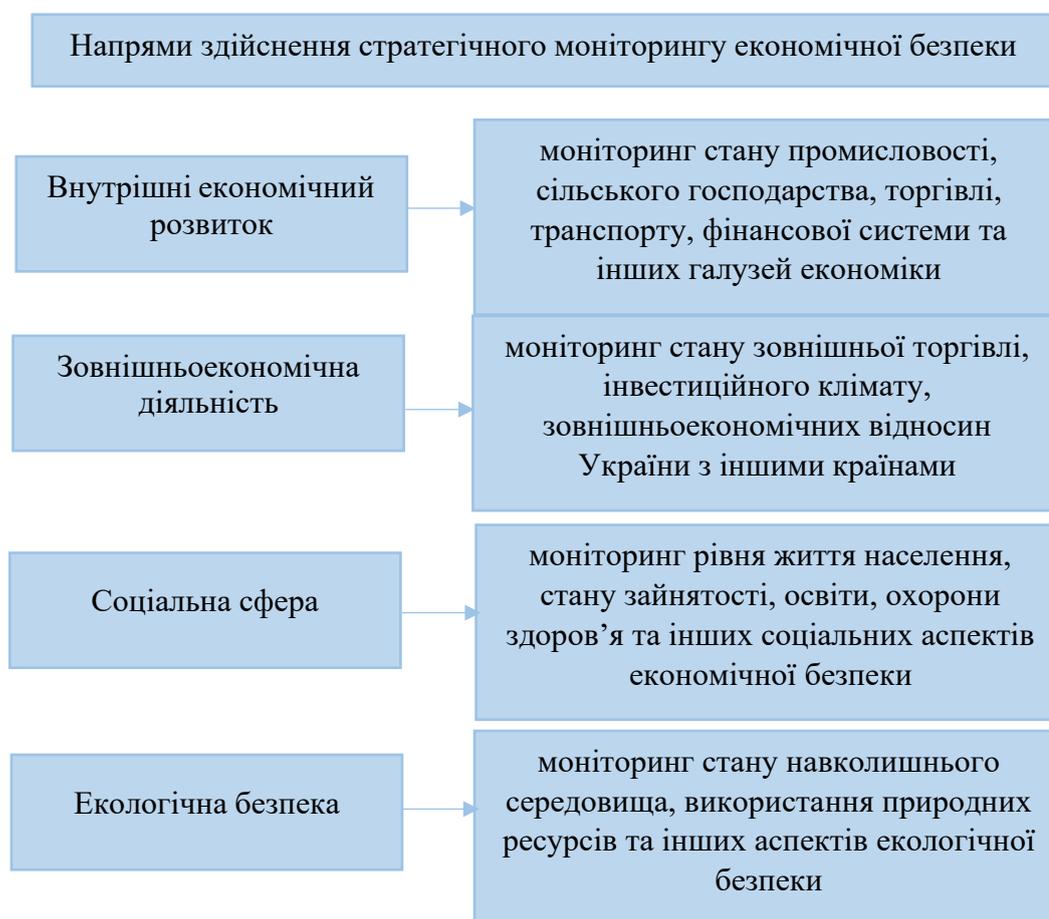

Рис. 1.2. Напрями здійснення стратегічного моніторингу економічної безпеки України

*складено за даними [8]

Стратегічний моніторинг економічної безпеки є важливим інструментом для забезпечення безпеки і сталого розвитку країни. Він дозволяє своєчасно виявити загрози і ризики, а також розробити заходи щодо їх запобігання та нейтралізації. Це сприяє створенню сприятливих умов для економічного зростання та підвищення рівня життя населення.

1.2. Принципи та завдання стратегічного моніторингу економічної безпеки держави

Стратегічний моніторинг економічної безпеки держави є складним і багатогранним процесом, який повинен здійснюватися на основі певних принципів. Ці принципи забезпечують ефективність і результативність моніторингу, а також відповідність його цілям і завданням.

Принцип у науці – це загальне положення, яким повинні задовольняти наукові припущення, гіпотези або теорії. Принципи визначають основні положення науки, її методологію та структуру. Вони служать основою для наукового дослідження, допомагають систематизувати наукові знання та розробляти нові теорії.

Основні принципи стратегічного моніторингу економічної безпеки держави відображені на рисунку 1.3.

Рис. 1.3. Принципи стратегічного моніторингу економічної безпеки

*складено за [6]

Принцип цілеспрямованості стратегічного моніторингу економічної безпеки держави означає, що він повинен бути спрямований на досягнення конкретних цілей, визначених в стратегії економічної безпеки держави. Ці цілі визначають, що саме буде досліджуватися в рамках моніторингу, які показники будуть аналізуватися, і як будуть інтерпретуватися результати моніторингу.

Тобто, щоб моніторинг був ефективним, він повинен бути спрямований на вирішення конкретних завдань, таких як:

- 1) оцінка рівня економічної безпеки держави;
- 2) виявлення загроз економічній безпеці;
- 3) прогнозування розвитку економічної безпеки держави;
- 4) формування механізмів реагування на загрози економічній безпеці.

Якщо моніторинг не буде цілеспрямованим, він може виявитися неефективним і не призведе до досягнення бажаних результатів [3].

Для прикладу, якщо в стратегії економічної безпеки держави визначено, що однією з цілей є підвищення конкурентоспроможності вітчизняної промисловості, то моніторинг повинен бути спрямований на аналіз таких показників, як обсяги виробництва, структура виробництва, рівень технологічного розвитку, інноваційна активність, конкурентоспроможність промислових підприємств та інші. Якщо ж моніторинг буде проводитися без урахування цих цілей, то він може виявитися неефективним і не призведе до підвищення конкурентоспроможності вітчизняної промисловості.

Принцип системності стратегічного моніторингу економічної безпеки держави означає, що він повинен охоплювати всі аспекти економічної безпеки, включаючи її політичні, соціальні, технологічні та інші аспекти. Тобто, моніторинг повинен розглядати економічну безпеку як складну систему, що складається з взаємопов'язаних елементів. Це дозволяє отримати більш повне і об'єктивне уявлення про стан економічної безпеки держави. Якщо моніторинг не буде системним, він може виявитися неповним і не дасть можливості виявити всі загрози економічній безпеці [5].

Зокрема, якщо моніторинг буде зосереджений лише на економічних показниках, він може не враховувати такі важливі аспекти економічної безпеки, як соціальна стабільність, політична стабільність, екологічна безпека та інші. Якщо ж моніторинг буде системним, він дозволить виявити такі загрози економічній безпеці, як: зниження рівня життя населення, зростання соціальної напруги, політична нестабільність, погіршення стану навколишнього середовища та інші. Таким чином, принцип системності є одним з найважливіших принципів стратегічного моніторингу економічної безпеки держави. Він забезпечує комплексність моніторингу, а також сприяє виявленню всіх загроз економічній безпеці [6].

Принцип континуїтету стратегічного моніторингу економічної безпеки держави означає, що він повинен здійснюватися постійно, з періодичністю, достатньою для своєчасного виявлення та реагування на загрози економічній безпеці. Тобто, моніторинг повинен бути безперервним, щоб він міг реагувати на будь-які зміни, що відбуваються в економічній системі держави. Якщо моніторинг буде неконтинуальним, він може виявитися неефективним і не призведе до досягнення бажаних результатів. Для прикладу, якщо моніторинг буде здійснюватися лише раз на рік, то він може не встигнути виявити загрози економічній безпеці, які виникли в між проміжок між проведенням моніторингу. Якщо ж моніторинг буде здійснюватися постійно, то він дозволить своєчасно виявити такі загрози економічній безпеці, як: зміни в світовій економіці, зміни в політичній ситуації в державі, зміни в технологічному розвитку та інші.

Таким чином, принцип континуїтету є одним з найважливіших принципів стратегічного моніторингу економічної безпеки держави. Він забезпечує своєчасність виявлення загроз економічній безпеці та сприяє забезпеченню економічної безпеки держави. Впровадження принципу континуїтету в стратегічний моніторинг економічної безпеки держави сприяє підвищенню ефективності цього процесу та забезпеченню своєчасного виявлення загроз економічній безпеці.

Принцип об'єктивності стратегічного моніторингу економічної безпеки держави означає, що він повинен здійснюватися на основі достовірних і неупереджених даних. Тобто, моніторинг повинен бути заснований на використанні таких джерел інформації, які не містять суб'єктивних оцінок і суджень. Якщо моніторинг буде не об'єктивним, він може призвести до помилкових висновків і вжити неправильних заходів щодо забезпечення економічної безпеки держави [2]. Зокрема, якщо моніторинг буде заснований на даних, які надані суб'єктами, які мають власні інтереси, то ці дані можуть бути не достовірними і можуть призвести до неправильної оцінки стану економічної безпеки держави.

Якщо ж моніторинг буде об'єктивним, він дозволить виявити такі загрози економічній безпеці, як: невідповідність економічної системи держави вимогам сучасного світу, наявність недоліків у законодавстві, що регулює економічну діяльність, недостатня ефективність органів державної влади, відповідальних за забезпечення економічної безпеки держави та інші. Таким чином, принцип об'єктивності є одним з найважливіших принципів стратегічного моніторингу економічної безпеки держави. Він забезпечує достовірність висновків моніторингу та сприяє забезпеченню економічної безпеки держави.

Принцип актуальності стратегічного моніторингу економічної безпеки держави означає, що він повинен відображати поточні реалії та тенденції розвитку економічної системи держави. Тобто, моніторинг повинен бути своєчасним і реагувати на будь-які зміни, що відбуваються в економічній системі держави. Якщо моніторинг буде неактуальним, він може виявитися неефективним і не призведе до досягнення бажаних результатів [5].

Зокрема, якщо моніторинг буде заснований на даних, які були зібрані кілька років тому, то ці дані можуть бути неактуальними і можуть призвести до неправильної оцінки стану економічної безпеки держави.

Актуальний моніторинг дозволяє своєчасно виявити такі загрози економічній безпеці, як: зміни в світовій економіці, зміни в політичній ситуації в державі, зміни в технологічному розвитку та інші. Таким чином, принцип

актуальності є одним з найважливіших принципів стратегічного моніторингу економічної безпеки держави. Він забезпечує своєчасність виявлення загроз економічній безпеці та сприяє забезпеченню економічної безпеки держави.

Принцип ефективності стратегічного моніторингу економічної безпеки держави означає, що він повинен бути спрямований на досягнення конкретних цілей, визначених в стратегії економічної безпеки держави, з мінімальними витратами ресурсів [2]. Тобто, моніторинг повинен бути таким, щоб він дозволяв своєчасно виявляти загрози економічній безпеці та розробляти ефективні заходи щодо їх подолання, але при цьому не вимагав значних витрат часу, людських ресурсів та фінансових коштів. Якщо моніторинг буде неефективним, він може виявитися непродуктивним і не призведе до досягнення бажаних результатів.

Для прикладу, якщо моніторинг буде здійснюватися за допомогою складних і дорогих методів, які не дозволяють отримати достовірну інформацію, то він може виявитися неефективним. Якщо ж моніторинг буде ефективним, він дозволить: своєчасно виявляти загрози економічній безпеці, розробляти ефективні заходи щодо їх подолання, мінімізувати витрати ресурсів на здійснення моніторингу. Таким чином, принцип ефективності є одним з найважливіших принципів стратегічного моніторингу економічної безпеки держави. Він забезпечує досягнення конкретних цілей моніторингу з мінімальними витратами ресурсів [1].

Ось деякі конкретні приклади того, як принцип ефективності може бути реалізований у рамках стратегічного моніторингу економічної безпеки держави:

1. Моніторинг повинен використовувати прості і ефективні методи, які дозволяють отримати достовірну інформацію.
2. Моніторинг повинен бути автоматизованим, щоб забезпечити його швидкість і ефективність.
3. Моніторинг повинен бути координований з іншими процесами забезпечення економічної безпеки держави, щоб уникнути дублювання зусиль і витрат.

Впровадження принципу ефективності в стратегічний моніторинг економічної безпеки держави сприяє підвищенню ефективності цього процесу та забезпеченню економічної безпеки держави.

Стратегічний моніторинг економічної безпеки держави має на меті вирішення завдань, які відображені на рисунку

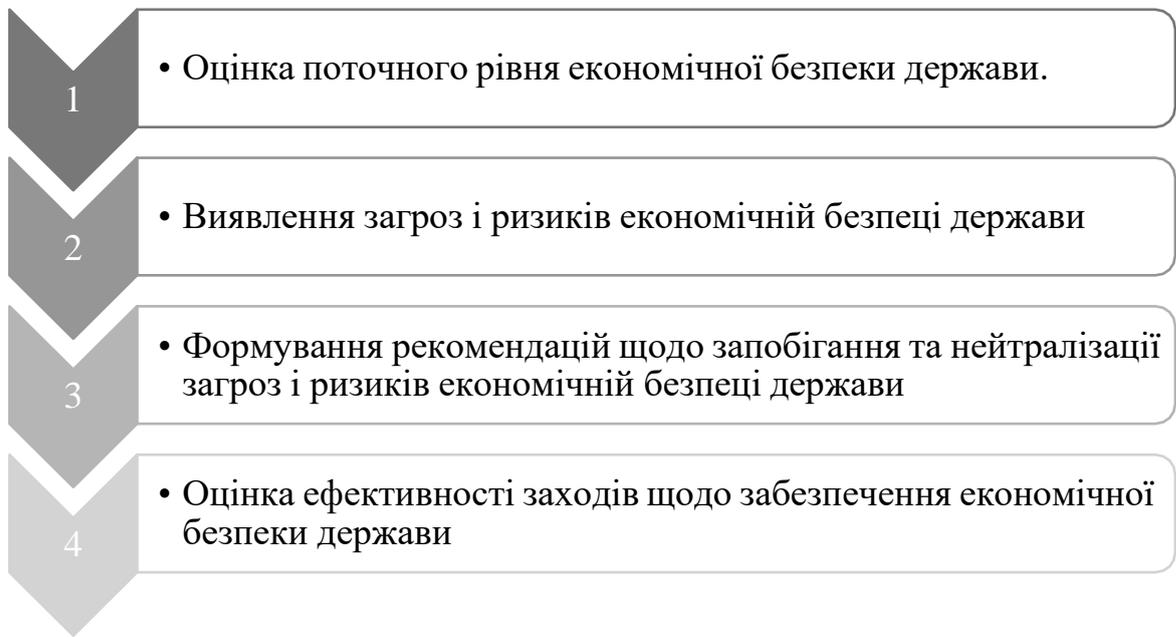

Рис. 1.4. Завдання стратегічного моніторингу економічної безпеки держави

*складено за даними [6]

Завдання стратегічного моніторингу економічної безпеки держави повинні відповідати цілям і завданням стратегії економічної безпеки держави. Вони повинні бути конкретними, вимірюваними, досяжними, релевантними та часово обмеженими. Стратегічний моніторинг економічної безпеки держави є складним і багатогранним процесом, що вимагає застосування сучасних методів і технологій. В Україні стратегічний моніторинг економічної безпеки здійснюється за такими напрямками: внутрішній економічний розвиток, зовнішньоекономічна діяльність, соціальна сфера та екологічна безпека.

Отже, стратегічний моніторинг економічної безпеки держави є важливим інструментом забезпечення економічної безпеки держави. Він дозволяє своєчасно виявляти загрози економічній безпеці та розробляти заходи щодо їх подолання.

1.3. Міжнародний досвід стратегічного моніторингу економічної безпеки держави

Стратегічний моніторинг є важливим елементом економічної безпеки держави і кожна країна має свої підходи до здійснення стратегічного моніторингу економічної безпеки на своїй території.

Міжнародний досвід стратегічного моніторингу економічної безпеки держави свідчить про те, що він є важливою складовою системи забезпечення економічної безпеки держави. Він спрямований на своєчасне виявлення та оцінку загроз національним економічним інтересам, а також на розробку заходів щодо їх упередження та нейтралізації.

У Німеччині стратегічний моніторинг економічної безпеки держави здійснюється на основі Закону про Федеральне відомство з питань безпеки і вільних ринків (Bundesamt für Sicherheit und Ordnung des Freien Marktes, BSO). Цей закон визначає основні завдання BSO.

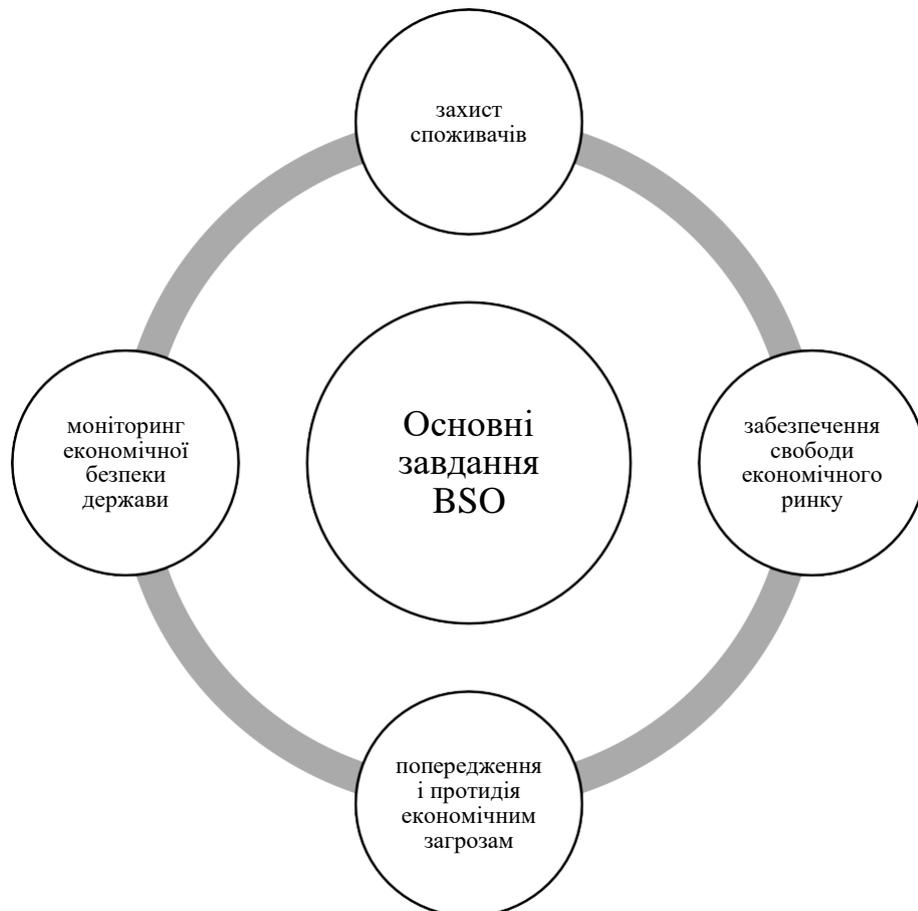

Рис. 1.5. Основні завдання BSO в Німеччині

*складено за даними [10]

BSO здійснює моніторинг економічної безпеки держави за такими напрямками як: стан економіки, фінансова система, торгівля, промисловість, сільське господарство, транспорт, енергетика, інформаційні технології.

Стратегічний моніторинг економічної безпеки держави в Німеччині здійснюється на постійній основі

Результати стратегічного моніторингу економічної безпеки держави в Німеччині використовуються для розробки політики економічної безпеки держави. BSO представляє результати моніторингу уряду, парламентаріям, бізнес-спільноті та громадськості.

Стратегічний моніторинг економічної безпеки у Німеччині має ряд особливостей, які відрізняють його від аналогічних систем у інших країнах. До таких особливостей можна віднести наступні.

1. Системний підхід: моніторинг здійснюється на основі системного підходу, який передбачає розгляд економічної безпеки держави як складної системи, що складається з взаємопов'язаних елементів.

2. Участь уряду: уряд Німеччини бере активну участь у стратегічному моніторингу економічної безпеки держави.

3. Міжнародна співпраця: BSO співпрацює з іншими органами влади та міжнародними організаціями у сфері економічної безпеки.

Стратегічний моніторинг економічної безпеки у Німеччині є важливим елементом системи забезпечення економічної безпеки держави. Він дозволяє своєчасно виявляти та оцінювати загрози економічній безпеці держави, а також розробляти ефективні заходи щодо їх упередження та нейтралізації.

У США стратегічний моніторинг економічної безпеки держави здійснюється на основі Закону про національну безпеку (National Security Act of 1947). Цей закон визначає основні завдання Ради національної безпеки (National Security Council, NSC), до яких належать: розробка і реалізація політики національної безпеки, оцінка загроз національній безпеці, координація діяльності органів влади в сфері національної безпеки.

Стратегічний моніторинг економічної безпеки в США передбачає постійну оцінку та аналіз різних факторів, що впливають на стабільність і стійкість економіки країни [11]. Мета полягає в тому, щоб визначити потенційні ризики, вразливі місця та нові тенденції, які можуть мати значні наслідки для економічного добробуту нації.

Одним із підходів до стратегічного моніторингу економічної безпеки є аналіз ключових економічних показників. Ці показники включають такі показники, як: зростання ВВП, рівень зайнятості, інфляція, торговий баланс і показники фінансового ринку. Моніторинг цих показників дозволяє політикам і експертам оцінити загальний стан економіки та виявити будь-які потенційні загрози або вразливі місця [12].

Крім того, стратегічний моніторинг також передбачає оцінку та усунення ризиків, пов'язаних із торгівлею та інформаційною безпекою. Враховуючи взаємопов'язаний характер глобальної економіки, торгівля та економічна безпека тісно пов'язані [13]. Моніторинг торговельних потоків і виявлення потенційних збоїв або вразливостей у ланцюгах поставок має важливе значення для економічної безпеки. Крім того, моніторинг і захист від кіберзагроз і інформаційних порушень має вирішальне значення для захисту економічних даних та інтелектуальної власності.

Урядові установи, такі як Міністерство внутрішньої безпеки США, відіграють важливу роль у стратегічному моніторингу економічної безпеки [12]. Ці агенції співпрацюють з іншими урядовими та приватними організаціями для виявлення та пом'якшення потенційних ризиків. Для прикладу, Міністерство внутрішньої безпеки зосереджується на торговельно-економічній безпеці, щоб забезпечити безпечний потік товарів, послуг, людей, капіталу та інформації через кордони США [13].

Окрім державних установ, стратегічний моніторинг економічної безпеки також проводиться аналітичними центрами та дослідницькими організаціями. Вони проводять дослідження, надають аналіз і пропонують політичні рекомендації для підвищення економічної безпеки та стійкості [11].

Важливо зазначити, що стратегічний моніторинг економічної безпеки є постійним процесом, який розвивається, оскільки продовжують з'являтися нові ризики та виклики. Активно відстежуючи потенційні загрози та протидіючи їм, США прагнуть забезпечити стабільність, стійкість і процвітання своєї економіки.

Стратегічний моніторинг економічної безпеки Великобританії передбачає постійну оцінку та аналіз різноманітних факторів, які можуть вплинути на стабільність та стійкість економіки країни.

Однією з відповідних ініціатив у цьому відношенні є порядок денний економічної безпеки G7, якому Великобританія віддала пріоритет під час свого головування в групі [14]. У Великобританії було скликано групи для надання консультацій щодо таких проблем, як безпека ланцюгів постачання найважливіших мінералів, медичних товарів, напівпровідників, міжнародна економічна конкуренція, а також технології та інновації в цифрових послугах [14]. Зосереджуючись на цих сферах, Великобританія прагне посилити свою економічну безпеку та зменшити потенційну вразливість.

Іншим важливим аспектом стратегічного моніторингу є Інтегрований аналіз безпеки та оборони (ISDR), який проводить уряд Великобританії. ISDR надає можливість переоцінити та змінити зовнішню політику та політику безпеки країни, особливо в контексті світу після Brexit [15]. Цей огляд має на меті відновити узгодженість та усунути нові загрози економічній безпеці.

Великобританія також приймає стратегічний підхід до оборони та безпеки через такі документи, як Стратегічний огляд оборони та безпеки (SDSR). У цьому огляді визначено пріоритети країни щодо стримування державних загроз, боротьби з тероризмом і збереження лідерства в кібербезпеці, що має наслідки для економічної безпеки [16].

Крім того, Стратегія національної безпеки, опублікована урядом Великобританії, містить огляд переоцінки національної безпеки країни в епоху невизначеності [17]. Ця стратегія підкреслює важливість економічної стійкості перед обличчям різних викликів національній безпеці.

Стратегічний моніторинг економічної безпеки Великобританії передбачає співпрацю між різними урядовими департаментами, агентствами та міжнародними партнерами. Ці зусилля спрямовані на виявлення ризиків, вразливостей і нових тенденцій, які можуть вплинути на економічний добробут країни. Загалом стратегічний моніторинг економічної безпеки у Великобританії включає постійну оцінку, формулювання політики та активні заходи для збереження стабільності та стійкості економіки країни.

Японія приділяє значну увагу стратегічному моніторингу своєї економічної безпеки. Стратегією національної безпеки економічна безпека, визначена одним з найважливіших елементів [18]. А також визнає взаємозв'язок між економічною стабільністю та загальним добробутом нації.

У Японії Стратегія національної безпеки (NSS), оприлюднена в грудні 2022 року, окреслює підхід до економічної безпеки. NSS визначає економічну безпеку як життєво важливий компонент національної безпеки Японії, підкреслюючи важливість захисту економічних інтересів і забезпечення стабільності та стійкості економіки [18].

Для моніторингу та посилення економічної безпеки Японія створила різні стратегії та рамки. Рада сприяння економічній безпеці, створена в листопаді 2021 року, відіграє центральну роль у формуванні політики та заходів, пов'язаних з економічною безпекою [19]. Її робота зосереджена на підвищенні самозабезпеченості, забезпеченні переваг і незамінності, а також на підтримці та зміцненні міжнародного порядку, заснованого на основних цінностях і верховенстві права [19].

Японський уряд також брав активну участь у дослідженні політики економічної безпеки. Наприклад, серія вебінарів IISS (Міжнародного інституту стратегічних досліджень) з економічної безпеки досліджувала ключові теми економічної безпеки Японії та її ширшого гео економічного поля [20].

Загалом Японія вважає стратегічний моніторинг економічної безпеки важливим елементом системи національної безпеки. Захищаючи та зміцнюючи

свої економічні інтереси, Японія прагне забезпечити стабільність, стійкість і довгострокове процвітання своєї економіки.

Підхід Китаю до моніторингу економічної безпеки включає кілька ключових аспектів. Одним із важливих акцентів є підтримка стабільних і сталих темпів економічного зростання. Уряд уважно стежить за такими економічними показниками, як зростання ВВП, рівень зайнятості, інфляція та торговий баланс, щоб забезпечити загальний стан економіки [21].

Крім того, Китай наголошує на захисті своїх критичних галузей промисловості та стратегічних ресурсів, що включає галузі, пов'язані з національною обороною, енергетикою, телекомунікаціями та технологіями. Уряд впроваджує політику та заходи для захисту цих галузей і забезпечення їх довгострокового функціонування та розвитку.

Іншим аспектом стратегічного моніторингу економічної безпеки Китаю є сприяння міжнародній торговельно-економічній співпраці. Китай активно бере участь у торгових угодах, налагоджує економічні партнерства та бере участь у глобальних економічних інститутах, щоб забезпечити доступ до ринків і ресурсів [21].

Загалом стратегічний моніторинг економічної безпеки Китаю включає забезпечення стабільного економічного зростання, захист критичних галузей, сприяння міжнародній торгівлі та вирішення проблем кібербезпеки. Активно відстежуючи та вирішуючи ці аспекти, Китай прагне підтримувати стійку та процвітаючу економіку.

За підсумками розглянутої інформації, можемо скомпонувати рисунок зі спільними та відмінними рисами для розглянутих країн.

	Великобританія	Китай	США	Німеччина	Японія
Спільні риси	Всі країни розглядають стратегічний моніторинг економічної безпеки як важливий елемент системи забезпечення економічної безпеки держави.	Мета стратегічного моніторингу полягає в своєчасному виявленні та оцінці загроз економічній безпеці держави, а також на розробці заходів щодо їх упередження та нейтралізації.	Стратегічний моніторинг економічної безпеки здійснюється на основі системного підходу, який передбачає розгляд економічної безпеки держави як складної системи, що складається з взаємопов'язаних елементів.	У стратегічному моніторингу економічної безпеки беруть участь урядові установи, а також аналітичні центри та дослідницькі організації.	
Відмінні риси	У Великобританії важлива роль відводиться порядку денного економічної безпеки G7, Інтегрованому аналізу безпеки та оборони (ISDR) та Стратегії національної безпеки.	У Китаї важлива роль відводиться підтримці стабільних і сталих темпів економічного зростання, захисту критичних галузей промисловості та стратегічних ресурсів, а також сприянню міжнародній торговельно-економічній співпраці.	У США ключова роль відводиться аналізу ключових економічних показників та ризиків, пов'язаних із торгівлею та інформаційною безпекою.	У Великобританії важлива роль відводиться порядку денного економічної безпеки G7, Інтегрованому аналізу безпеки та оборони (ISDR) та Стратегії національної безпеки.	У Німеччині важлива роль відводиться системному підходу та участі уряду в моніторингу

Рис. 1.6. Спільні та відмінні риси стратегічного моніторингу в різних країнах світу

*складено на основі [11-21]

Висновки до розділу 1

На основі узагальнення підходів різних українських вчених та провідних міжнародних організацій до стратегічного моніторингу, визначено, що стратегічний моніторинг економічної безпеки держави є важливим інструментом для забезпечення економічної безпеки та сталого розвитку країни. Він дозволяє своєчасно виявляти загрози і ризики економічній безпеці, а також розробляти заходи щодо їх запобігання та нейтралізації.

В рамках дослідження принципів та завдань стратегічного моніторингу економічної безпеки держави сформовано основними принципами стратегічного моніторингу економічної безпеки держави, до яких відносяться: цілеспрямованість, системність, континуїтет, об'єктивність, актуальність, ефективність.

Зокрема, стратегічний моніторинг економічної безпеки держави має на меті вирішення таких завдань: оцінка поточного стану економічної безпеки держави, визначення загроз і ризиків економічній безпеці держави, формування рекомендацій щодо запобігання та нейтралізації загроз і ризиків економічній безпеці держави, оцінка ефективності заходів щодо забезпечення економічної безпеки держави.

Систематизація міжнародного досвіду стратегічного моніторингу дозволила виокремити спільні та відмінні риси стратегічного моніторингу економічної безпеки таких держав, як США, Китай, Великобританія, Німеччина та Японія. Однак, існують певні загальні риси, які є характерними для всіх цих підходів.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

2.1. Методи та інструменти стратегічного моніторингу економічної безпеки на макро- і мікрорівнях

Методи та інструменти стратегічного моніторингу економічної безпеки держави – це сукупність способів і засобів, що використовуються для збору, обробки та аналізу інформації, необхідної для оцінки стану економічної безпеки держави, виявлення загроз і ризиків економічній безпеці держави та розробки заходів щодо їх подолання [7].

Вибір методів та інструментів стратегічного моніторингу економічної безпеки держави залежить від таких факторів:

1. Цілі та завдання моніторингу. Методи та інструменти моніторингу повинні бути спрямовані на вирішення конкретних завдань, визначених у стратегії економічної безпеки держави.

2. Обсяг інформації, що підлягає моніторингу. Методи та інструменти моніторингу повинні дозволяти збирати та обробляти необхідну інформацію в необхідному обсязі.

3. Доступність інформації. Методи та інструменти моніторингу повинні дозволяти отримувати інформацію з різних джерел, включаючи відкриті та закриті джерела.

4. Загальні ресурси, що виділяються на моніторинг. Методи та інструменти моніторингу повинні бути економічно ефективними [37].

До основних методів стратегічного моніторингу економічної безпеки держави відносяться методи, які відображено на рисунку 2.1.

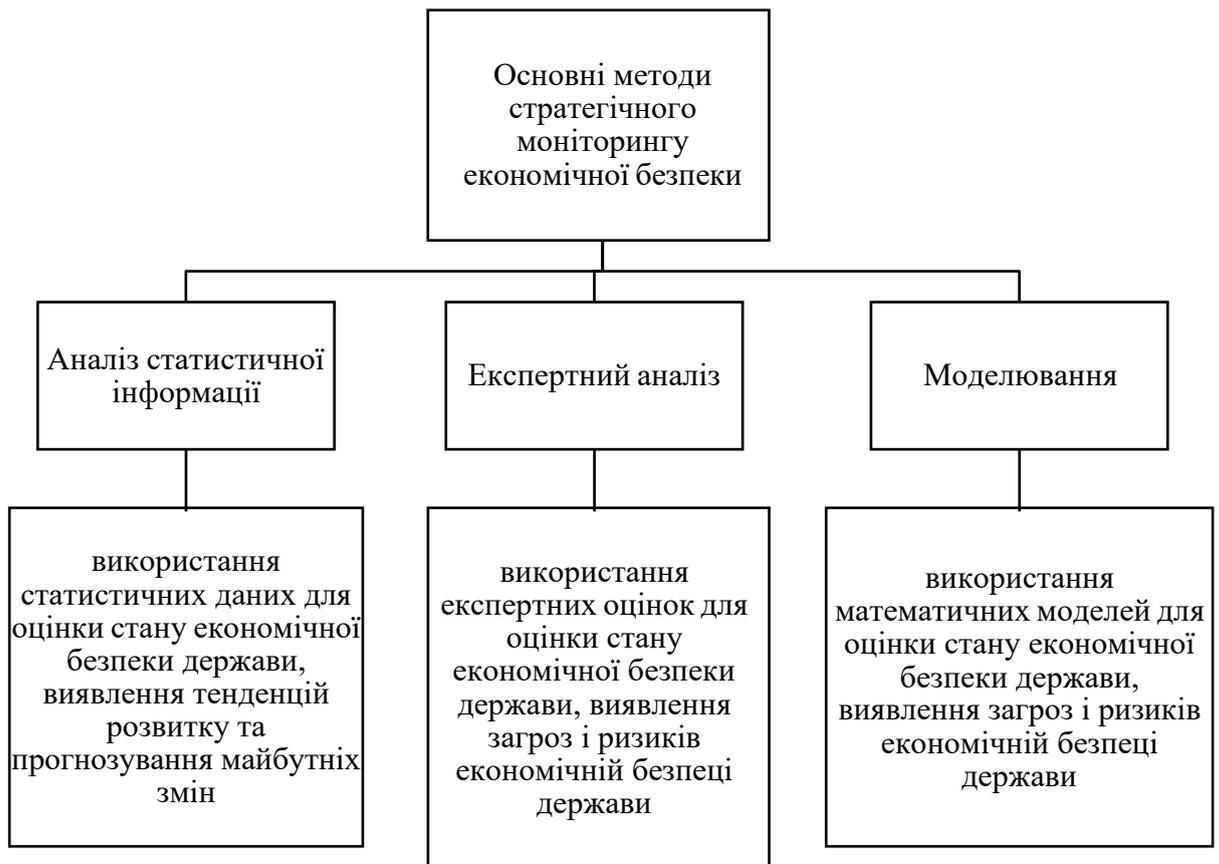

Рис. 2.1. Основні методи стратегічного моніторингу економічної безпеки

*складено за даними [6, 36]

Аналіз статистичної інформації – це метод стратегічного моніторингу економічної безпеки держави, який передбачає використання статистичних даних для оцінки стану економічної безпеки держави, виявлення тенденцій розвитку та прогнозування майбутніх змін [38].

Статистична інформація – це інформація, яка зібрана та оброблена за певними правилами з метою її використання для аналізу та прогнозування. До статистичних даних, які стосуються аспектів економічної безпеки держави можна віднести:

1. Внутрішній економічний розвиток: обсяг ВВП, темпи економічного зростання, рівень інфляції, рівень безробіття, рівень зайнятості, структура економіки та інші показники.

2. Зовнішньоекономічна діяльність: обсяг зовнішньої торгівлі, структура зовнішньої торгівлі, стан платіжного балансу, рівень інвестиційної привабливості держави та інші показники.

3. Соціальна сфера: рівень життя населення, рівень освіти, рівень охорони здоров'я, рівень соціальної захищеності та інші показники.

4. Екологічна безпека: стан навколишнього середовища, використання природних ресурсів та інші показники.

Аналіз статистичної інформації може здійснюватися за допомогою таких методів, які відображені на рисунку 2.2.

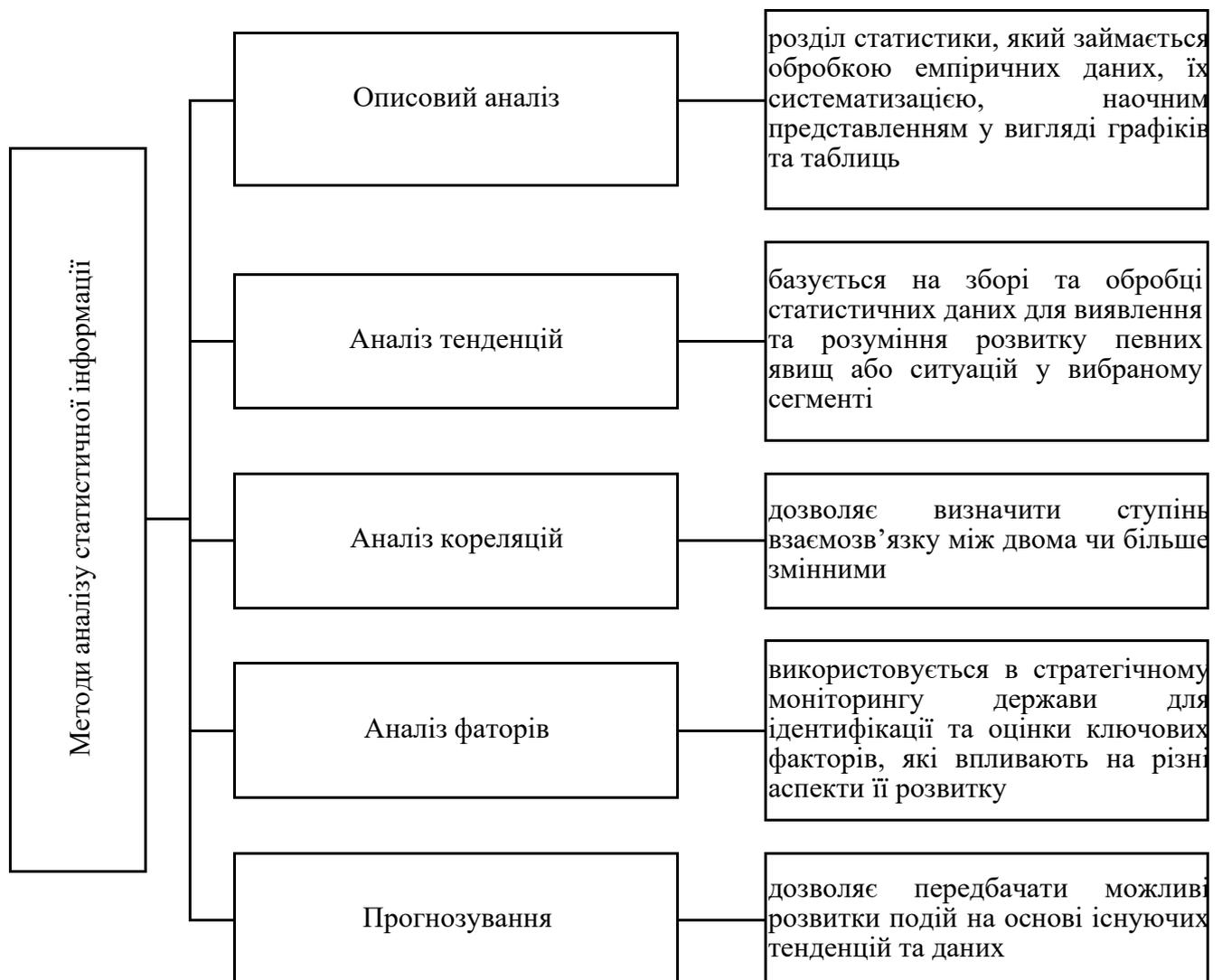

Рис. 2.2. Методи аналізу статистичної інформації

*складено за даними [39]

Описовий аналіз — це розділ статистики, який займається обробкою емпіричних даних, їх систематизацією, наочним представленням у вигляді

графіків та таблиць, а також їх кількісним описом через основні статистичні показники.

Описовий аналіз використовується для того, щоб отримати загальне уявлення про дані, їх розподіл, основні тенденції та закономірності. Він є першим етапом більш складного статистичного аналізу, який дозволяє сформулювати гіпотези та розробити план подальших досліджень.

Аналіз тенденцій є важливою складовою стратегічного моніторингу, який дозволяє підприємствам, організаціям та іншим суб'єктам визначати та реагувати на зміни в їхньому оточенні. Цей аналітичний метод базується на зборі та обробці статистичних даних для виявлення та розуміння розвитку певних явищ або ситуацій у вибраному сегменті [45].

Аналіз кореляцій є статистичним методом, який дозволяє визначити ступінь взаємозв'язку між двома чи більше змінними. У контексті стратегічного моніторингу держави, аналіз кореляцій може бути використаний для вивчення зв'язків між різними економічними, соціальними, політичними та іншими факторами, а також для прогнозування можливих впливів та формулювання стратегічних рішень [42].

Аналіз факторів (факторний аналіз) є статистичним методом, що використовується в стратегічному моніторингу держави для ідентифікації та оцінки ключових факторів, які впливають на різні аспекти її розвитку. Цей метод дозволяє згрупувати та зрозуміти складові, які визначають успішність чи проблеми в економіці, політиці, соціальних справах і інших сферах держави.

Прогнозування є важливим статистичним методом у стратегічному моніторингу держави, оскільки дозволяє передбачати можливі розвитку подій на основі існуючих тенденцій та даних. Цей процес допомагає урядам приймати інформовані рішення, формулювати стратегії розвитку та адаптувати політику до майбутніх сценаріїв [44].

Для підвищення ефективності аналізу статистичної інформації необхідно дотримуватися основних принципів.

Рис. 2.3. Принципи ефективності аналізу статистичної інформації

*складено за даними [45]

Достовірність даних - це ключовий принцип, який визначає точність та надійність статистичної інформації. Надійність даних є основою для прийняття обґрунтованих та інформованих рішень у будь-якій області, включаючи бізнес, науку, громадську політику та інші. Статистичні дані повинні бути достовірними, тобто відображати реальний стан економічної безпеки держави.

Актуальність даних підкреслює важливість використання свіжих та оновлених даних для прийняття рішень, формулювання стратегій та розуміння поточного стану справ у різних областях, статистичні дані повинні бути актуальними, тобто відображати стан економічної безпеки держави на момент проведення аналізу [42].

Якість даних визначає точність, повноту та достовірність даних, які використовуються для прийняття рішень. Забезпечення високої якості даних важливо для того, щоб аналітичні висновки та стратегії були об'єктивними та коректними. Статистичні дані повинні бути якісними, тобто зібраними за певними правилами та обробленими відповідно до вимог методології.

Аналіз статистичної інформації є важливим методом стратегічного моніторингу економічної безпеки держави. Він дозволяє отримувати об'єктивну інформацію про стан економічної безпеки держави, виявляти тенденції розвитку та прогнозувати майбутні зміни [26].

Експертний аналіз – це метод стратегічного моніторингу економічної безпеки держави, який передбачає використання експертних оцінок для оцінки стану економічної безпеки держави, виявлення загроз і ризиків економічній безпеці держави.

Експертна оцінка – це оцінка, яка дається фахівцем у певній галузі на основі його знань, досвіду та інтуїції. Експерти можуть бути представниками державних органів, наукових установ, неурядових організацій або бізнесу [36].

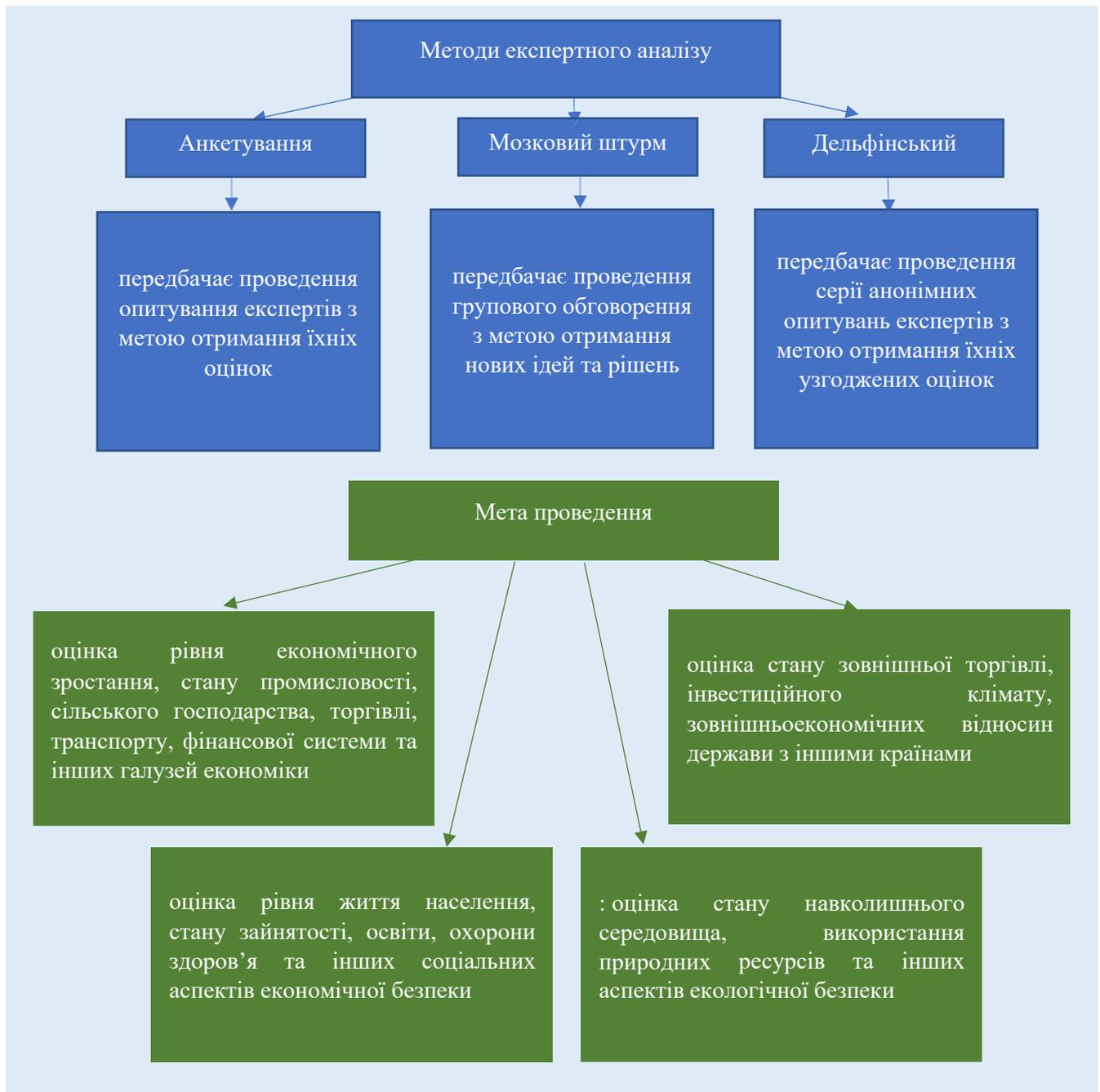

Рис. 2.4. Методи та мета проведення експертного аналізу, в рамках стратегічного моніторингу економічної безпеки

*складено за даними [37, 38]

Експертний аналіз використовується для оцінки ймовірності загрози, математично ця ймовірність буде виглядати так:

$$P = (N1 + N2)/(N1 + N2 + N3), \quad (1)$$

Де P – оцінка ймовірності загрози;

N1 – кількість експертів, які оцінили ймовірність загрози як «високу»;

N2 – кількість експертів, які оцінили ймовірність загрози як «середню»;

N3 – кількість експертів, які оцінили ймовірність загрози як «низьку».

Для підвищення ефективності експертного аналізу необхідно дотримуватися таких принципів: відбір експертів – експерти повинні бути обізнані в галузі, щодо якої здійснюється оцінка, мати досвід роботи в цій галузі та бути неупередженими; формулювання запитань – запитання, які ставляться експертам, повинні бути чіткими та зрозумілими, а також повинні стосуватися предмету оцінки; аналіз результатів – результати експертного аналізу повинні бути ретельно проаналізовані з метою виявлення можливих упереджень та недоліків.

Експертний аналіз є важливим методом стратегічного моніторингу економічної безпеки держави. Він дозволяє отримувати суб'єктивну інформацію про стан економічної безпеки держави, яка може бути корисною для прийняття рішень щодо забезпечення економічної безпеки держави [37, 38].

Моделювання – це метод стратегічного моніторингу економічної безпеки держави, який передбачає використання математичних моделей для оцінки стану економічної безпеки держави, виявлення загроз і ризиків економічній безпеці держави.

Математична модель – це опис системи або процесу за допомогою математичних символів і формул. Математичні моделі можуть використовуватися для прогнозування розвитку системи або процесу, а також для аналізу впливу різних факторів на систему або процес.

Зміст прогнозування за моделями експертних переваг полягає у використанні експертної інформації не для одержання оцінок, а для побудови економетричної моделі (правильніше, для формування спеціального набору даних, за якими оцінюватимуться коефіцієнти моделі) [42]. Передбачається, що

в кожного експерта є уявлення про те, за яких варіантів очікувана подія відбудеться, а за яких – ні. Математично це припущення записуємо у вигляді залежності:

$$y_i^k = f(x_{i1}, x_{i2}, \dots, x_{im}) + \varepsilon_i^k, \quad (2)$$

де y_i^k - очікуване значення бінарної залежної змінної, яке k-й експерт зв'язує з i-м набором оцінюваних показників; $k \in \varepsilon$ - помилка, яку може допустити k-й експерт, оцінюючи вплив i-го набору на появу очікуваної події (випадкова змінна, яка може набувати значень 1, 0, -1).

На основі сформованих думок експертів будується регресійна залежність (2.2.), яка є концентрованим вираженням узагальненої думки експертів з досліджуваної проблеми. На основі отриманої моделі можна одержувати прогностні оцінки експертних суджень щодо тих подій або об'єктів, про які експерти не знали або не мали уявлення в момент формування псевдо вибірки. Вирішення основного питання, пов'язаного з моделюванням суб'єктивних експертних переваг, вимагає побудови регресійного рівняння $y = Xb + \varepsilon$ спеціального вигляду, оскільки змінні цієї залежності бінарні, а не неперервні [37].

Моделювання може використовуватися для оцінки таких аспектів економічної безпеки держави, як: внутрішній економічний розвиток – оцінка рівня економічного зростання, стану промисловості, сільського господарства, торгівлі, транспорту, фінансової системи та інших галузей економіки; зовнішньоекономічна діяльність – оцінка стану зовнішньої торгівлі, інвестиційного клімату, зовнішньоекономічних відносин держави з іншими країнами [6]. Соціальна сфера – оцінка рівня життя населення, стану зайнятості, освіти, охорони здоров'я та інших соціальних аспектів економічної безпеки. Екологічна безпека – оцінка стану навколишнього середовища, використання природних ресурсів та інших аспектів екологічної безпеки.

Моделювання може здійснюватися за допомогою методів, які відображені на рисунку 2.5.

Рис. 2.5. Методи моделювання

*складено за даними [42]

Економіко-математичне моделювання передбачає використання математичних моделей для оцінки впливу економічних факторів на стан економічної безпеки держави. Математична модель виступає об'єктом у символах. Змінні моделі відображають альтернативні розв'язки або можливості, які можуть змінюватись, залежно від реальних ситуацій.

У загальному вигляді оптимізаційну задачу можна записати наступним чином:

$$Z = F(x) \rightarrow \max(\min), x \in U, \quad (3)$$

де $x=(x_1, x_2, \dots, x_n)$ – невідомі або керовані змінні,

$F(x)$ – цільова функція,

U – область допустимих значень змінних $x=(x_1, x_2, \dots, x_n)$.

Оптимізаційна задача математичного програмування може не мати оптимального розв'язку в таких випадках:

1) якщо цільова функція задачі необмежена знизу для задачі на мінімум або необмежена зверху для задачі на максимум;

2) якщо область допустимих значень задачі порожня.

Імітаційне моделювання передбачає створення комп'ютерних моделей, які дозволяють відтворювати реальні процеси в економіці. Імітаційна модель може містити різні математичні формули, які описують поведінку економічних процесів. Наприклад, для моделювання економічного зростання можна використовувати наступну формулу:

$$Y_t = Y_{t-1} * (1 + g), \quad (4)$$

де: Y_t — обсяг виробництва в період t ;

Y_{t-1} — обсяг виробництва в попередній період;

g — темп економічного зростання.

Для моделювання попиту на товар можна використовувати наступну формулу:

$$Q_d = f(P, Y, P_n, X), \quad (5)$$

де: Q_d — обсяг попиту на товар;

P — ціна товару;

Y — рівень доходів споживачів;

P_n — ціни на інші товари;

X — інші фактори, що впливають на попит.

Імітаційне моделювання є потужним інструментом, який дозволяє досліджувати економічні системи у різних умовах. Імітаційна модель може бути використана для вирішення різних завдань в економічній науці та практиці [42].

Системне моделювання передбачає використання математичних моделей для оцінки взаємодії різних факторів, що впливають на стан економічної безпеки держави [44].

Для прикладу, формула для моделювання впливу економічного зростання на рівень безробіття:

$$L = f(Y, p), \quad (6)$$

де: L — рівень безробіття;

Y — обсяг виробництва;

p — рівень цін.

Ця формула описує взаємозв'язок між економічним зростанням і рівнем безробіття. Згідно з цією формулою, рівень безробіття знижується зі збільшенням обсягу виробництва та зростанням цін.

Формула для моделювання впливу політичної нестабільності на обсяг інвестицій:

$$I = f(P), \quad (7)$$

де: I — обсяг інвестицій;

P — рівень політичної нестабільності.

Ця формула описує взаємозв'язок між політичною нестабільністю і обсягом інвестицій. Згідно з цією формулою, обсяг інвестицій знижується зі збільшенням рівня політичної нестабільності.

Для підвищення ефективності моделювання необхідно дотримуватися таких принципів як: відбір моделі, модель повинна бути адекватною системі або процесу, що моделюється. Збір даних – дані, які використовуються для

моделювання, повинні бути достовірними та актуальними. Аналіз результатів – результати моделювання повинні бути ретельно проаналізовані з метою виявлення можливих упереджень та недоліків.

Моделювання є важливим методом стратегічного моніторингу економічної безпеки держави. Він дозволяє отримувати об'єктивну інформацію про стан економічної безпеки держави, яка може бути корисною для прийняття рішень щодо забезпечення економічної безпеки держави [44].

Особливості використання методу моделювання в стратегічному моніторингу економічної безпеки держави дозволяють: проводити прогнозування розвитку економічної безпеки держави, що є важливим для прийняття рішень щодо забезпечення економічної безпеки держави, аналізувати вплив різних факторів на стан економічної безпеки держави, що дозволяє розробляти ефективні заходи щодо забезпечення економічної безпеки держави, комплексно оцінювати стан економічної безпеки держави, враховуючи взаємодію різних факторів, що впливають на неї.

Однак, використання методу моделювання в стратегічному моніторингу економічної безпеки держави має і деякі обмеження. Моделювання може бути складним і трудомістким процесом, що вимагає значних ресурсів [47]. Результати моделювання можуть бути не точними, якщо модель не є адекватною системі або процесу, що моделюється. Моделювання може бути обмежене наявністю даних, які використовуються для моделювання. Незважаючи на ці обмеження, метод моделювання є важливим інструментом стратегічного моніторингу економічної безпеки держави.

До основних інструментів стратегічного моніторингу економічної безпеки держави відносяться: державні статистичні звіти, дослідження, проведені державними органами та неурядовими організаціями, інформаційні системи моніторингу економічної безпеки держави. Розглянуті, в рамках даного пункту методи та інструменти стратегічного моніторингу можна застосовувати як на макро, так і на мікро рівнях.

Для підвищення ефективності стратегічного моніторингу економічної безпеки держави необхідно використовувати комплекс методів та інструментів, що дозволяють отримувати точну та актуальну інформацію про стан економічної безпеки держави.

2.2. Методичні підходи до оцінювання економічної безпеки стратегічно важливих підприємств

Основою стратегічного моніторингу є діагностика економічної безпеки підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави. Підприємства стратегічного значення – це підприємства, які безпосередньо сприяють економічному зростанню країни та національній безпеці. Діагностика економічної безпеки цих підприємств має важливе значення для виявлення потенційної вразливості, пом'якшення ризиків і впровадження проактивних заходів для підтримки стабільності та стратегічної переваги.

Критерії віднесення підприємства до числа стратегічно важливих визначаються Кабінетом Міністрів України.

До стратегічно важливих підприємств в Україні відносяться: підприємства, які займаються видобутком, переробкою та транспортуванням нафти і газу, які виробляють електроенергію, тепло та інші види енергії, які виробляють сталь, прокат та інші металеві вироби, підприємства, які виробляють хімічні речовини, добрива, пластмаси та інші хімічні продукти, які виробляють машини, обладнання та інші вироби машинобудування, підприємства, які виробляють літаки, вертольоти та іншу авіаційну техніку, підприємства, які виробляють озброєння та військову техніку.

Діагностику середовища можна трактувати як засіб, метод та інструментарій дослідження середовища функціонування підприємства: внутрішнього та зовнішнього. Під час діагностики формулюють цілі та завдання дослідження, елементи дослідження (об'єкти) показники та критерії їх оцінки, описують взаємозв'язки, фактори та умови функціонування підприємства.

Розрізняють три форми організації діагностики підприємства: аналітичну, експертну, імітаційну. Аналітична діагностика передбачає дослідження середовища на основі маркетингових та статистичних даних. Експертна діагностика передбачає використання експертних методів аналізу, опитування та оцінки даних. Імітаційна діагностика дозволяє отримати інформацію про поточний та перспективний стан середовища на основі імітаційного комп'ютерного моделювання ситуацій.

Аналіз діагностики економічної безпеки підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави, підкреслює його роль як основи стратегічного моніторингу в Україні. Економічна безпека таких підприємств відіграє вирішальну роль у забезпеченні стабільності та стійкості національної економіки, а також у захисті інтересів безпеки країни. Цей аналіз дозволяє зрозуміти ключові компоненти діагностичних заходів, їх значення та потенційну користь, яку вони можуть принести системі стратегічного моніторингу країни.

Діагностика економічної безпеки підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, є важливою складовою стратегічного моніторингу економічної безпеки держави. Вона дозволяє своєчасно виявити та оцінити стан економічної безпеки цих підприємств, а також розробити ефективні заходи щодо їх забезпечення. Для більшої наочності побудуємо рисунок 2.6. у якому відобразимо алгоритм оцінювання рівня економічної безпеки підприємств, що мають стратегічне значення.

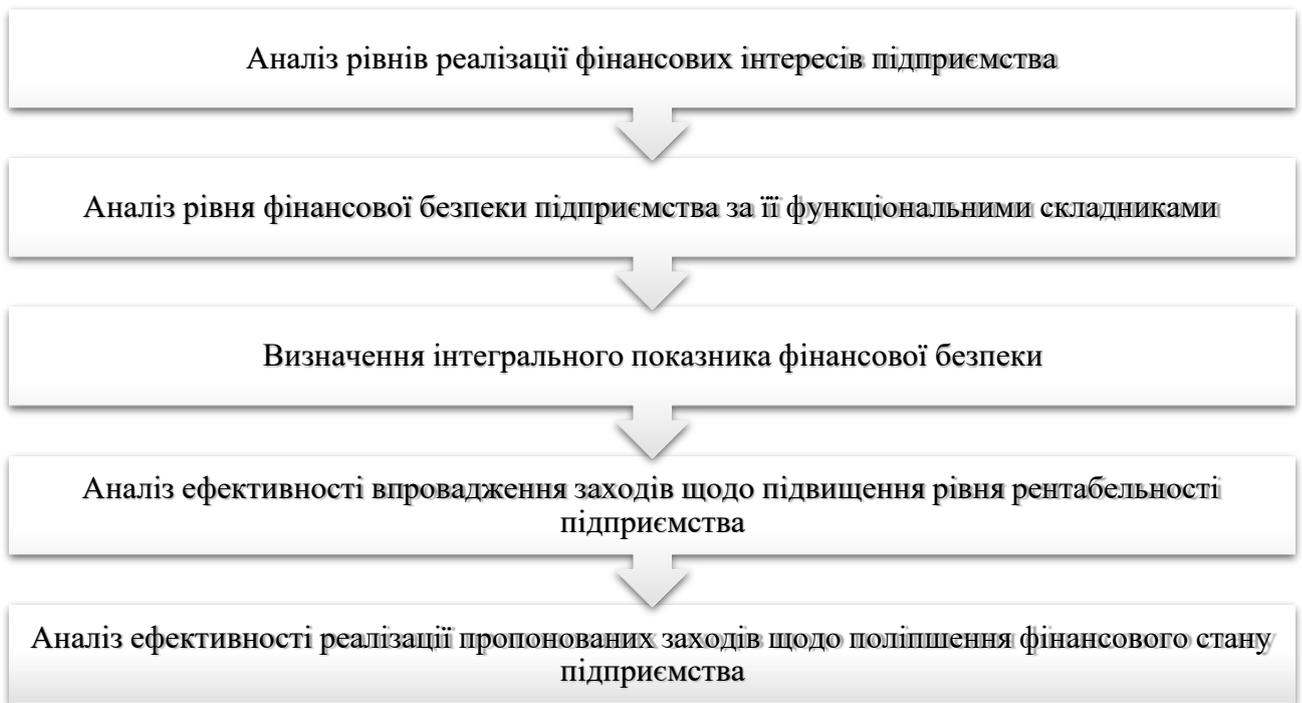

Рис. 2.6. Алгоритм оцінювання рівня економічної безпеки підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки України

*складено за даними [50]

Одним із методів аналізу визначення рівня фінансової безпеки є модель Альтмана. Саме ця формула є оцінкою визначення ступеня ризику банкрутства підприємства, де враховано робочий капітал (X1), нерозподілений прибуток (X2), операційний прибуток (X3), ринкову вартість акцій (X4) та чистий дохід від реалізації (X5):

$$Z = 0,717 \times X1 + 0,847 \times X2 + 3,107 \times X3 + 0,420 \times X4 + 0,998 \times X5 \quad (8)$$

Де X1 – робочий капітал;

X2 – нерозподілений прибуток;

X3 – операційний прибуток;

X4 – ринкова вартість акцій;

X5 – чистий дохід від реалізації.

Основні завдання діагностики економічної безпеки підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, включають:

1. Виявлення потенційних загроз економічній безпеці підприємств.
2. Оцінку рівня економічної безпеки підприємств.
3. Розробку рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки підприємств.

Виявлення потенційних загроз економічній безпеці підприємств є одним з основних завдань діагностики економічної безпеки підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави. Це завдання передбачає виявлення всіх можливих факторів, які можуть негативно вплинути на діяльність підприємства, а також оцінку їхньої ймовірності та потенційної шкоди.

Джерела потенційних загроз економічній безпеці підприємств можуть бути різними, як внутрішніми, так і зовнішніми. Фактори, що впливають на безпеку стратегічно важливих підприємств відображено на рисунку 2.7.

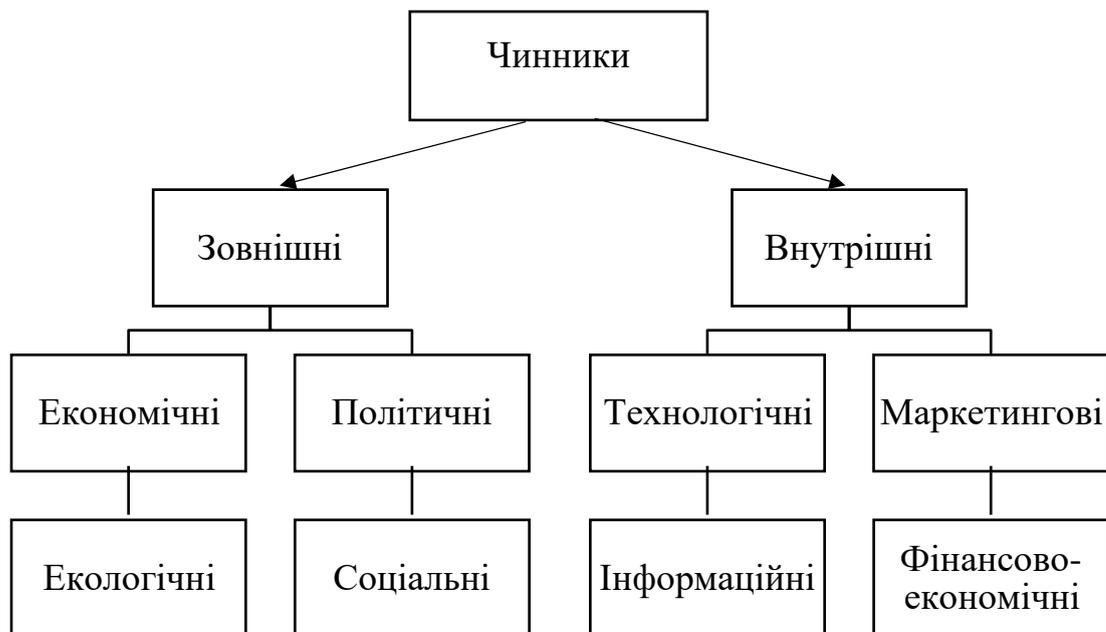

Рис. 2.7. Чинники, що впливають на безпеку стратегічно-важливих підприємств

*складено за даними [22]

Оцінка рівня економічної безпеки підприємств є одним з основних завдань діагностики економічної безпеки підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави. Це завдання передбачає визначення ступеня відповідності стану підприємства вимогам економічної безпеки.

Оцінка рівня економічної безпеки стратегічно важливих підприємств здійснюється на основі аналізу таких внутрішніх чинників, як:

1. Фінансово-економічні, такі як фінансова стабільність підприємства, рівень його доходів і витрат, а також стан його активів.
2. Технологічні, такі як рівень технологічного розвитку підприємства, стан його обладнання і виробничих процесів.
3. Маркетингові, такі як стан ринку, на якому працює підприємство, його конкурентоспроможність, а також ефективність його маркетингової діяльності.
4. Інформаційні, такі як рівень інформаційної безпеки підприємства, стан його інформаційної інфраструктури, а також ефективність його інформаційного управління.

Також для оцінки рівня економічної безпеки стратегічно важливих підприємств є необхідним аналіз зовнішніх чинників, таких як:

1. Екологічні, такі як стан навколишнього середовища, в якому розташоване підприємство, а також законодавство в галузі охорони навколишнього середовища.
2. Соціальні, такі як соціально-економічна ситуація в регіоні, де розташоване підприємство, а також рівень соціальної стабільності в країні.
3. Політичні, такі як політична ситуація в країні, а також політика держави щодо розвитку економіки та захисту інтересів національних підприємств.
4. Економічні, такі як стан економіки країни, в якій працює підприємство, а також ціни на енергоносії та інші.

Вплив цих факторів може бути як позитивним, так і негативним. Зокрема, позитивним впливом економічних факторів може бути зростання економіки країни, що призведе до збільшення попиту на продукцію підприємства і, відповідно, до зростання його доходів. Негативним впливом економічних факторів може бути економічна криза, що призведе до зниження попиту на продукцію підприємства і, відповідно, до зниження його доходів.

Оцінка рівня економічної безпеки підприємств є важливим етапом діагностики економічної безпеки підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави. Це дозволяє визначити, чи забезпечується економічна безпека підприємства на належному рівні, а також розробити заходи щодо її підвищення.

Діагностика економічної безпеки підприємств здійснюється на основі системного підходу, який передбачає розгляд підприємства як складної системи, що складається з взаємопов'язаних елементів. При цьому враховуються такі фактори, як: фінансово-економічний стан підприємства, технологічний стан підприємства, робочий потенціал підприємства, маркетинговий стан підприємства, інформаційне забезпечення підприємства, екологічний стан підприємства.

Діагностика економічної безпеки підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, є важливим інструментом забезпечення економічної безпеки держави. Вона дозволяє своєчасно виявляти та оцінювати потенційні загрози економічній безпеці цих підприємств, а також розробляти ефективні заходи щодо їх забезпечення.

Сьогодні українські підприємства працюють у мінливих умовах господарювання, які характеризуються динамізмом та невизначеністю зовнішнього середовища, через військові дії росії на території України, що зумовлює безліч загроз у функціонуванні підприємства. Вони змушені адаптуватися до умов нестабільності та шукати шляхи щодо зниження загроз своєї діяльності. У зв'язку із цим для забезпечення стабільного та ефективного розвитку актуальності набуває проблема економічної безпеки підприємства.

Економічна безпека підприємства, як і будь-яка система, потребує постійної оцінки, а тим паче, стратегічно важливого. Головна мета оцінки рівня економічної безпеки стратегічно важливого підприємства полягає у тому, щоб гарантувати його стабільне та максимально ефективне функціонування нині і високий потенціал розвитку в майбутньому.

Одним із найпопулярніших напрямів дослідження економічної безпеки підприємства є розроблення підходів до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства. Сучасними науковцями неодноразово робилися спроби визначити найбільш оптимальну методику оцінки економічної безпеки підприємства, тому сьогодні в науковій літературі сформувалося чимало методичних підходів до визначення рівня економічної безпеки підприємства.

Мета моніторингу рівня економічної безпеки стратегічно важливих підприємств полягає в забезпеченні:

- 1) своєчасного виявлення та оцінки загроз та ризиків економічній безпеці підприємств;
- 2) своєчасного інформування керівництва підприємств про стан їх економічної безпеки;
- 3) розробки та впровадження заходів щодо усунення або мінімізації загроз та ризиків економічній безпеці підприємств [36].

Існує багато методичних підходів до оцінки економічної безпеки стратегічно важливих підприємств, які використовуються на сьогоднішній день, деякі з основних підходів відображено на рисунку 2.8.

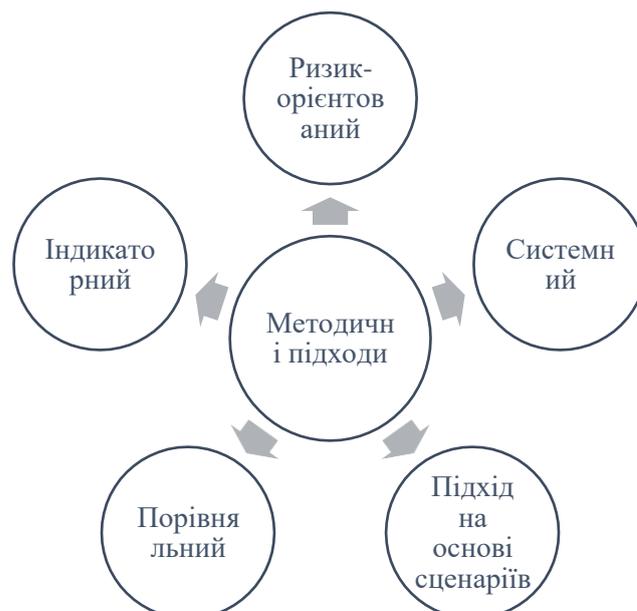

Рис. 2.8. Методичні підходи до оцінювання економічної безпеки стратегічно важливих підприємств

*складено за даними [51]

Індикаторний підхід до оцінки економічної безпеки стратегічно важливих підприємств передбачає використання ключових індикаторів для оцінки фінансового стану та стабільності підприємства [24]. Ці індикатори можуть бути як фінансовими, так і нефінансовими і дають уявлення про результати діяльності організації та її здатність протистояти економічним шокам і невизначеності [24, 25].

Фінансові показники, які зазвичай використовуються в цьому підході, включають коефіцієнти прибутковості, такі як рентабельність інвестицій (ROI), коефіцієнти ліквідності, такі як коефіцієнт поточної ліквідності та коефіцієнт швидкої ліквідності, а також коефіцієнти платоспроможності, такі як співвідношення боргу до власного капіталу [24]. Ці показники допомагають оцінити здатність організації генерувати прибуток, підтримувати достатній рівень ліквідності та управляти своїми борговими зобов'язаннями.

На додаток до фінансових показників, нефінансові показники також відіграють важливу роль в оцінці економічної безпеки [24]. Ці показники можуть включати частку ринку, задоволеність клієнтів, конкурентні переваги та інші відповідні метрики, які відображають ринкову позицію організації, лояльність клієнтів та здатність диференціювати себе від конкурентів [24, 25]. Ці показники дають ширше уявлення про загальну силу підприємства та його конкурентоспроможність на ринку.

На базі розрахованих коефіцієнтів здійснюється інтегральна оцінка з максимальною кількістю балів – 100 за наступною формулою:

$$\begin{aligned}
 I &= \sum \text{MAX}_i \times P_i \\
 P_i &= 1, K_i > t_i \\
 P_i &= 0,5, K_i \in t_i \\
 P_i &= 0, K_i < t_i,
 \end{aligned}
 \tag{9}$$

де I – інтегральна оцінка рівня фінансової безпеки;

MAX_i – максимальна кількість балів за i -м коефіцієнтом;

P_i – коригуючий коефіцієнт;

K_i – фактичне значення i -го коефіцієнта.

Аналізуючи ці показники в часі, можна виявити та оцінити тенденції для оцінки фінансової стабільності та стійкості організації [24]. Можна провести порівняння з галузевими показниками або історичними даними, щоб визначити відносну ефективність підприємства та виявити потенційні сфери для покращення або ризику.

Підхід на основі індикаторів забезпечує комплексну та структуровану основу для оцінки економічної безпеки, враховуючи як фінансові, так і нефінансові індикатори. Він дозволяє особам, які приймають рішення, мати цілісне уявлення про економічну безпеку підприємства та приймати обґрунтовані стратегічні рішення для забезпечення його довгострокової стабільності та успіху [24].

Ризик-орієнтований підхід до оцінки економічної безпеки стратегічно важливих підприємств передбачає виявлення, аналіз та управління ризиками, які можуть вплинути на стабільність та ефективність діяльності підприємства [31]. Цей підхід фокусується на розумінні та кількісній оцінці потенційних ризиків та їх впливу на економічну безпеку підприємства. Він дозволяє особам, які приймають рішення, визначати пріоритети та ефективно розподіляти ресурси для зменшення ризиків та забезпечення довгострокової життєздатності підприємства.

Для впровадження ризик-орієнтованого підходу, як правило, виконується кілька кроків. Ці кроки включають:

1. Ідентифікація ризиків, передбачає виявлення та документування потенційних ризиків, які можуть вплинути на економічну безпеку підприємства. Ризики можуть включати фінансові ризики, операційні ризики, ринкові ризики, регуляторні ризики та геополітичні ризики [32].

2. Оцінка ризиків - після того, як ризики ідентифіковані, їх необхідно оцінити з точки зору ймовірності виникнення та потенційного впливу на

підприємство. Ця оцінка може бути якісною або кількісною, з використанням таких методів, як матриці ризиків, аналіз сценаріїв або імовірнісні моделі [33].

3. Пом'якшення ризиків: Після оцінки ризиків можна вжити заходів для пом'якшення або зменшення ймовірності та впливу виявлених ризиків. Це може включати впровадження заходів контролю, розробку планів на випадок надзвичайних ситуацій, диверсифікацію діяльності або отримання страхового покриття [31].

4. Моніторинг та аналіз ризиків: Ризиковий ландшафт є динамічним і постійно змінюється, тому важливо постійно здійснювати моніторинг та аналіз ризиків. Регулярні огляди дозволяють вносити корективи до заходів зі зниження ризиків та виявляти нові ризики [33].

Чисельно ризик визначається за формулою:

$$R = P \cdot A, \quad (10)$$

де P - ймовірність виникнення небезпеки;

A - очікуваний розмір шкоди (збитку), що, може завдати реалізована небезпека.

Очікуване значення результату небезпечної (ризикованої) діяльності є середньовиваженим усіх можливих результатів і розраховується за формулою:

$$E = \sum_{i=1}^n P_i * X_i, \quad (11)$$

де E – середньозважений результат ризику;

P, X – відповідно ймовірність і значення i -го результату;

n – кількість можливих результатів.

Ризик-орієнтований підхід дозволяє особам, які приймають рішення, про активно реагувати на вразливі місця та забезпечувати економічну безпеку стратегічно важливих підприємств. Він забезпечує систематизовану та

структуровану основу для управління ризиками та прийняття обґрунтованих рішень на основі їх потенційного впливу.

Системний підхід до оцінки економічної безпеки стратегічно важливих підприємств передбачає комплексний погляд на організацію та її оточення. Він враховує не тільки внутрішні системи та процеси, але й відносини із зацікавленими сторонами, включаючи клієнтів, постачальників, працівників та інвесторів [26].

Цей підхід визнає, що підприємство працює в складній мережі взаємозалежностей і взаємодій. Він аналізує, як ці взаємозв'язки сприяють або перешкоджають економічній безпеці організації. Розуміючи залежності та взаємозв'язки між різними елементами підприємства, особи, які приймають рішення, можуть оцінити загальну стійкість і стабільність організації.

При оцінці економічної безпеки з використанням системного підходу розглядаються кілька ключових аспектів:

Внутрішні системи та процеси: Оцінка передбачає аналіз та оцінку внутрішніх систем і процесів організації. Сюди входять такі сфери, як управління, управління ризиками, операційна ефективність та розподіл ресурсів. Вивчаючи ефективність цих систем, підприємство може виявити потенційні вразливості, неефективність та сфери для вдосконалення.

Цей підхід визнає важливість відносин із зацікавленими сторонами в економічній безпеці. Клієнти, постачальники, працівники та інвестори відіграють важливу роль в успіху та стабільності організації. Оцінка міцності та якості цих відносин має вирішальне значення для розуміння здатності підприємства підтримувати задоволеність клієнтів, забезпечувати надійні ланцюги поставок, утримувати кваліфікованих працівників та залучати інвестиції.

Системний підхід визнає взаємопов'язану природу різних елементів всередині підприємства та їх вплив на економічну безпеку. Він вивчає залежності між різними функціями, відділами та процесами всередині організації, а також її залежність від зовнішніх факторів, таких як ринкові умови та регуляторне

середовище [27]. Цей аналіз допомагає виявити потенційні ризики та вразливості і є основою для розробки стратегій для їх зменшення.

Застосовуючи системний підхід, особи, які приймають рішення, отримують цілісне уявлення про економічну безпеку підприємства. Це дозволяє їм визначити сильні та слабкі сторони, а також взаємозалежності всередині організації та приймати обґрунтовані рішення для підвищення стійкості та підтримки довгострокової стабільності.

Сценарний підхід є цінним інструментом для оцінки економічної безпеки стратегічно важливих підприємств. Завдяки використанню гіпотетичних сценаріїв і майбутнього розвитку подій цей підхід може допомогти виявити вразливі місця і потенційні загрози, які можуть виникнути в різних ситуаціях. Аналізуючи різні сценарії, оцінка може дати уявлення про стійкість та адаптивність підприємства до змін у навколишньому середовищі [28].

Такий підхід дозволяє особам, які приймають рішення, розглянути низку можливих результатів і виявити вразливі місця до того, як вони стануть критичними проблемами. Сценарне планування може бути особливо ефективним для виявлення ризиків і невизначеностей, пов'язаних з технологічними або ринковими збоями, а також для розробки відповідних стратегій реагування.

Загалом, сценарний підхід є важливим інструментом оцінки економічної безпеки стратегічно важливих підприємств. Досліджуючи низку можливих варіантів розвитку подій у майбутньому та визначаючи вразливі місця, особи, які приймають рішення, можуть розробити більш ефективні стратегії управління ризиками та забезпечити довгострокову життєздатність підприємства.

Порівняльний підхід до оцінки економічної безпеки стратегічно важливих підприємств передбачає проведення бенчмаркінгу підприємства з аналогічними підприємствами або галузевими стандартами [29]. Цей підхід порівнює ключові показники діяльності та заходи економічної безпеки для оцінки відносної позиції та результатів діяльності підприємства. Оцінюючи результати діяльності

підприємства порівняно з іншими, можна виявити сильні та слабкі сторони, а також надати ідеї для вдосконалення.

Порівняльний аналіз з аналогічними підприємствами дозволяє провести контекстуальну оцінку економічної безпеки стратегічно важливого підприємства. Вивчаючи, як підприємство порівнюється з аналогами за ключовими показниками діяльності, такими як зростання доходів, прибутковість, ліквідність і платоспроможність, особи, які приймають рішення, можуть отримати краще розуміння свого становища в галузі. Цей аналіз допомагає визначити сфери, в яких підприємство може відставати або перевершувати своїх конкурентів [30].

Крім того, бенчмаркінг за галузевими стандартами дозволяє підприємству оцінити свою діяльність у порівнянні з встановленими нормами та найкращими практиками. Порівнюючи себе з середніми або еталонними значеннями в галузі, підприємство може виявити сфери, в яких воно суттєво відхиляється, і вжити відповідних коригувальних заходів. Такий підхід допомагає виявити потенційні прогалини та сфери для вдосконалення заходів економічної безпеки, таких як фінансові коефіцієнти, практики управління ризиками та операційна ефективність.

Висновки, отримані за допомогою порівняльного підходу, можуть слугувати орієнтиром для прийняття стратегічних рішень і призвести до цілеспрямованих зусиль, спрямованих на посилення економічної безпеки підприємства. Виявлення слабких місць дозволяє вжити конкретних заходів для усунення вразливостей, тоді як визначення сильних сторін може бути використано для збереження конкурентних переваг. Крім того, бенчмаркінг забезпечує основу для постановки реалістичних цілей і моніторингу прогресу в часі.

Висновки до розділу 2

На основі аналізу методичних підходів до оцінювання економічної безпеки стратегічно важливих підприємств виявлено, що індикаторний підхід є найбільш поширеним методом оцінки економічної безпеки. Він простий у використанні та дозволяє отримувати кількісні оцінки рівня економічної безпеки. Однак цей підхід має обмеження, оскільки він не враховує взаємозв'язки між різними аспектами економічної безпеки. Ризик-орієнтований підхід є більш комплексним методом оцінки економічної безпеки. Він фокусується на виявленні та оцінці потенційних ризиків, які можуть вплинути на економічну безпеку підприємства. Цей підхід дозволяє особам, які приймають рішення, приймати обґрунтовані рішення щодо управління ризиками.

Зокрема, вибір методу оцінки економічної безпеки стратегічно важливих підприємств залежить від конкретних потреб підприємства. Якщо підприємство хоче отримати кількісну оцінку рівня економічної безпеки, то найбільш доречним буде індикаторний підхід. Якщо підприємство хоче зосередитися на виявленні та оцінці потенційних ризиків, то найкращим вибором буде ризик-орієнтований підхід. Якщо підприємство хоче отримати цілісне уявлення про економічну безпеку, то найбільш доречним буде системний підхід. Якщо підприємство хоче розглянути різні сценарії розвитку подій і розробити відповідних стратегій реагування, то найбільш доречним буде сценарний підхід.

Виявлено, що у сучасних умовах, які характеризуються динамікою та невизначеністю зовнішнього середовища, важливо використовувати комплексний підхід до оцінки економічної безпеки стратегічно важливих підприємств. Це дозволить особам, які приймають рішення, мати цілісне уявлення про економічну безпеку підприємства та приймати обґрунтовані рішення щодо її забезпечення.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІТИЧНИЙ ВИМІР ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ

3.1. Оцінювання рівня економічної безпеки України

Як відомо, формування підходу до оцінки економічної безпеки держави – це комплекс факторів, що враховує стан загрози в основних галузях і секторах національної економіки та наявність інструментів протидії їй. При цьому необхідно враховувати, що сама по собі економічна безпека також є самостійним елементом загальної національної безпеки України. Тому на практиці оцінювати економічну безпеку ізольовано неможливо, оскільки необхідно враховувати її системну взаємодію з іншими сферами захисту національних інтересів.

Зокрема, економічна безпека тісно пов'язана із соціальною безпекою, що зумовлює формування соціально-економічних засад у системі захисту інтересів громадян країни. Крім того, важлива взаємодія між економічними факторами та екосистемою, що призводить до необхідності забезпечення, наприклад, екологічної та економічної безпеки.

Економічна безпека – це економічний стан, який гарантує відносно високе та стабільне економічне зростання, ефективне задоволення економічних потреб, державний контроль за рухом і використанням національних ресурсів та захист економічних інтересів країни на внутрішньому та міжнародному рівнях [47]. Варто врахувати, що хоча економічна безпека і складається з багатьох окремих напрямків, включаючи економічну безпеку окремих суб'єктів господарювання, для оцінювання варто обмежити охоплення ключовими секторами національної економіки (рис. 3.1).

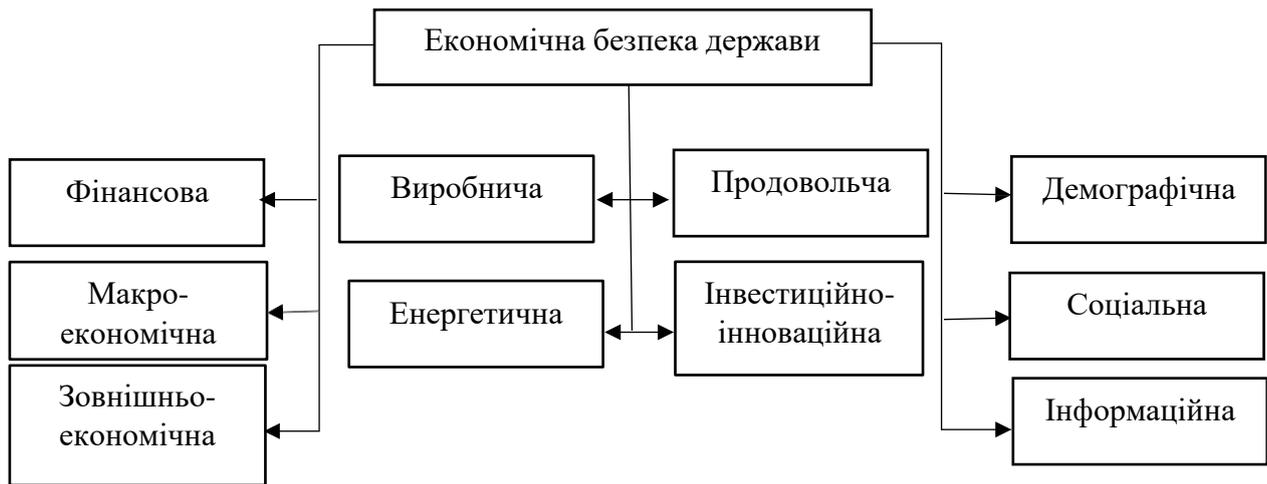

Рис. 3.1. Складові економічної безпеки держави

*джерело [47]

Як бачимо, комплексний розгляд усіх аспектів економічної безпеки вимагає використання спеціалізованих методик, які дозволяють будувати багатофакторні моделі, що включають багато змінних. Безперечно, спеціальні математичні та економетричні прийоми обробки та узагальнення великих масивів даних також дають змогу оцінити динаміку даних і спрогнозувати напрямок змін у коротко- та середньостроковій перспективі, а також є практичним інструментом для розрахунку рівня економічної безпеки.

В Україні практичним інструментом для розрахунку рівня економічної безпеки на національному рівні є «Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», [51] затверджені наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі. Метод заснований на визначенні числових характеристик великої кількості спеціальних показників, кожен з яких визначає рівень безпеки від абсолютно небезпечного до оптимального. У результаті формуються зведені показники для кожного з секторів економіки, включених до методології. Об'єднання всіх окремих показників по черзі дає можливість розрахувати інтегральний показник економічної безпеки.

Необхідно розглянути механізм взаємозв'язку елементів економічної безпеки країни (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Рівні економічної безпеки

*джерело [50]

Економічна безпека є основою для реалізації національних інтересів. Без високого рівня економічної безпеки держава не може забезпечити належний рівень життя своїх громадян, захистити свою незалежність та суверенітет.

Вона передбачає наявність достатніх ресурсів для забезпечення громадян їжею, одягом, житлом, освітою, охороною здоров'я та іншими необхідними благами. Без високого рівня економічної безпеки держава не може забезпечити належний рівень життя своїх громадян, що призведе до соціальної напруги та політичної нестабільності.

Також, високий рівень економічної безпеки забезпечує державним органам можливість самостійно приймати рішення щодо свого розвитку та незалежності від зовнішніх впливів. Без високого рівня економічної безпеки держава стає залежною від інших країн і може бути легко піддана їхньому політичному та економічному впливу.

Проаналізуємо рівень економічної безпеки України на макрорівні за інтегральним показником (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Інтегральний показник рівня економічної безпеки України за складовими

Назва показника	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Мінімум	Максимум	Середнє значення
Виробнича	50	55	49	49	51	47	58	59	58	57	54	56	47	59	54
Демографічна	47	56	45	46	45	43	46	40	41	39	40	37	37	56	44
Енергетична	35	32	34	39	47	45	58	54	53	49	49	52	32	58	46
Зовнішньоекономічна	35	31	24	29	32	33	35	36	36	40	44	42	24	44	35
Інвестиційно-інноваційна	33	34	36	35	30	33	30	30	31	31	31	26	26	36	32
Макроекономічна	38	48	39	39	33	30	38	37	40	45	43	41	30	48	39
Продовольча	90	92	93	86	94	92	92	91	90	89	85	88	85	94	90
Соціальна	57	59	64	62	57	55	56	59	59	60	59	61	55	64	59
Фінансова	42	47	47	50	40	35	38	40	45	42	40	41	35	50	42
Інтегральний показник рівня економічної безпеки	46	49	46	47	45	44	48	48	49	49	48	47	44	49	47

*складено за даними [49]

Рівень виробничої безпеки у 2010 році становив 50 %, а у 2021 він був на рівні 56%, що свідчить про позитивну тенденцію, оскільки показує, що рівень виробничої безпеки в Україні, зростає протягом досліджуваного проміжку. Найбільше значення у 59 % спостерігалось у 2017 році, після чого через епідемію коронавірусу почало поступово зменшуватись до 54 % у 2020 році. Аналіз даних таблиці свідчить, що рівень виробничої безпеки України має середнє значення 54 %, що є результатом впливу вторгнення росії на сході України у 2014 році та поширення епідемії коронавірусу у 2019 році.

Демографічна ситуація в Україні є непростю. Рівень народжуваності в країні є низьким, а рівень смертності є високим. Це негативно впливає на економічний розвиток країни і дані таблиці свідчать про поступове погіршення демографічної ситуації в Україні, оскільки за досліджуваний період рівень демографічної безпеки України зменшився з 47 % у 2010 році до 37 % у 2021 році. Рівень демографічної безпеки України має середнє значення 44 %, що свідчить про низький рівень безпеки і негативно впливає на економіку держави, оскільки через скорочення працездатного населення бюджет отримує меншу кількість податків.

Україна є енергозалежною країною. Це означає, що вона залежить від імпорту енергоносіїв з інших країн, що є потенційною загрозою для економічної безпеки країни, але попри це, рівень енергетичної безпеки з 35 % у 2010 році зріс до 52 % у 2021 році. Дані зміни свідчать про підвищення енергетичної незалежності України, адже рівень енергетичної безпеки зростає з 2015 року. Проте середнє значення у 46 % показує, що для підвищення енергетичної безпеки потрібно активно працювати, а саме відкривати нові ринки енергоносіїв, збільшувати обсяги виробництва енергетичної сфери в Україні і так далі.

Рівень зовнішньоекономічної безпеки мав найменше значення, 24 % у 2012 році, після чого поступово зростає і у 2021 році становив 42 %, що свідчить про підвищення рівня зовнішньоекономічної діяльності в Україні протягом досліджуваного періоду. Такі зміни були викликані також підписанням угоди

про асоціацію з ЄС, що позитивно відобразилося на рівні зовнішньо-економічної безпеки України.

Інвестиційно-інноваційна безпека є важливою складовою економічної безпеки країни, оскільки забезпечує захист національних інтересів у сфері інвестицій та інновацій від внутрішніх і зовнішніх загроз. Рівень інвестиційно-інноваційної безпеки України, протягом досліджуваного періоду має критично низькі значення і з 33 % у 2010 році скоротився до 26 % у 2021 році. Такі зміни негативно впливають на загальний рівень економічної безпеки держави і потребують впровадження певних заходів.

Рівень макроекономічної безпеки України досить сильно коливається, так у 2010 році він становив 38 %, у 2011 році 48 %, після чого спостерігалось поступове спадання значень безпеки до 30 % у 2015 році, що було викликано вторгненням росії на сході України. Після даних подій рівень макроекономічної безпеки почав поступово підвищуватись і у 2021 році становив 41 %. Хоча загалом даний показник і зріс на три відсоткові пункти, протягом досліджуваного періоду, якби уряд ефективно реагував на зовнішні загрози значення даного показника могли б бути більшими.

Продовольча безпека має найвищі значення, оскільки її середній рівень становив 90 %, протягом досліджуваного періоду, що свідчить про високий рівень забезпечення продовольчої безпеки на території України. Найвищий рівень продовольчої безпеки спостерігався у 2014 році і становив 94 %, але після вторгнення російської федерації на сході України його значення почало поступово скорочуватись до 88 % у 2021 році. Хоча продовольча безпеки залишається на високому рівні, її зменшення може призвести до зниження темпів економічного росту, зростання імпорту продовольчої продукції та зростання соціальної напруженості в суспільстві.

Соціальна складова рівня економічної безпеки України має позитивну динаміку. У 2010 році рівень соціальної безпеки в Україні становив 57 %, а у 2021 році 61%, а її середнє значення становить 59 %, що свідчить про поступове зростання рівня соціальної безпеки в Україні.

Рівень фінансової безпеки України є незадовільним, але все ж таки є деякі проблеми, які необхідно вирішити якнайшвидше, через їх найбільшу актуальність. Зокрема, це стосується таких питань, як: забезпечення стабільності фінансового ринку, залучення інвестицій, зменшення державного боргу. Найвищий рівень фінансової безпеки спостерігався у 2013 році і становив 50 %, після чого скоротився до 40 % у 2014 році та найнижчого рівня, протягом досліджуваного періоду, у 2015 році до 35 %. Такі зміни були викликані неефективною діяльністю уряду в ті роки, а також вторгненням росії на сході України, що призвело до зменшення фінансової стабільності. Після 2015 року рівень фінансової безпеки поступово почав зростати і у 2021 році становив 41 %.

Загалом, рівень економічної безпеки України за інтегральним показником збільшився за досліджуваний період з 46% у 2015 році до 47% у 2021 році. Це свідчить про зростання рівня економічної безпеки, але темпи цього зростання дуже повільні. Максимальне значення цього показника спостерігалось у 2018 та 2019 роках, на рівні 49 %, після чого, через поширення Covid-19 та обмежень, що були ним викликані зменшився на два відсоткові пункти.

Для підвищення рівня економічної безпеки України необхідно розробити та реалізувати ефективні заходи. Необхідно забезпечити стабільність фінансового ринку, залучити інвестиції та зменшити державний борг, вжити заходів для підвищення рівня народжуваності та зниження рівня смертності, диверсифікувати джерела енергопостачання та розвивати власну енергетичну галузь.

Також необхідно враховувати, що економічна безпека є комплексним поняттям, яке залежить від багатьох факторів. Тому для її забезпечення необхідно розробити комплексний план заходів, який буде враховувати всі важливі аспекти економічної безпеки.

Відобразимо результати таблиці 3.1. на графіку, для цього побудуємо рисунок 3.3 та рисунок 3.4.

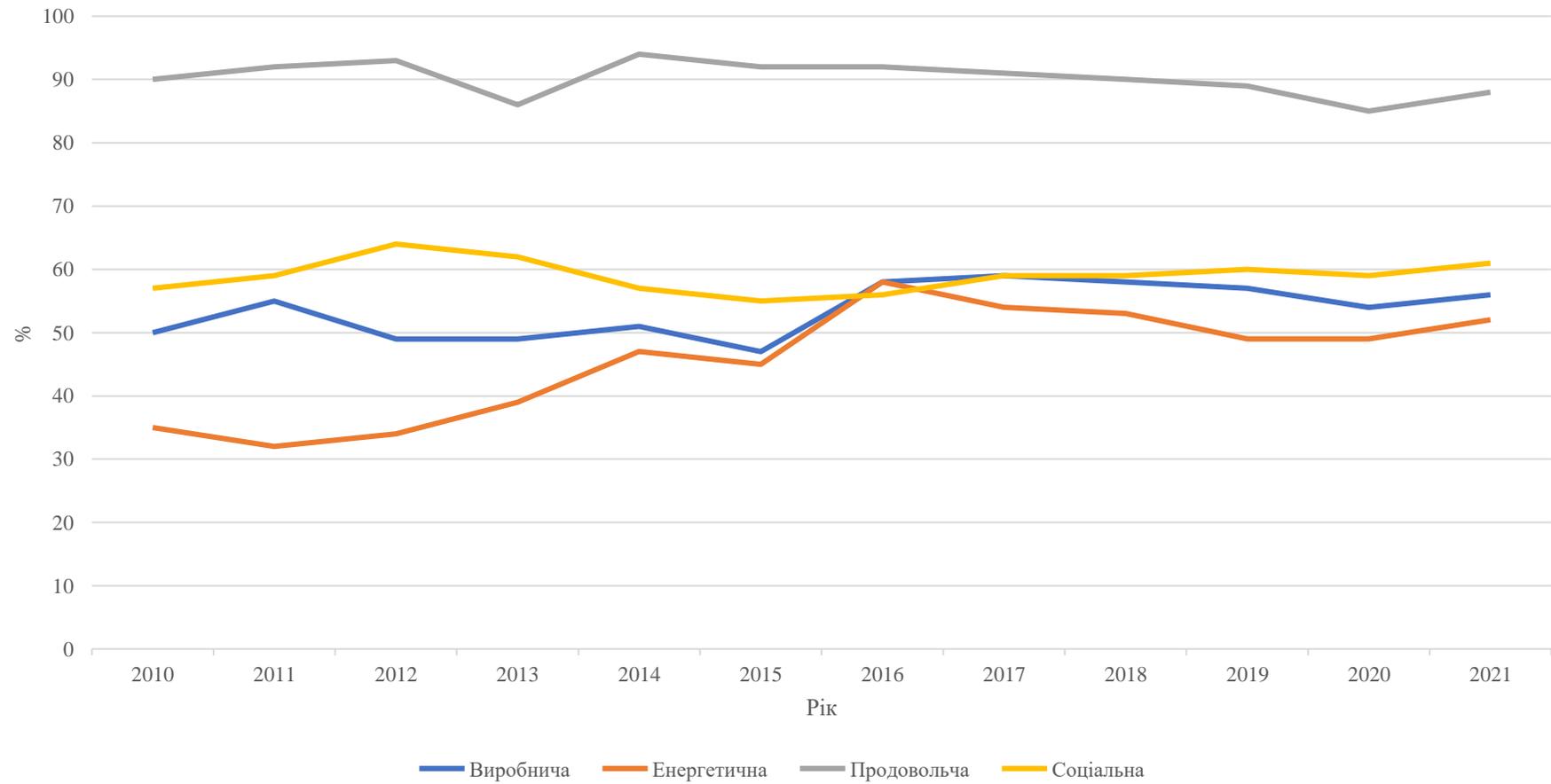

Рис. 3.3. Складові інтегрального показника економічної безпеки з значеннями більше 50% на 2021 рік

*складено за даними [49]

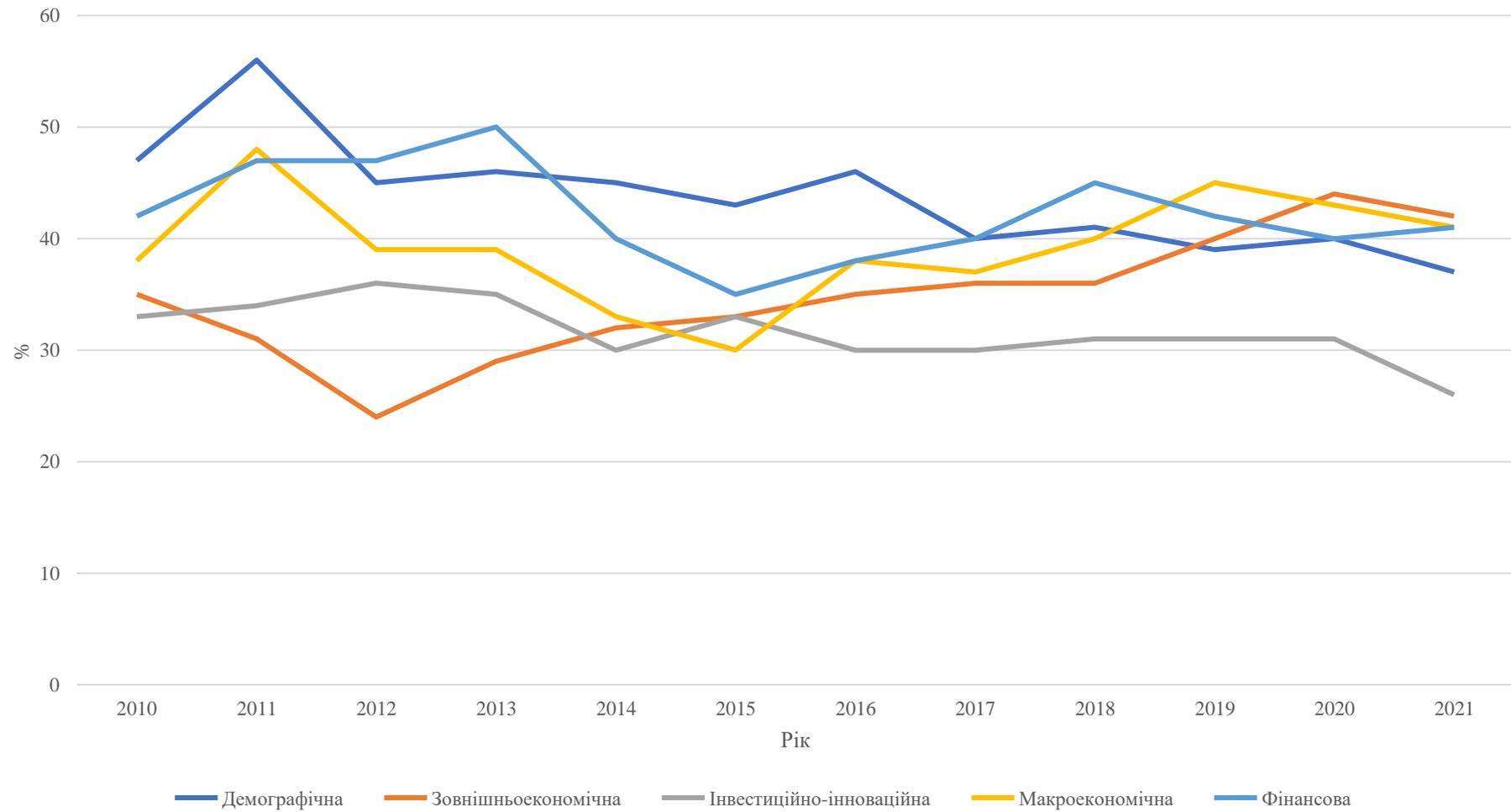

Рис. 3.4. Складові інтегрального показника економічної безпеки з значеннями менше 50% на 2021 рік

*складено за даними [49]

Макроекономічна безпека є важливою складовою національної безпеки держави. Вона забезпечує стабільність економіки, зростання рівня життя населення, захист від зовнішніх загроз. Макроекономічна безпека - це стан економіки, за якого досягається збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій.[51]

Загальний стан економічної безпеки України на макрорівні в умовах глобалізації та війни є, по-перше, інтегрованим макроекономічним показником соціально-економічного розвитку країни; по-друге, основою для розробки стратегічної державної політики, а також конкретних заходів її реалізації і, по-третє, вирішальною умовою узгодження та реалізації всієї системи економічних інтересів країни, зберігання цілісності держави, що й забезпечать її економічну незалежність. Без забезпечення економічної безпеки неможливо вирішити жодного завдання як у внутрідержавному, так і у зовнішньополітичному плані. [50]

Кризові тенденції, що характеризують розвиток економіки України на сучасному етапі, зумовили визначення внутрішніх загроз для економічної безпеки України на макрорівні як таких, що набагато перевищують небезпеку зовнішніх (окрім загострення конфлікту з російською федерацією) і можуть призвести до дезінтеграції України, до загальнонаціональних техногенних та екологічних катастроф, соціального вибуху або істотного обмеження можливостей керівництва держави щодо вирішення внутрішніх проблем і дій на міжнародній арені.[50]

Макроекономічна безпека України на знаходиться на межі критичного рівня, що свідчить про нагальну потребу у дослідженні актуальних проблем економічної безпеки та розробці низки пропозицій щодо поліпшення стану даного показника, тому детально розглянемо індикатори макроекономічної безпеки України та зміну їх значень протягом 2010-2021 років.

Таблиця 3.2

Індикатори макроекономічної безпеки України за 2010-2021 роки

Макроекономічна безпека	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Різниця між темпами росту середньомісячної заробітної плати та продуктивності праці в Україні, в. п.	6,5	3,6	14,4	8,5	-6,4	-19,4	5,5	15,9	10,4	7,9	7,4	5
Рівень "тінізації" економіки, % до ВВП	36	31,8	30,3	30,4	35,7	35,1	32,6	31,8	29	28	30	32
Сальдо поточного рахунку платіжного балансу України, % до ВВП	-2,1	-6	-7,9	-8,7	-3,4	5,5	-2	-3,1	-4,9	-2,7	4	-1,9
Рівень безробіття (за МОП), %	8,2	8	7,6	7,3	9,3	9,1	9,3	9,5	8,8	8,2	9,5	9,9
Тривале безробіття (безробітні понад 12 міс. до заг. кількості безробітних)	33,9	28,4	28	27,3	20,1	20,4	25,3	26,7	21,6	13,1	21,2	25,1
Різниця темпів росту ВВП України та темпів росту економік країн, що розвиваються, в.п.	-3,3	-0,9	-5,1	-5,1	-11,5	-14,1	-2,2	-2,3	-1,1	-0,4	-1,8	-3,5
ІСЦ	9,1	4,6	-0,2	0,5	24,9	43,3	12,4	13,7	9,8	4,1	5	10
Відношення наявного доходу населення до ВВП, %	78,6	76,1	81,8	83	72,6	68,5	66,3	67,4	69,4	73,1	73,1	68,3
Схильність до заощадження населення, %	19,1	12,4	12,8	9,6	2,7	2,3	0,8	1,5	1,3	-0,4	-0,6	0,2
Співвідношення обсягів заробітної плати та соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів у загальній структурі доходів населення, рази	1,06	1,13	1,12	1,08	1,09	1,08	1,28	1,36	1,4	1,48	1,36	1,4
Відношення обсягу ВВП на одну особу в Україні до середнього значення у країнах ЄС, %	8,78	9,8	11,95	11,34	8,49	6,6	6,8	7,8	8,5	10,5	11	12,6
Зайнятість населення у неформальному секторі економіки, у % до загальної кількості зайнятих	22,9	23,1	22,9	23,6	25,1	26,2	24,3	22,9	21,6	20,9	20,3	19,5

*складено за даними [49]

За даними таблиці 3.2, макроекономічна безпека України в період 2010-2021 років характеризувалася невтішними тенденціями, різниця між темпами росту середньомісячної заробітної плати та продуктивності праці в Україні у 2010 році становила 6,5 в. п., а у 2021 році скоротилася до 5 в. п., що свідчить про зменшення темпів приросту заробітної плати, у порівнянні з темпами приросту продуктивності праці.

Рівень тінізації економіки залишається високим і становить 36% ВВП у 2010 році, а у 2021 році 32 %, за офіційними даними. Це негативно впливає на ефективність економіки, оскільки зменшує обсяги надходжень до бюджету та ускладнює контроль над економічними процесами.

Сальдо поточного рахунку платіжного балансу України майже на всьому досліджуваному проміжку є негативним, зокрема у 2013 році ситуація була найгірша і даний показник становив – 8,7 % до ВВП. Це означає, що Україна імпортує більше товарів та послуг, ніж експортує. Для покриття дефіциту платіжного балансу Україна має залучати зовнішні кредити та інвестиції. Хоча у 2015 та 2020 роках даний показник становив 5,5 % до ВВП та 4 % до ВВП відповідно, що свідчить про спроможність української економіки експортувати більше товарів і послуг ніж імпортувати.

Рівень безробіття в Україні є відносно високим і становить 8,2 % у 2010 році у порівнянні з 9,9 % у 2021 році, що свідчить про зростання безробіття на території України. Безробіття сильно зросло у 2022-2023 роках через повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну, але наочних даних надати не можемо, оскільки у міністерства економіки України їх немає через неможливість зібрати ці дані. Це негативно впливає на рівень життя населення та економічний розвиток країни.

Тривале безробіття в Україні є значним і становить 33,9 % у 2010 році, хоча має позитивну тенденцію до зменшення, так у 2019 році цей показник був на рівні 13,1 %, але через поширення епідемії Covid-19 та обмеженнями, які ця епідемія призвела, рівень тривалого безробіття знову почав зростати і у 2021 році становив 25,1 %. Це означає, що багато безробітних не можуть знайти роботу

протягом тривалого часу, що негативно впливає на їхнє матеріальне становище та соціальну адаптацію.

Різниця темпів росту ВВП України та темпів росту економік країн, що розвиваються, є негативною на всьому досліджуваному проміжку. У 2014 році цей показник становив -11,5 в. п., а у 2015 вже – 14,1 в. п., що було спричинено вторгненням росії на територію України. Після чого відбулося поступове зростання до -2,2 в. п. у 2016 році та -1,8 в. п. у 2020 році. Але різниця темпів росту ВВП України та темпів росту економік країн, що розвиваються не має додатних значень, це означає, що Україна поступається за темпами економічного зростання іншим країнам, що розвиваються.

Індекс споживчих цін (ІСЦ) має нормальне значення для економіки на рівні 10%, в Україні цей показник мав такі значення на всьому досліджуваному проміжку, крім 2014 – 2017 років. Так у 2014 році ІСЦ становив 24,9 %, у 2015 році 43,3 % після чого поступово почав знижуватися до 13,7 % у 2017 році та 10 % у 2021 році. Дані зміни свідчать про позитивну тенденцію, а саме, зменшення рівня інфляції, оскільки ІСЦ відображає зміни загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання.

Відношення наявного доходу населення до ВВП з 78,6 % у 2010 році скоротилося до 68,3 % у 2021 році, що свідчить про скорочення розмірів доходів населення і негативно впливає на економічну безпеку держави. Негативну тенденцію також має схильність населення до заощадження. Якщо у 2010 році цей показник знаходився на рівні 19,1 %, то після вторгнення росії в Україну він зменшився до 2,3 % у 2015 році та до 0,2 % у 2021 році, що свідчить про суттєве скорочення доходів населення. У 2019 – 2020 роках схильність до заощадження була від'ємною, -0,4 % та – 0,6 % відповідно, що свідчить про високий вплив епідемії Covid-19 на заробітну плату населення.

Співвідношення обсягів заробітної плати та соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів у загальній структурі доходів населення збільшилося з 1,08 разів у 2010 році до 1,4 разів у 2021 році, що свідчить про скорочення доходів населення і більшої їх залежності від соціальної допомоги

держави. Відношення обсягу ВВП на одну особу в Україні до середнього значення у країнах ЄС становило 8,78 % у 2010 році після чого зросло до 12,6 % у 2021 році, даний показник знаходиться на доволі низькому рівні і свідчить про те, що ВВП європейських країн на одну особу, в середньому, більший в 10 разів.

Зайнятість населення у неформальному секторі економіки, у % до загальної кількості зайнятих становило 22,9 % у 2010 році, після чого поступово скоротилось до 19,5 % у 2021 році, що свідчить про високий рівень зайнятості населення у неформальному секторі економіці та має схожі причини з тінізацією економіки.

На основі аналізу таблиці можна виділити наступні основні проблеми макроекономічної безпеки України, які відображені у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Основні проблеми макроекономічної безпеки України у 2010-2021 роках

Проблема	Значення
Високий рівень тінізації економіки	Негативно впливає на ефективність економіки, оскільки зменшує обсяги надходжень до бюджету та ускладнює контроль над економічними процесами
Негативне сальдо поточного рахунку платіжного балансу	Україна імпортує більше товарів та послуг, ніж експортує. Для покриття дефіциту платіжного балансу Україна має залучати зовнішні кредити та інвестиції
Високий рівень безробіття	Негативно впливає на рівень життя населення та економічний розвиток країни
Значний рівень тривалого безробіття	Багато безробітних не можуть знайти роботу протягом тривалого часу, що негативно впливає на їхнє матеріальне становище та соціальну адаптацію
Негативна різниця темпів росту ВВП України та темпів росту економік країн, що розвиваються	Україна поступається за темпами економічного зростання іншим країнам, що розвиваються

*складено автором

На основі проведеного аналізу можна зробити наступні висновки, що рівень макроекономічної безпеки України є відносно низьким хоча й збільшився за досліджуваний період з 46% у 2015 році до 47% у 2021 році. Це свідчить про зростання рівня економічної безпеки, але темпи цього зростання дуже повільні. Максимальне значення цього показника спостерігалось у 2018 та 2019 роках, на

рівні 49 %, після чого, через поширення Covid-19 та обмежень, що були ним викликані зменшився на два відсоткові пункти. Основними проблемами макроекономічної безпеки України є високий рівень тінізації економіки, негативне сальдо поточного рахунку платіжного балансу, високий рівень безробіття, значний рівень тривалого безробіття та негативна різниця темпів росту ВВП України та темпів росту економік країн, що розвиваються.

Для покращення макроекономічної безпеки України необхідно вжити комплексних заходів, які будуть спрямовані на вирішення основних проблем. Важливою умовою успішного виконання цих заходів є ефективна державна політика, спрямована на забезпечення макроекономічної безпеки України.

3.2. Системно-цільовий аналіз безпекових параметрів розвитку підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави

Підприємства, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, є важливим елементом національної системи безпеки. Вони забезпечують виробництво критичних товарів і послуг, створюють робочі місця, вносять значний вклад у державний бюджет. Тому забезпечення їхньої безпеки є одним з пріоритетних завдань державної політики.

Метою системно-цільового аналізу безпекових параметрів розвитку підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, є визначення їхньої ролі в національній системі безпеки, виявлення основних загроз їхньому функціонуванню та розробка заходів щодо їхнього усунення.

Аналіз здійснюється на основі комплексного підходу, який передбачає розгляд підприємств як складних систем, що взаємодіють із зовнішнім середовищем. При цьому враховуються як зовнішні фактори, що впливають на розвиток підприємств, так і внутрішні фактори, що характеризують їхню стійкість [3].

Системно-цільовий аналіз безпекових параметрів розвитку підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, є важливим інструментом забезпечення національної безпеки України. Він дозволяє своєчасно виявити потенційні загрози стійкості таких підприємств та розробити заходи щодо їх усунення.

До стратегічно важливих підприємств в Україні відносяться: підприємства, які займаються видобутком, переробкою та транспортуванням нафти і газу, які виробляють електроенергію, тепло та інші види енергії, які виробляють сталь, прокат та інші металеві вироби, підприємства, які виробляють хімічні речовини, добрива, пластмаси та інші хімічні продукти, які виробляють машини, обладнання та інші вироби машинобудування, підприємства, які виробляють літаки, вертольоти та іншу авіаційну техніку, підприємства, які виробляють озброєння та військову техніку [35].

Перелік цих підприємств неодноразово змінювався, тому розглянемо, як змінювалась їх кількість протягом 2015-2021 років, для цього побудуємо таблицю 3.4.

Таблиця 3.4

Зміна кількості підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки України за 2015-2021 рік

Галузь	Рік					
	2015	2016	2018	2019	2020	2021
1	2	3	4	5	6	7
Оборона	73	73	75	76	76	76
Паливно-енергетичний комплекс	27	27	26	27	28	28
Транспортна галузь	51	51	52	51	51	51
Підприємства, що забезпечують розміщення і зберігання матеріальних цінностей державного резерву	24	24	24	24	24	24
Агропромисловий комплекс	6	6	6	6	6	5
Сфера телекомунікацій та зв'язку	43	43	44	14	14	14
Авіаційна та ракетно-космічна промисловість	15	15	14	14	14	15
Машинобудівна промисловість	6	6	5	5	5	5
Металургійний комплекс	8	8	8	7	7	7
Хімічний комплекс	8	8	8	7	7	7
Наукова діяльність	31	31	36	34	34	35
Сфера стандартизації, метрології та сертифікації	6	6	6	5	5	5
Гідрометеорологічна діяльність	1	1	1	1	1	1
Промисловість будівельних матеріалів	2	2	2	2	2	2

Продовження таблиці 3.4

1	2	3	4	5	6	7
Фінансово-бюджетна сфера	4	4	4	4	3	3
Харчова промисловість	1	1	1	1	1	1
Легка промисловість	1	1	1	1	1	1
Поліграфія	1	1	1	1	1	1
Геологорозвідувальна галузь	0	0	6	6	6	4
Всього	308	308	320	286	286	285

*складено за даними [35]

За даними таблиці, за період з 2015 по 2021 рік кількість підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки України, зменшилася на 23 (з 308 до 285). Найсуттєвіше зменшення відбулося в сфері телекомунікацій та зв'язку, з 43 до 14 підприємств. Водночас, у деяких галузях спостерігалось збільшення кількості підприємств, зокрема: оборона з 73 до 76 підприємств; паливно-енергетичний комплекс з 27 до 28 підприємств.

Слід зазначити, що галузевий розріз стратегічно важливих підприємств може змінюватися в часі. Це пов'язано з тим, що економічна ситуація в країні постійно змінюється, а також з тим, що Кабінет Міністрів України може вносити зміни до переліку стратегічно важливих підприємств.

Дослідимо регіональну структуру розміщення стратегічно важливих підприємств в Україні, для цього побудуємо таблицю 3.5.

Таблиця 3.5

Регіональна структура розміщення підприємств, важливих для економіки та безпеки України на 2021 рік

Область	Кількість підприємств	Частка
м. Київ	87	30,5
Харківська	32	11,2
Донецька	17	6,0
Одеська	17	6,0
Дніпропетровська	16	5,6
АР Крим	15	5,3
Київська	12	4,2
Миколаївська	12	4,2
Запорізька	11	3,9
Львівська	9	3,2

*складено за даними [35]

Київська область та місто Київ є найбільшими центрами концентрації стратегічно важливих підприємств. Разом вони становлять 34,7 % від загальної кількості таких підприємств в Україні.

Наступні за кількістю стратегічно важливих підприємств є Харківська, Донецька, Одеська та Дніпропетровська області. Ці області є важливими промисловими центрами України, в яких зосереджені підприємства в таких галузях, як машинобудування, хімічна промисловість, металургія та енергетика. В інших областях України кількість стратегічно важливих підприємств є незначною.

Ці результати свідчать про те, що регіональна структура стратегічно важливих підприємств в Україні є диспропорційною. Більшість таких підприємств зосереджені в економічно розвинених регіонах країни, таких як Київська, Харківська, Донецька, Одеська та Дніпропетровська області

В умовах сьогодення, у зв'язку з війною та агресією рф проти України, важко повною мірою оцінити глибину падіння рівня економічної безпеки стратегічно важливих підприємств через відсутність достовірних даних щодо основних економічних показників. Проте моніторинг ключових показників дозволяє виявити загрози економічній безпеці підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки України.

Розглянемо обсяги виробництва стратегічно важливих підприємств, для цього побудуємо таблицю 3.6.

Таблиця 3.6

Обсяги виробництва стратегічно важливих підприємств за галузями,
млрд. грн.

Галузь	Рік						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	2	3	4	5	6	7	8
Оборона	73,6	70,2	67	63,9	60,9	57,8	54,7
Паливно-енергетичний комплекс	392,7	381,4	370,1	358,8	347,5	326,1	324,9
Транспортна галузь	118,4	116	111,7	107,4	103,1	98,8	94,5
Підприємства, що забезпечують розміщення і зберігання матеріальних цінностей державного резерву	2,2	2,1	2	1,9	1,8	1,7	1,6

Продовження таблиці 3.6

1	2	3	4	5	6	7	8
Агропромисловий комплекс	23,6	22,8	22,1	22,9	20,2	19,5	18,8
Сфера телекомунікацій та зв'язку	12,5	11,7	10,9	10,1	5,3	5	4,2
Авіаційна та ракетно-космічна промисловість	22,7	22,5	20,1	19,5	21,3	22,1	22,7
Машинобудівна промисловість	50	48,3	46,6	44,9	43,2	41,5	39,9
Металургійний комплекс	139,2	130,9	122,6	114,3	106	97,7	90,4
Хімічний комплекс	15,21	14,66	14,11	13,56	13,01	12,46	11,99
Наукова діяльність	2,61	2,52	2,43	2,34	2,25	2,16	2,07
Сфера стандартизації, метрології та сертифікації	1,5	1,4	1,3	1,2	1,1	1	0,9
Гідрометеорологічна діяльність	1,7	1,6	1,5	1,4	1,3	1,2	1,1
Промисловість будівельних матеріалів	33,3	32,2	31,1	30	28,9	27,8	26,7
Фінансово-бюджетна сфера	16,2	15,7	15,2	14,7	14,2	13,7	13,2
Харчова промисловість	1,6	1,5	1,9	1,8	1,7	1,85	1,9
Легка промисловість	14,8	14,3	13,8	13,3	12,8	12,3	11,8
Поліграфія	0,52	0,53	0,55	0,42	0,5	0,53	0,51
Геологорозвідувальна галузь	-	-	-	0,18	0,19	0,2	0,19
Сума	922,34	890,31	854,99	822,6	785,25	743,4	722,06

*складено за даними [70]

За результатами проведеного аналізу виявлено, що промисловість є найбільшою галуззю стратегічно важливих підприємств для економіки та безпеки України, на її частку припадає близько 30% обсягу виробленої продукції.

На другому місці за обсягом виробництва знаходиться аграрно-промисловий комплекс, який забезпечує близько 20%, важливе місце також займають транспорт та енергетика.

Найбільшим обсягом виробництва в 2021 році відзначилася галузь паливно-енергетичного комплексу – 324,9 млрд. грн. На другому місці – транспортна галузь – 94,5 млрд. грн. На третьому місці металургійний комплекс – 189,8 млрд. грн.

У 2021 році порівняно з 2015 роком обсяги виробництва зменшилися у всіх галузях, що свідчить про неефективну політику в управлінні стратегічно важливими підприємствами

Загалом, обсяги виробництва стратегічно важливих підприємств в Україні в 2021 році скоротились на 16,9% у порівнянні з 2015 роком,

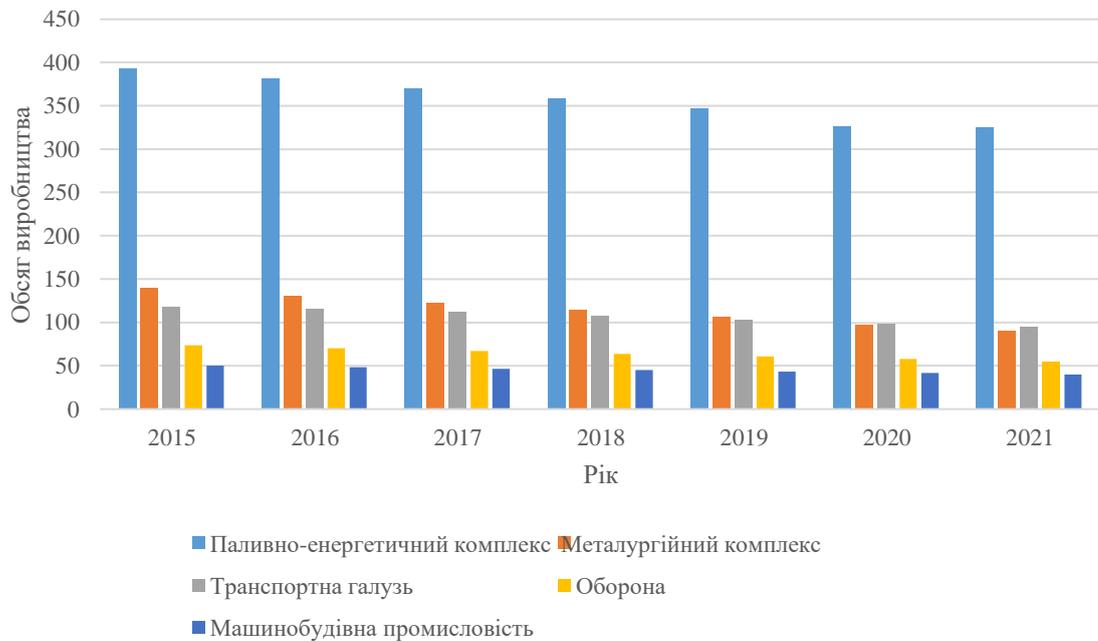

Рис. 3.5. Обсяг виробництва стратегічно важливих підприємств у 2015-2021 роках за галузями

*складено за даними [70]

Зниження обсягів виробництва стратегічно важливих підприємств в Україні в 2021 році може пов'язане з низкою факторів, зокрема:

1. Пандемією COVID-19, яка негативно вплинула на світову економіку та призвела до зниження попиту на продукцію стратегічно важливих підприємств.
2. Військовою агресією росії проти України, яка призвела до втрат у виробництві та експорті.

Зниження обсягів виробництва може негативно вплинути на безпеку України. Зокрема, це може призвести до: зниження обороноздатності України, зростання залежності України від імпорту стратегічно важливої продукції, порушення нормального функціонування економіки України.

Уряд повинен вжити заходів для підтримки виробництва стратегічно важливих підприємств. Зокрема, це може бути реалізація програм державної підтримки, надання податкових пільг та інших стимулів для розвитку виробництва.

Важливим аспектом у забезпеченні безпеки підприємства є його прибутковість. Розглянемо рівень прибутковості стратегічно важливих підприємств у галузях, де їх найбільше, для цього побудуємо таблицю 3.7.

Таблиця 3.7

Прибутковість стратегічно важливих підприємств у 2022 році за галузями

Галузь	Кількість підприємств	Кількість прибуткових	Частка, %
Оборона	76	28	36,8
Паливно-енергетичний комплекс	28	12	42,8
Транспортна галузь	51	18	35,2
Загалом	155	58	37,4

*складено за даними [71]

Як видно з таблиці, найбільш прибутковими є підприємства паливно-енергетичного комплексу. На них припадає понад третина всіх прибуткових підприємств. Прибутковість підприємств оборонної та транспортної галузі становить близько 37%.

Найбільш прибутковими підприємствами є: АТ «Укргазвидобування» (прибуток у 2022 році – 60,2 млрд грн); ПАТ «Укргідроенерго» (прибуток у 2022 році - 11,8 млрд грн); Приватне акціонерне товариство «Національна енергетична компанія «Укренерго» (прибуток у 2022 році – 2,7 млрд грн). Не зважаючи на повномасштабне вторгнення РФ в Україну, ці компанії змогли отримати високий рівень прибутку, в основному через те, що вони є монополістами у своїх галузях, в той час як більшість українських підприємств мали збитковий характер діяльності у 2022 році.

Однозначно, ще одним із важливих безпекових параметрів розвитку стратегічно важливих підприємств є кількість робітників. Зменшення кількості робітників може призвести до зниження обсягів виробництва, погіршення якості продукції, а також до соціальних проблем, пов'язаних з безробіттям.

Доцільним буде розглянути перелік об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави в розрізі регіонів: Чернігівської, Харківської, Сумської області, що представлено в таблиці А1 (додаток А).

В Чернігівській області знаходиться 3 критично важливих підприємства, у Сумській - 7 підприємств, а у Харківській – 33 стратегічно важливі підприємства.

Як було виявлено лідером за кількістю стратегічних, важливих підприємств є Харківська область, а найбільша кількість підприємств знаходиться в оборонному секторі, це такі підприємства, як: Державне підприємство «Балаклійський ремонтний завод», Державне підприємство «Центральне конструкторське бюро "Протон», Державне підприємство «Харківський машинобудівний завод «ФЕД», Державне підприємство «Харківське конструкторське бюро з машинобудування імені О.О. Морозова», Державне підприємство «Харківське агрегатне конструкторське бюро», Державне підприємство «Харківське конструкторське бюро з двигунобудування», Державне підприємство «Завод імені В.О. Малишева», Державне підприємство «Ізюмський приладобудівний завод».

Відобразимо кількість робітників стратегічно важливих підприємств на графіку.

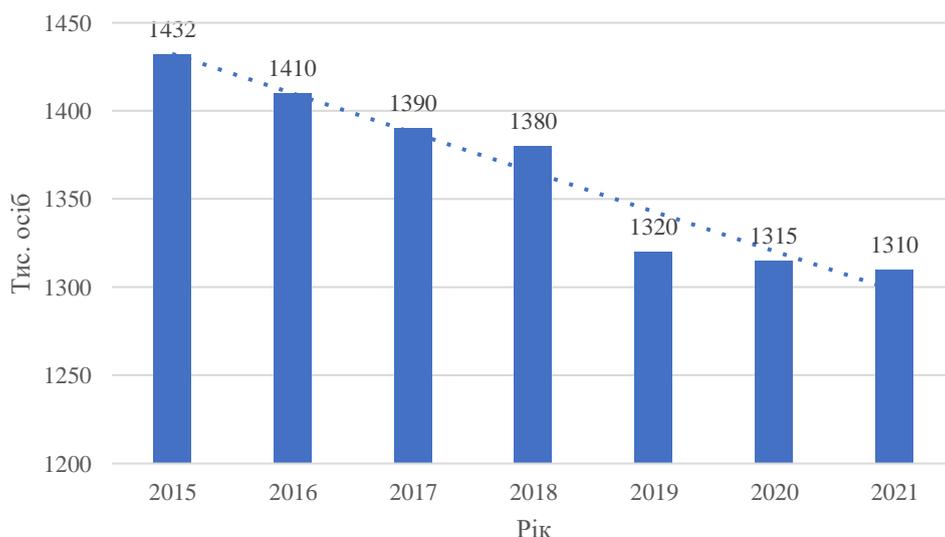

Рис. 3.6. Кількість робітників стратегічно важливих підприємств

*складено за даними [70]

Даний рисунок свідчить про те, що кількість робітників стратегічно важливих підприємств зменшується щороку. Це пов'язано з загальними тенденціями в українській економіці, а також з особливостями розвитку цих підприємств.

Зменшення кількості робітників може мати негативні наслідки для безпеки України. Воно може призвести до зниження економічної безпеки, а також до соціальних проблем. Для того щоб уникнути цих негативних наслідків, необхідно розробити та реалізувати заходи щодо забезпечення сталого розвитку підприємств із переліку. Ці заходи повинні бути спрямовані на підвищення конкурентоспроможності підприємств, створення нових робочих місць, а також на соціальний захист працівників.

Ось деякі конкретні заходи, які можуть бути реалізовані:

1. Підтримка інноваційної діяльності підприємств, що сприятиме підвищенню їхньої конкурентоспроможності.
2. Залучення інвестицій для розширення виробництва та створення нових робочих місць.
3. Запровадження соціальних програм, спрямованих на підтримку працівників підприємств із переліку.

Реалізація цих заходів допоможе забезпечити стале розвиток підприємств із переліку та захистити національну безпеку України.

3.3. Моніторинг рівня економічної безпеки стратегічно важливих підприємств

Моніторинг рівня економічної безпеки стратегічно важливих підприємств в Україні має вирішальне значення для загальної економічної стабільності та стійкості країни, особливо в умовах постійних викликів, таких як російське вторгнення. Цей процес моніторингу передбачає регулярну оцінку фінансового, операційного та репутаційного здоров'я цих підприємств, щоб виявити потенційні вразливі місця та вчасно вжити заходів для виправлення [52].

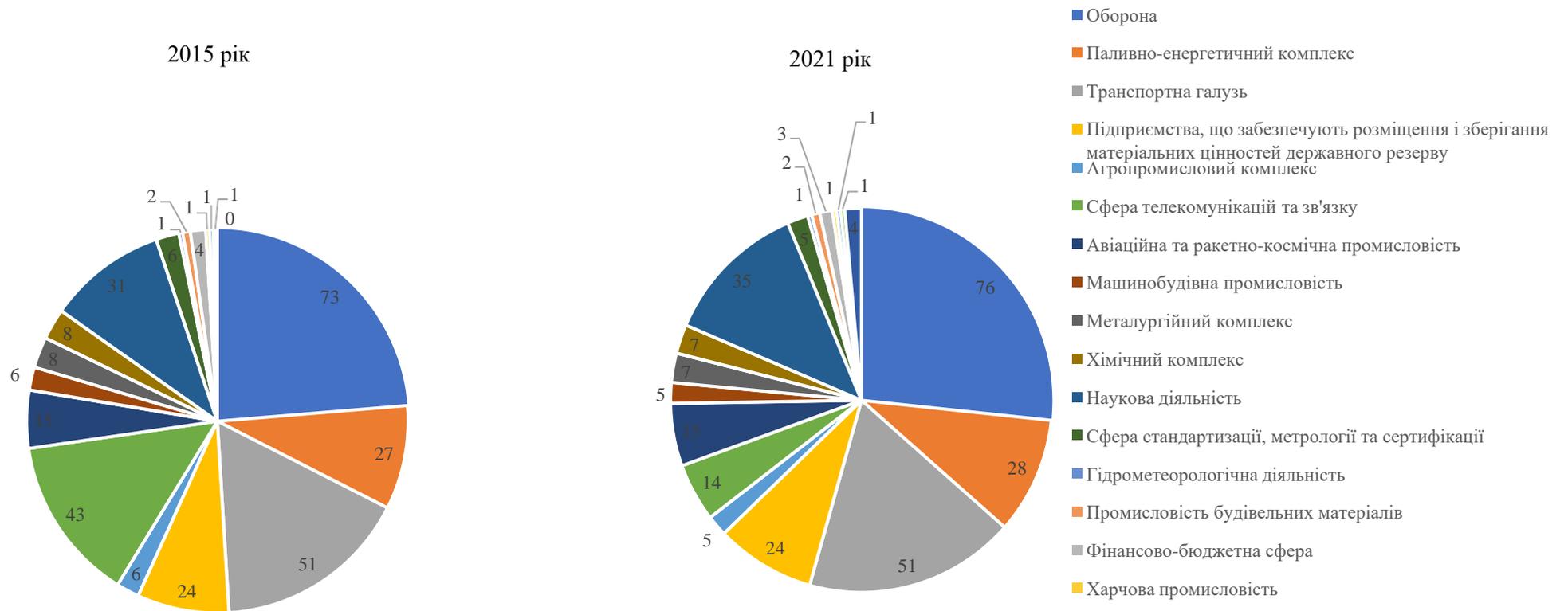

Рис. 3.7. Зміна кількості стратегічно важливих підприємств в Україні за 2015-2021 роки

*складено за даними [35]

За даними рисунка 3.7, за період з 2015 по 2021 рік кількість підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки України, зменшилася на 23 (з 308 до 285). Найсуттєвіше зменшення відбулося в сфері телекомунікацій та зв'язку, з 43 до 14 підприємств. Водночас, у деяких галузях спостерігалось збільшення кількості підприємств, зокрема: оборона з 73 до 76 підприємств; паливно-енергетичний комплекс з 27 до 28 підприємств.

Зміни на рисунку 3.7 були викликані такими факторами:

1. Процесами приватизації та реструктуризації підприємств;
2. Зміною пріоритетів державної політики у сфері економіки та безпеки;
3. Впливом російської агресії на економіку України.

Найбільш значимим фактором є вплив російської агресії. Російська агресія призвела до значних економічних втрат України, зокрема, до зниження обсягів виробництва в багатьох галузях економіки. Це, у свою чергу, призвело до скорочення кількості підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки України.

Приватизація державного майна України є одним з ключових заходів, передбачених Стратегією національної безпеки України. Вона спрямована на підвищення ефективності використання державного майна, залучення інвестицій та створення нових робочих місць [52].

Одним із напрямів приватизації є приватизація стратегічно важливих підприємств. Такі підприємства мають особливе значення для національної безпеки України, оскільки забезпечують виробництво важливої продукції, надання послуг або виконання робіт, що мають стратегічне значення для економіки, оборони або безпеки держави [61].

Згідно з інформацією, Фонду Державного майна України, наразі повністю не приватизовано жодного підприємства з переліку стратегічно важливих, хоча мали місце зменшення частки держави у власності підприємства, але контрольний пакет зберігався. Скорочення кількості стратегічно-важливих підприємств пов'язано з припиненням їх діяльності або втратою стратегічного значення для економіки та безпеки України.

Деякі з цих підприємств були приватизовані в минулому, але потім знову націоналізовані. Наприклад, ПАТ «Укрнафта» було частково приватизовано, але потім повернуто в державну власність у 2022 році.

Уряд України планує провести приватизацію деяких державних підприємств у майбутньому, для цього було прийнято постанову КМУ «Про затвердження переліку об'єктів великої приватизації державної власності».

На основі даних цього переліку побудуємо таблицю 3.7, у якій буде відображено перелік стратегічно важливих підприємств, які уряд планує приватизувати.

Таблиця 3.7

Стратегічно важливих підприємств, які уряд планує приватизувати

Код ЄДРПОУ	Найменування об'єкта	Частка держави
22927045	ПАТ «Центренерго»	78,29
00130725	ВАТ «Тернопільобленерго»	50,99
00130926	ПАТ «Запоріжжяобленерго»	60,25
00131954	АТ «Харківобленерго»	65,00
23399393	АТ «Миколаївобленерго»	70,00
22767506	АТ «Хмельницькобленерго»	70,01
36716128	АТ «Об'єднана гірничо-хімічна компанія»	100,00
00213121	Державне підприємство «Завод «Електроважмаш»	100,00
05766356	ПАТ «Сумихімпром»	99,99
00206539	ПАТ «Одеський припортовий завод»	99,57
32495626	АТ «Дніпровський електровозобудівний завод»	100,00
38983006	ТОВ «Запорізький титано-магнієвий комбінат»	51,00
21680915	ПрАТ «Індар»	70,70

*складено за даними [72]

Приватизація стратегічно важливих підприємств може мати ряд позитивних наслідків для безпеки України. По-перше, вона може сприяти підвищенню ефективності їх діяльності. У приватному секторі підприємства мають більшу мотивацію для підвищення продуктивності праці, інновацій та впровадження нових технологій. Це може призвести до підвищення якості

продукції та послуг, що вони виробляють або надають, а також до створення нових робочих місць.

По-друге, приватизація може сприяти зміцненню обороноздатності України. У приватному секторі підприємства мають більшу свободу дій щодо інвестування в нові технології та обладнання. Це може призвести до підвищення їх оборонного потенціалу, що є важливим для захисту України від зовнішніх загроз.

По-третє, приватизація може сприяти підвищенню прозорості та підзвітності стратегічно важливих підприємств. У приватному секторі підприємства підлягають більш суворому контролю з боку держави та громадськості. Це може сприяти запобіганню корупції та зловживанням. Проте, приватизація стратегічно важливих підприємств також пов'язана з певними ризиками. По-перше, існує ризик, що стратегічно важливі підприємства можуть потрапити під контроль іноземних держав або компаній. Це може призвести до втрати контролю над ними з боку України і використання їх у протиправних цілях. По-друге, існує ризик, що приватизація може призвести до зниження ефективності діяльності стратегічно важливих підприємств. Це може бути пов'язано з тим, що приватні власники можуть не мати достатнього досвіду або ресурсів для управління такими підприємствами.

Для мінімізації ризиків приватизації стратегічно важливих підприємств необхідно вжити заходів, що забезпечать прозорість та ефективність цього процесу. Зокрема, необхідно розробити чіткі критерії відбору підприємств, що підлягають приватизації, та забезпечити прозорість процедури приватизації. Також необхідно вжити заходів, що забезпечать захист інтересів України у разі приватизації стратегічно важливих підприємств. Зокрема, необхідно передбачити обмеження на іноземний контроль таких підприємств та забезпечити їх доступність для українських інвесторів.

До списку стратегічно важливих підприємств, які не можна приватизувати входить 82 підприємства, вони відображені у таблиці Б1 (додаток Б), серед найбільший представників це Акціонерне товариство «Національна акціонерна

компанія «Нафтогаз України», Акціонерне товариство «Українська залізниця», Акціонерне товариство «Укрпошта», Державне підприємство «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом», Приватне акціонерне товариство «Укргідроенерго», Приватне акціонерне товариство «Національна енергетична компанія «Укренерго» та інші.

Загалом, приватизація стратегічно важливих підприємств може мати як позитивні, так і негативні наслідки для безпеки України. Для того, щоб приватизація мала позитивний вплив на безпеку України, необхідно вжити заходів, що забезпечать прозорість та ефективність цього процесу, а також захист інтересів України.

Висновки до розділу 3

Виявлено, що рівень економічної безпеки України за інтегральним показником збільшився за досліджуваний період з 46% у 2015 році до 47% у 2021 році. Це свідчить про зростання рівня економічної безпеки, але темпи цього зростання дуже повільні. Максимальне значення цього показника спостерігалось у 2018 та 2019 роках, на рівні 49 %, після чого, через поширення Covid-19 та обмежень, що були ним викликані зменшився на два відсоткові пункти.

На основі проведеного аналізу виявлено, що рівень макроекономічної безпеки України є відносно низьким, але зростає з 38 % у 2015 році до 41 % у 2021 році, основними проблемами макроекономічної безпеки України є високий рівень тінізації економіки, негативне сальдо поточного рахунку платіжного балансу, високий рівень безробіття, значний рівень тривалого безробіття та негативна різниця темпів росту ВВП України та темпів росту економік країн, що розвиваються.

Виявлено, що за період з 2015 по 2021 рік кількість підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки України, зменшилася на 23 (з 308 до 285). Найсуттєвіше зменшення відбулося в сфері телекомунікацій та зв'язку, з 43 до 14 підприємств. Водночас, у деяких галузях спостерігалось збільшення

кількості підприємств, зокрема: оборона з 73 до 76 підприємств; паливно-енергетичний комплекс з 27 до 28 підприємств.

Після аналізу обсягів виробництва стратегічно важливих підприємств, виявлено, що Найбільшим обсягом виробництва в 2021 році відзначилася галузь паливно-енергетичного комплексу – 324,9 млрд. грн. На другому місці – транспортна галузь – 94,5 млрд. грн. На третьому місці металургійний комплекс – 189,8 млрд. грн. Загалом, обсяги виробництва стратегічно важливих підприємств в Україні в 2021 році скоротились на 16,9% у порівнянні з 2015 роком.

Після аналізу рівня прибутковості стратегічно важливих підприємств, виявлено, що більшість таких підприємств збиткові, але є й ті, що отримують великий прибуток. Так найбільш прибутковими підприємствами є: АТ «Укргазвидобування» (прибуток у 2022 році – 60,2 млрд грн); ПАТ «Укргідроенерго» (прибуток у 2022 році - 11,8 млрд грн); Приватне акціонерне товариство «Національна енергетична компанія «Укренерго» (прибуток у 2022 році – 2,7 млрд грн).

Після аналізу постанов КМУ та законів ВРУ виявлено, що планується приватизувати 13 стратегічно важливих підприємств, а до списку стратегічно важливих підприємств, які не можна приватизувати входить 82 підприємства, серед яких найбільшими представниками є АТ «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України», АТ «Українська залізниця», АТ «Укрпошта», ДП «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом», ПАТ «Укргідроенерго», ПАТ «Національна енергетична компанія «Укренерго» та інші.

РОЗДІЛ 4

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

4.1. Стратегічні пріоритети зміцнення економічної безпеки України та підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави

Економічна безпека України є важливою складовою її національної безпеки. Вона забезпечує стабільність економічної системи країни, її здатність протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам. У сучасних умовах, характеризуються жорсткою економічною конкуренцією, зростанням геополітичної напруженості, посиленням ризиків кібербезпеки, забезпечення економічної безпеки є особливо актуальним завданням для України. Для досягнення цього завдання необхідно визначити стратегічні пріоритети зміцнення економічної безпеки України.

Основні стратегічні пріоритети зміцнення економічної безпеки України визначені в Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року. Вони включають:

1. Стабільний розвиток національної економіки, який передбачає зростання ВВП, створення нових робочих місць, підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників.

2. Інтеграцію України в європейський економічний простір, яка передбачає поглиблення економічних зв'язків з країнами ЄС, зокрема в рамках Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі.

3. Розвиток рівноправного взаємовигідного економічного співробітництва з іншими державами, яке передбачає розширення торговельно-економічних зв'язків з країнами світу, залучення іноземних інвестицій.

Крім основних трьох стратегічних пріоритетів зміцнення економічної безпеки України та стратегічно важливих підприємств, можемо виділити додатково пріоритети, які відображені на рисунку 3.1.

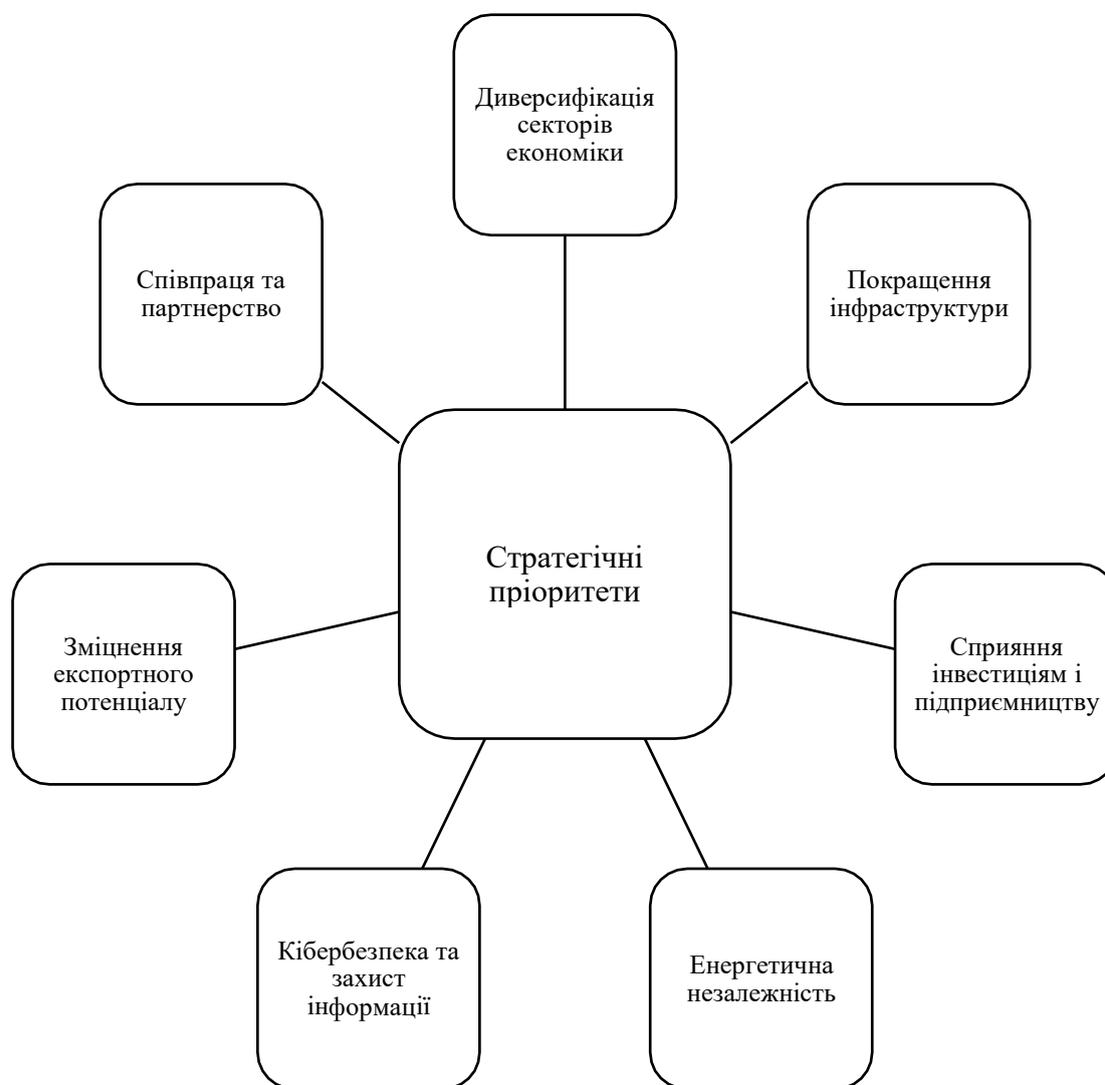

Рис. 4.1. Стратегічні пріоритети зміцнення економічної безпеки України

*складено за даними [53]

Диверсифікація галузей економіки вважається одним із стратегічних пріоритетів зміцнення економічної безпеки України [54]. Диверсифікуючи свої економічні сектори, Україна прагне зменшити залежність від одного сектора та сприяти зростанню та стабільності в багатьох галузях. Такий підхід підвищує стійкість економіки та сприяє загальній безпеці держави.

Диверсифікація секторів економіки в Україні є надзвичайно важливою з кількох причин. По-перше, це допомагає зменшити вразливість до зовнішніх

економічних викликів. Коли країна значною мірою залежить від однієї галузі, такої як енергетика чи сільське господарство, перебої в цьому секторі можуть мати серйозні наслідки для економіки в цілому, особливо під час повномасштабного вторгнення. Диверсифікація в декілька секторів допомагає пом'якшити ці ризики та забезпечує більш стабільну та міцну економічну основу.

Крім того, диверсифікація сприяє інноваціям і технологічному прогресу. Інвестуючи в такі сектори, як технології, виробництво та послуги, Україна може сприяти розвитку нових ідей, продуктів і послуг. Це може призвести до підвищення конкурентоспроможності в глобальному масштабі та залучення іноземних інвестицій, що ще більше зміцнить економіку.

Важливо зазначити, що диверсифікація економічних секторів сприяє створенню робочих місць і покращує рівень життя. Коли різні сектори процвітають, це створює можливості працевлаштування для людей з різними навичками та кваліфікацією. Це не тільки зменшує безробіття, але й покращує розподіл доходів і підвищує загальний рівень життя населення.

Зусилля щодо диверсифікації української економіки визнано стратегічним пріоритетом. Національний план відновлення та стійкості (NRP), наприклад, охоплює різні аспекти економіки та інфраструктури України та наголошує на економічній, соціальній та екологічній стійкості [55].

Підсумовуючи, диверсифікація секторів економіки є життєво важливою для зміцнення економічної безпеки України та підприємств стратегічного значення. Вона зменшує вразливість до зовнішніх викликів, сприяє інноваціям, створює робочі місця та покращує рівень життя. Диверсифікуючи свою економіку, Україна може посилити свою загальну економічну безпеку та сприяти довгостроковій стабільності та процвітанню держави.

Покращення інфраструктури є ще одним із стратегічних пріоритетів зміцнення економічної безпеки України та підприємств, які мають стратегічне значення для економіки та безпеки країни [56]. Надійна сучасна інфраструктура

має вирішальне значення для сприяння економічному зростанню, залученню інвестицій і підвищенню загальної конкурентоспроможності нації.

Інвестиції в розвиток інфраструктури сприяють економічній безпеці України кількома способами, які відображені у таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

Вплив розвитку інфраструктури на економічну безпеку

Тип покращення	Вплив на економічну безпеку
Покращення транспортних мереж, включаючи дороги, залізниці та порти	Покращений зв'язок і логістика забезпечують ефективний рух товарів і послуг, стимулюючи внутрішню та міжнародну торгівлю та сприяючи економічному зростанню
Розширення енергетичних мереж і телекомунікацій	Підтримує діяльність стратегічних підприємств і галузей. Надійні та ефективні енергетичні та комунікаційні системи мають важливе значення для безперебійного функціонування підприємств і сприяння їх конкурентоспроможності на світовому ринку

*складено за даними [56, 57]

Крім того, вдосконалення інфраструктури підвищує стійкість країни до зовнішніх загроз і зміцнює її безпеку. Потужна інфраструктура зменшує вразливість і дозволяє ефективніше реагувати на кризи, такі як стихійні лиха, пандемії або війна, таким чином забезпечуючи безперервність основних послуг і критичних операцій.

Інвестиції в інфраструктуру необхідні не лише для функціонування стратегічних підприємств, а й для загального економічного розвитку країни. Розвиток інфраструктури стимулює створення робочих місць, підвищує продуктивність, залучає прямі іноземні інвестиції та покращує якість життя громадян [57].

Підсумовуючи, покращення інфраструктури є стратегічним пріоритетом для зміцнення економічної безпеки України та підприємств стратегічного значення. Він покращує зв'язок, підтримує бізнес-операції, сприяє економічному зростанню та сприяє загальній стійкості та безпеці держави.

Кібербезпека та захист інформації є критично важливими стратегічними пріоритетами зміцнення економічної безпеки України та підприємств, які мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави. Дотримання надійних заходів кібербезпеки допомагає захистити конфіденційну інформацію, запобігти кіберзагрозам і забезпечити безперервність бізнес-операцій.

Україна зіткнулася зі значними кіберзагрозами, включаючи атаки на державні веб-сайти, постачальників енергетичних і телекомунікаційних послуг, фінансові установи та ЗМІ [58].

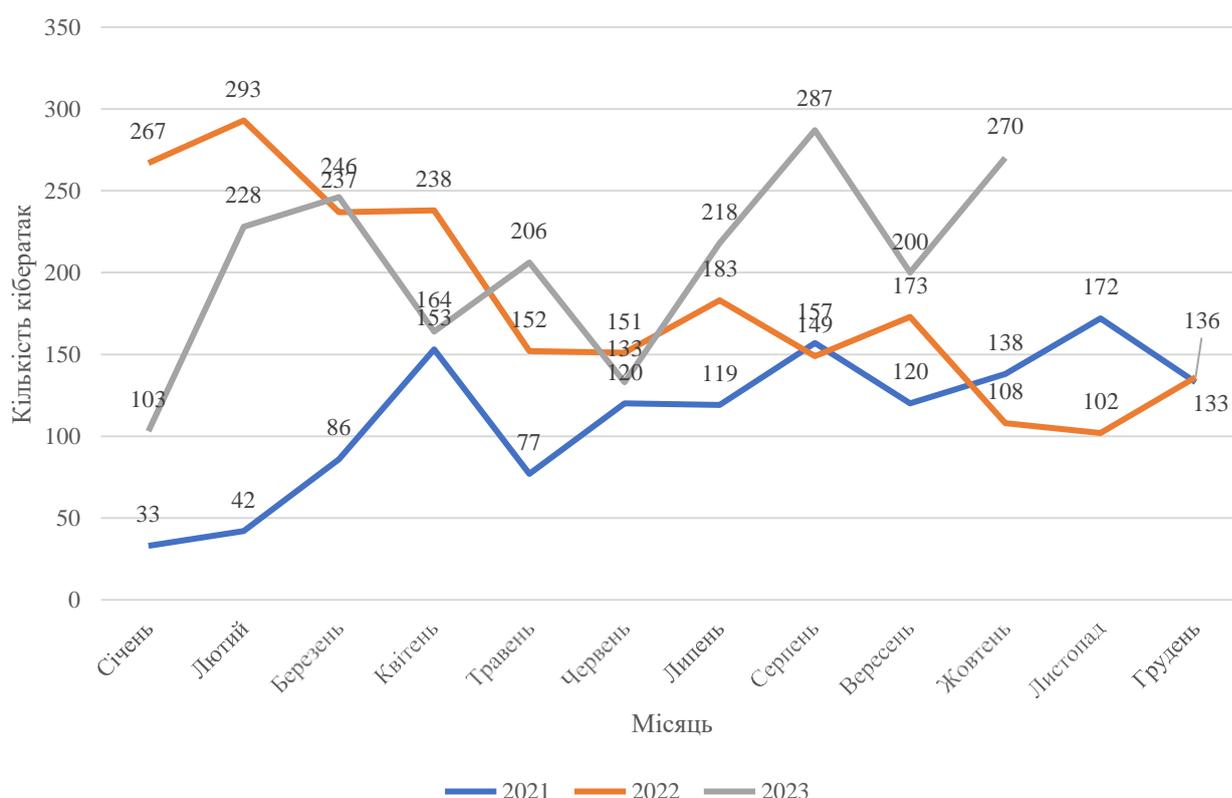

Рис. 4.2. Кількість кібератак російської федерації на Україну

*джерело [60]

Ці атаки підкреслюють важливість надання пріоритету кібербезпеці для захисту життєво важливої інфраструктури та економічних інтересів. Запроваджуючи комплексні заходи кібербезпеки, Україна може зменшити ризики для своєї економічної безпеки та забезпечити цілісність критично важливих систем.

Велика увага до захисту інформації та кібербезпеки не тільки зменшує ймовірність витоку даних, але й підвищує довіру як внутрішніх, так і міжнародних зацікавлених сторін. Ця довіра має вирішальне значення для залучення інвестицій, сприяння інноваціям та сприяння міжнародній торгівлі – усе це сприяє економічній безпеці та процвітанню України [59].

Щоб подолати ці виклики, Україна працює над посиленням своїх можливостей у сфері кібербезпеки та розвитком надійної національної екосистеми кібербезпеки. Уряд схвалив національну стратегію кібербезпеки та впроваджує національну дорожню карту кібербезпеки, щоб покращити систему кібербезпеки та зменшити кіберризики.

Крім того, міжнародна співпраця відіграла важливу роль у підтримці зусиль України у сфері кібербезпеки. Партнерство з такими організаціями, як Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) і Всесвітній економічний форум, допомагає надавати експертизу, ресурси та обмінюватися знаннями для зміцнення захисту кібербезпеки України [58, 59].

Загалом, кібербезпека та захист інформації є ключовими стратегічними пріоритетами для економічної безпеки України та підприємств стратегічного значення. Інвестуючи в заходи кібербезпеки, Україна може захистити цінну інформацію, зберегти довіру зацікавлених сторін і пом'якшити кіберзагрози, тим самим зміцнивши економічну безпеку та стабільність країни.

Сприяння інвестиціям та підприємництву визнано стратегічним пріоритетом для зміцнення економічної безпеки України та для підприємств, які мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави.

Серед зусиль, спрямованих на сприяння інвестиціям та підприємництву в Україні – Хартія про стратегічне партнерство між США та Україною, підписана обома країнами в листопаді 2021 року. Хартія підтверджує важливість відносин між двома країнами як друзів і партнерів, заснованих на спільних цінностях, і включає в себе зобов'язання щодо просування економічних реформ, підвищення енергетичної безпеки та сприяння підприємництву [61].

Крім того, Організація Об'єднаних Націй визнає підприємництво, інвестиції та інновації ключовими засобами відновлення після пандемії для досягнення Цілей сталого розвитку [62].

Зазначимо, що сприяння інвестиціям та підприємництву має вирішальне значення для зміцнення економіки та безпеки України. Поточні зусилля щодо започаткування різноманітних програм та форумів, спрямованих на сприяння розвитку підприємництва в Україні, є позитивним прогресом і його слід заохочувати.

Енергетична незалежність України – це складова енергетичної безпеки Європи і запорука ефективної співпраці з іншими стратегічними партнерами держави [10].

Енергетична незалежність та енергетична безпека України є особливо важливими в умовах повномасштабної агресії росії проти України. Росія є основним постачальником енергоресурсів для України, і її агресія призвела до порушення постачання енергоресурсів до України.

Уряд України проводить низку заходів для забезпечення енергетичної незалежності та енергетичної безпеки країни. Ці заходи відображені у таблиці 4.2.

Таблиця 4.2.

Заходи для забезпечення енергетичної безпеки України

Заходи 1	Отримані перспективи 2
Інтеграція енергосистеми України з енергосистемами Європи	Дозволяє Україні отримувати доступ до енергоресурсів з Європи після порушення постачання енергоресурсів з росії
Розвиток власного видобутку енергоресурсів	Україна має значні запаси енергоресурсів, зокрема, природного газу, вугілля та ядерного палива. Розвиток власного видобутку енергоресурсів дозволить Україні зменшити свою залежність від імпорту енергоресурсів
Розвиток відновлюваних джерел енергії	Відновлювані джерела енергії (ВДЕ) є важливим джерелом енергії для України, оскільки вони не залежать від імпорту. Уряд України планує збільшити частку ВДЕ в загальному споживанні енергії до 25% до 2030 року

*складено за даними [10]

Забезпечення енергетичної незалежності та енергетичної безпеки України є важливим завданням для уряду та бізнесу. Впровадження заходів, спрямованих на досягнення цієї мети, дозволить Україні зміцнити свою економічну та національну безпеку.

4.2. Напрями вдосконалення нормативно-правового забезпечення стратегічного моніторингу економічної безпеки України

Вдосконалення нормативно-правової бази стратегічного моніторингу економічної безпеки є критичним етапом для забезпечення стійкого розвитку та національної безпеки України в умовах глобальних викликів та невизначеності.

Сучасна економічна реальність вимагає постійного аналізу та реагування на динамічні зміни у світовій економіці, політиці та технологічних трансформаціях. З метою ефективного управління економічною безпекою країни важливо постійно вдосконалювати інструментарій стратегічного моніторингу та адаптувати його до нових умов.

Нинішня нормативно-правова база стратегічного моніторингу економічної безпеки України має ряд недоліків, які обмежують його ефективність. Зокрема, вона не повною мірою визначає: цілі, завдання та принципи стратегічного моніторингу, суб'єкти, які здійснюють стратегічний моніторинг, методи та інструменти стратегічного моніторингу, порядок розробки та реалізації заходів щодо реагування на загрози економічній безпеці. Вдосконалення нормативно-правової бази стратегічного моніторингу економічної безпеки України має бути спрямоване на усунення цих недоліків.

Створення центрального органу стратегічного моніторингу є ключовим кроком у вдосконаленні нормативно-правової бази стратегічного моніторингу економічної безпеки України. Такий центральний орган має важливе завдання – забезпечити координацію та ефективне проведення моніторингу, який визначатиме ступінь стабільності та відповідальності в економічній сфері країни. Основні аспекти цього напрямку відображено на рисунку 4.3.

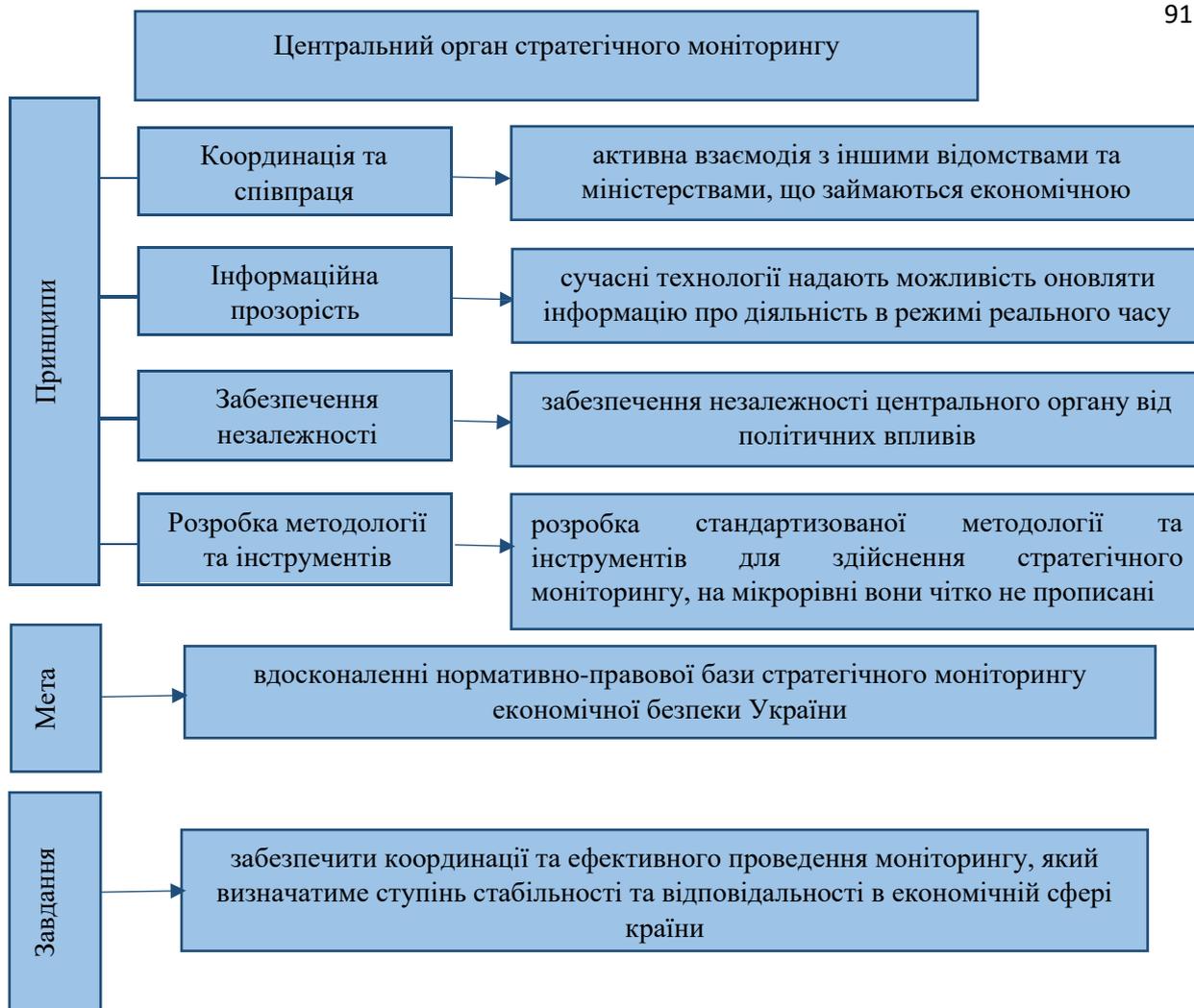

Рис. 4.3. Основні аспекти створення центрального органу стратегічного моніторингу

*складено автором

Необхідно створити законодавчий акт, який визначатиме правовий статус та завдання центрального органу стратегічного моніторингу економічної безпеки. Такий орган може бути створений як незалежна агенція або як підрозділ вже існуючого відомства. Центральний орган повинен активно взаємодіяти з іншими відомствами та міністерствами, що займаються економічною безпекою, для забезпечення цілісності та повноти моніторингу. Координація дій і обмін інформацією стануть важливою складовою його діяльності. Орган повинен розробити стандартизовані методології та інструменти для здійснення стратегічного моніторингу, оскільки на мікрорівні вони чітко не прописані. Вони включають в себе визначення ключових показників, індикаторів, методів

аналізу, а також використання сучасних технологій для збору та обробки інформації.

Важливим аспектом є забезпечення незалежності центрального органу від політичних впливів. Це дозволить йому здійснювати об'єктивний та професійний моніторинг без втручання з боку політичних факторів. Орган повинен мати можливість залучати кваліфікованих фахівців та експертів з різних галузей для здійснення компетентного аналізу та формування рекомендацій. Важливим аспектом є створення системи інформаційної прозорості, що дозволить широкій громадськості та зацікавленим стейкхолдерам отримувати доступ до результатів моніторингу та аналізу. Створення Центрального органу стратегічного моніторингу є стратегічним кроком для зміцнення економічної безпеки України, надаючи можливість ефективно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики, а також забезпечуючи невідкладні заходи для стабільності та розвитку країни.

Розвиток інформаційної системи моніторингу є ще одним важливим напрямом вдосконалення нормативно-правової бази стратегічного моніторингу економічної безпеки України. Сучасні технології надають можливість збирати, аналізувати та обробляти величезний обсяг інформації в режимі реального часу, що дозволяє забезпечувати ефективний моніторинг економічної ситуації та приймати обґрунтовані стратегічні рішення.

Основні аспекти розвитку інформаційної системи моніторингу відображено у таблиці 4.3.

Таблиця 4.3

Основні аспекти розвитку інформаційної системи стратегічного моніторингу економічної безпеки

Аспект 1	Конкретні кроки 2
Створення централізованої платформи	Розробка централізованої інформаційної платформи, яка об'єднає дані з різних джерел, таких як економічні індикатори, фінансові звіти, статистика, соціальні та технологічні показники

Продовження таблиці 4.3

1	2
Використання біг-дейта та аналітики	Застосування технологій біг-дейта для обробки великих обсягів інформації та аналітики для визначення тенденцій, ризиків та можливостей
Автоматизований збір та аналіз даних	Впровадження автоматизованих систем для збору та аналізу інформації, що дозволить швидше реагувати на зміни та отримувати об'єктивні дані
Кібербезпека та захист даних	Розробка механізмів кібербезпеки для захисту інформаційної системи від можливих кібератак та забезпечення конфіденційності та цілісності даних
Геопросторова аналітика	Використання геопросторової аналітики для з'ясування регіональних аспектів економічної безпеки та виділення особливостей розвитку різних територій
Інтерактивні засоби звітності	Розробка інтерактивних інструментів звітності та візуалізації даних, які спростять сприйняття складних економічних показників та полегшать процес прийняття рішень
Забезпечення доступу до інформації	Забезпечення доступу до інформаційної системи для різних зацікавлених сторін, включаючи урядові структури, дослідницькі установи, громадські організації та громадян

*складено за даними [60]

Розвиток інформаційної системи моніторингу стає стратегічно важливим для забезпечення оперативного та обґрунтованого прийняття рішень з питань економічної безпеки України в умовах швидко змінюючогося світового економічного середовища.

Забезпечення правової стабільності є важливим напрямком вдосконалення нормативно-правової бази стратегічного моніторингу економічної безпеки України. Правова стабільність створює прозорі умови для функціонування економіки, забезпечує невідворотність правових норм та регулювань, що є ключовим чинником економічної безпеки.

Основні рекомендації, щодо забезпечення правової стабільності, як одного з напрямів вдосконалення нормативно-правової бази стратегічного моніторингу економічної безпеки України, відображено у таблиці 4.4.

Таблиця 4.4

Напрями вдосконалення нормативно-правової бази стратегічного моніторингу економічної безпеки України

Пропозиція по вдосконаленню	Шляхи її реалізації
1	2
Розробка та удосконалення законодавства	Активна робота над розробкою та удосконаленням законодавства, що регулює стратегічний моніторинг економічної безпеки. Це включає в себе визначення чітких норм та визначень, а також приведення їх у відповідність із сучасними викликами та стандартами
Стабільність законодавства	Забезпечення стабільності законодавства, що сприяє підприємницькій активності та інвестиціям, а також допомагає уникнути неочікуваних змін, які можуть негативно позначитися на економіці
Управління ризиками та заходами протидії корупції	Визначення та впровадження заходів з мінімізації правових ризиків, а також розвиток системи контролю за корупцією
Механізми реагування на зміни в економіці	Введення механізмів для швидкого реагування на зміни в економіці та забезпечення відповідності законодавства сучасним умовам
Розширення співпраці з органами місцевого самоврядування	Обмін інформацією про стан економічної безпеки на різних рівнях. Узгодження дій щодо виявлення та аналізу загроз та ризиків економічній безпеці. Спільне розроблення та реалізацію заходів щодо запобігання та нейтралізації загроз економічній безпеці.

* складено за даними [50]

Забезпечення правової стабільності є важливим елементом для створення сприятливого та надійного економічного середовища, що сприяє сталому розвитку та зміцненню економічної безпеки України

На сьогоднішній день, в Україні не існує єдиного стандарту стратегічного моніторингу економічної безпеки. Це призводить до того, що різні державні органи та організації проводять цей процес по-різному, що ускладнює об'єднання та аналіз отриманих результатів.

Для вирішення цієї проблеми, необхідно розробити єдиний стандарт стратегічного моніторингу економічної безпеки України, який би визначав його завдання, принципи, методи та порядок проведення. Цей стандарт повинен бути обов'язковим для виконання усіма державними органами та організаціями, які здійснюють стратегічний моніторинг економічної безпеки.

Міжнародне співробітництво є важливим напрямом вдосконалення нормативно-правової бази стратегічного моніторингу економічної безпеки України. Воно дозволяє отримати доступ до передового досвіду інших країн у сфері стратегічного моніторингу економічної безпеки, спільно розробляти стандарти та методологію проведення стратегічного моніторингу, обмінюватися інформацією про загрози та ризики економічній безпеці, проводити спільні дослідження та оцінки економічної безпеки.

В Україні існує ряд міжнародних договорів, які стосуються питань економічної безпеки. Зокрема, Україна є членом Світової організації торгівлі (СОТ), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Європейської економічної комісії ООН (ЄЕК ООН) та інших міжнародних організацій. Ці організації розробляють стандарти та методологію проведення стратегічного моніторингу економічної безпеки, які можуть бути використані Україною.

Для вдосконалення нормативно-правової бази стратегічного моніторингу економічної безпеки України, необхідно:

- 1) забезпечити участь України у міжнародних процесах розробки стандартів та методології проведення стратегічного моніторингу;
- 2) запровадити в Україні міжнародні стандарти та методологію проведення стратегічного моніторингу;

3) забезпечити співпрацю українських органів та організацій, які здійснюють стратегічний моніторинг економічної безпеки, з міжнародними партнерами.

Впровадження зазначених заходів дозволить підвищити ефективність стратегічного моніторингу економічної безпеки України та забезпечити більшу захищеність економіки України від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Посилення взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування у сфері стратегічного моніторингу економічної безпеки України є важливим завданням, яке має сприяти підвищенню ефективності такого моніторингу, а також забезпеченню узгодженості дій органів влади на різних рівнях.

У сфері стратегічного моніторингу економічної безпеки органи державної влади та органи місцевого самоврядування мають різні, але взаємодоповнюючі функції. Органи державної влади на загальнодержавному рівні відповідають за розробку та реалізацію державної політики у сфері економічної безпеки, а також за координацію діяльності органів місцевого самоврядування у цій сфері. Органи місцевого самоврядування на регіональному та місцевому рівнях відповідають за реалізацію державної політики у сфері економічної безпеки на відповідних територіях, а також за збирання та аналіз інформації про стан економічної безпеки на цих територіях.

Для ефективного стратегічного моніторингу економічної безпеки України необхідно, щоб органи державної влади та органи місцевого самоврядування тісно співпрацювали між собою. Така співпраця повинна включати в себе:

1. Обмін інформацією про стан економічної безпеки на різних рівнях;
2. Узгодження дій щодо виявлення та аналізу загроз та ризиків економічній безпеці;
3. Спільне розроблення та реалізацію заходів щодо запобігання та нейтралізації загроз економічній безпеці.

Посилення взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування у сфері стратегічного моніторингу економічної безпеки України може бути здійснено за допомогою таких заходів:

1. Розроблення та затвердження нормативно-правових актів, які регулюють порядок взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування у цій сфері;

2. Проведення спільних заходів з підвищення професійної підготовки працівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері економічної безпеки;

3. Залучення органів місцевого самоврядування до розробки та реалізації державної політики у сфері економічної безпеки.

Посилення взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування у сфері стратегічного моніторингу економічної безпеки України є важливим кроком на шляху до підвищення ефективності такого моніторингу та забезпечення узгодженості дій органів влади на різних рівнях. Це дозволить своєчасно виявляти та нейтралізувати загрози економічній безпеці України, а також сприятиме її зміцненню.

Конкретні приклади того, як можна посилити взаємодію між органами державної влади та органами місцевого самоврядування у сфері стратегічного моніторингу економічної безпеки України відображено на рисунку 4.4.

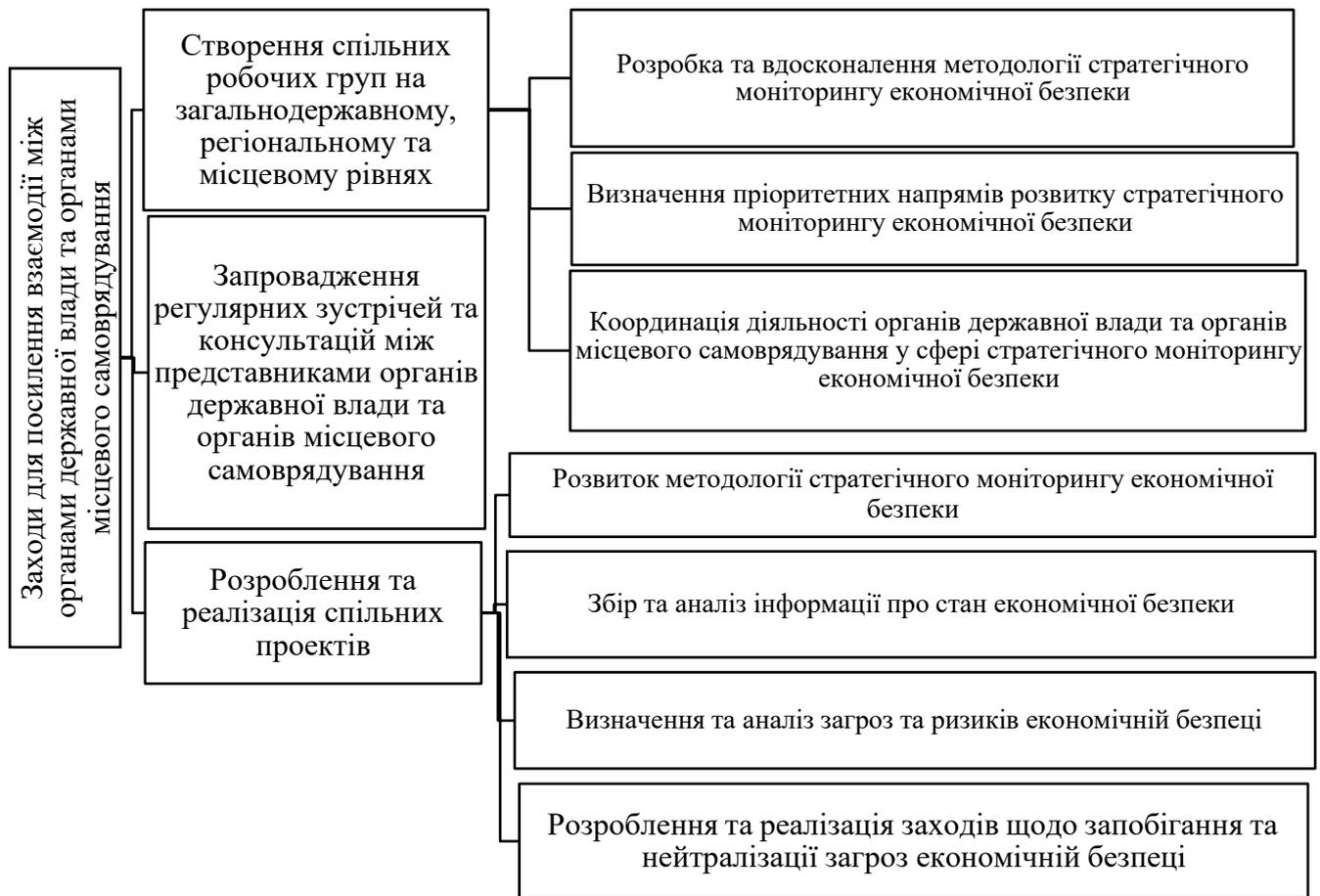

Рис. 4.4. Заходи для посилення взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування у сфері стратегічного моніторингу економічної безпеки України

*складено автором за [48, 52, 60]

Створення спільних робочих груп з питань стратегічного моніторингу економічної безпеки на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях дозволить забезпечити постійний діалог та співпрацю між органами державної влади та органами місцевого самоврядування у цій сфері. Такі робочі групи можуть складатися з представників відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також експертів у сфері економічної безпеки.

Запровадження регулярних зустрічей та консультацій між представниками органів державної влади та органів місцевого самоврядування з питань стратегічного моніторингу економічної безпеки дозволить обмінюватися

інформацією про стан економічної безпеки на різних рівнях, а також узгоджувати дії щодо виявлення та аналізу загроз та ризиків економічній безпеці. Такі зустрічі та консультації можуть проводитися в рамках спільних робочих груп, а також у рамках інших форматів, таких як конференції, семінари, круглі столи.

Розроблення та реалізація спільних проектів з питань стратегічного моніторингу економічної безпеки дозволить органам державної влади та органам місцевого самоврядування об'єднати свої зусилля для вирішення конкретних проблем у сфері економічної безпеки. Реалізація таких проектів дозволить органам державної влади та органам місцевого самоврядування своєчасно та ефективно реагувати на загрози економічній безпеці, а також запобігати їх негативному впливу на національну економіку.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування мають різні, але взаємодоповнюючі функції у сфері стратегічного моніторингу економічної безпеки. Органи державної влади на загальнодержавному рівні відповідають за розробку та реалізацію державної політики у сфері економічної безпеки, а також за координацію діяльності органів місцевого самоврядування у цій сфері. Органи місцевого самоврядування на регіональному та місцевому рівнях відповідають за реалізацію державної політики у сфері економічної безпеки на відповідних територіях, а також за збирання та аналіз інформації про стан економічної безпеки на цих територіях.

Для ефективного стратегічного моніторингу економічної безпеки України необхідно, щоб органи державної влади та органи місцевого самоврядування тісно співпрацювали між собою.

4.3. Імплементация цілей Глобальної стратегії ЄС щодо забезпечення економічної безпеки в законодавство України

Глобальна стратегія ЄС – це документ, який визначає загальний стратегічний підхід Європейського Союзу до зовнішньої політики та політики

безпеки. Вона спрямована на забезпечення глобальної присутності Союзу та посилення його ролі у просуванні глобальної стабільності, миру та економічної безпеки [63]. Економічна безпека є життєво важливим аспектом Глобальної стратегії ЄС, оскільки вона визнає, що економічна стабільність і процвітання є невід'ємною частиною забезпечення безпеки та стійкості.

Згідно Глобальної Стратегії Європейський Союз виступає основним світовим лідером і захисником європейських цінностей. Водночас, Стратегія визначає відповідальність й інших міжнародних організацій, таких як Організація Північноатлантичного договору (НАТО), Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Глобальна Стратегія окреслює багатовимірний підхід до будь-яких конфліктів та криз, що підкреслює наміри Європейського Союзу бути залученим до мирного вирішення затяжних конфліктів у країнах Східного партнерства.

Європейська політика сусідства/Політика Східного партнерства передбачає співпрацю у безпековій сфері, а саме взаємодія з питань запобігання конфліктів за допомогою раннього запобігання, реформування сектору безпеки, протидії терористичним загрозам, нелегальній міграції, торгівлі людьми, контрабанді та політиці радикалізації тощо [67]. Отже, в орбіту безпекової політики потрапляє чимала кількість правових питань, розв'язання яких вимагає значних зусиль як на загальноєвропейському, так і на національному рівнях.

У контексті України економічна безпека відіграє вирішальну роль у стабільності та розвитку країни. Реалізація заходів щодо посилення економічної безпеки в Україні передбачає різні аспекти, зокрема зміцнення верховенства права, боротьбу з корупцією, сприяння сталому економічному зростанню та залучення іноземних інвестицій [64].

Розглянемо основні цілі Глобальної стратегії ЄС та заходи, спрямовані на їх досягнення, для цього побудуємо таблицю 4.5.

Таблиця 4.5.

Основні цілі Глобальної стратегії ЄС та заходи, спрямовані на їх досягнення

Основні цілі	Заходи
Економічне зростання	Створення нових робочих місць; Інвестування в інновації; Підвищення продуктивності праці; Стимулювання підприємництва.
Відкрита та конкурентоспроможна економіка	Уніфікація правил торгівлі; Зменшення регуляторного навантаження; Створення сприятливого інвестиційного клімату
Стійка економіка	Зменшення залежності від сировинних ресурсів; Розвиток відновлюваних джерел енергії; Створення нових робочих місць у зеленій економіці.
Безпека та оборона	Забезпечення енергетичної безпеки; Захист критичної інфраструктури; Підвищення рівня обороноздатності.

*складено за даними [63]

Важливим є співробітництво між Україною та Європейським Союзом (ЄС), щодо реалізації цілей Глобальної стратегії ЄС із забезпечення економічної безпеки. Україна та ЄС встановили міцне партнерство на основі Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [65]. Ця угода визначає політичну, комерційну та безпекову співпрацю між Україною та ЄС. Згідно з Угодою про асоціацію, Україна докладатиме зусиль для приведення законодавства у відповідність до стандартів ЄС, у тому числі щодо економічної безпеки. Реалізація Глобальної стратегії ЄС в Україні зосереджена на різних сферах, таких як політичні реформи, верховенство права та економічне співробітництво.

ЄС надає Україні фінансову допомогу та підтримку для впровадження необхідних реформ. Через такі програми, як Макрофінансова допомога ЄС та Європейський фонд миру, ЄС виділив кошти на підтримку економічного розвитку та безпеки України [65].

Крім того, Україна та ЄС проводять регулярні зустрічі та саміти для обговорення прогресу співпраці та реалізації спільних цілей. Наприклад, Рада асоціації Україна-ЄС збирається для обговорення імплементації Угоди про асоціацію, включаючи економічне співробітництво та торгівлю. Крім того, саміт Україна-ЄС збирає лідерів обох сторін для вирішення різноманітних питань, зокрема економічної безпеки та територіальної цілісності.

Співпраця між Україною та ЄС у забезпеченні економічної безпеки також передбачає постійний діалог та консультації щодо законодавчих заходів. Україна працює над адаптацією свого законодавства до стандартів і правил ЄС у різних секторах економіки. ЄС надає технічну підтримку та експертизу, щоб допомогти Україні в цьому процесі [65].

Варто зазначити, що імплементація Глобальної стратегії ЄС та співпраця між Україною та ЄС є постійним процесом. Докладаються зусилля для посилення економічної безпеки та узгодження законодавства між Україною та Європейським Союзом.

Для досягнення цих цілей Глобальної стратегії ЄС необхідно провести низку законодавчих реформ, які спрямовані на:

1. Створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні.
2. Захист прав інтелектуальної власності в Україні.
3. Дерегуляцію економіки в Україні.
4. Створення ефективної системи підтримки малого та середнього підприємництва в Україні.
5. Боротьбу з корупцією

Створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні є важливою складовою реалізації цілей Глобальної стратегії ЄС щодо забезпечення економічної безпеки. Український уряд активно працює над залученням прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та сприянням сприятливому інвестиційному середовищу [68].

Для цього в Україні було створено Національну інвестиційну раду як консультативно-дорадчий орган при Президенті України. Також, уряд створив

UkraineInvest, офіс сприяння інвестиціям, завданням якого є залучення та підтримка ПІІ [68]. Ці ініціативи демонструють відданість уряду покращенню інвестиційного клімату та залученню іноземних інвесторів.

Докладено зусиль для вдосконалення законодавства України з метою сприяння інвестуванню та усунення перешкод для іноземних інвесторів. Уряд запровадив різноманітні реформи, щоб упорядкувати правила ведення бізнесу, підвищити прозорість і захистити права інвесторів [65, 68]. Ці реформи спрямовані на створення сприятливої правової бази, яка заохочує інвестиції та забезпечує економічну безпеку.

Крім того, Україна працює над зміцненням своєї інфраструктури та проектами сталого розвитку, які є ключовими для залучення інвестицій [69]. Інвестиції в інфраструктуру є життєво важливими для економічного зростання та покращення загального інвестиційного клімату в країні. Зусилля щодо розвитку та модернізації інфраструктури в різних секторах, таких як транспорт, енергетика та зв'язок, можуть підвищити довіру інвесторів і залучити більше інвестицій.

Важливо зазначити, що Україна зіткнулася з економічними викликами, зокрема війною з Росією, які вплинули на її економіку. Проте уряд працює над стратегіями відновлення та стійкістю, щоб забезпечити економічну стабільність і залучити інвестиції [57, 58]. Європейський інвестиційний банк та інші міжнародні організації були залучені до надання підтримки та рекомендацій для економічного відновлення України [57].

Зазначимо, що створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні має важливе значення для досягнення цілей Глобальної стратегії ЄС та забезпечення економічної безпеки. Уряд України зробив значні кроки для залучення прямих іноземних інвестицій, вдосконалення законодавства та сприяння сталому розвитку інфраструктури.

Дерегуляція економіки в Україні була важливим аспектом реалізації цілей Глобальної стратегії ЄС із забезпечення економічної безпеки. З моменту

здобуття незалежності в 1991 році Україна поступово зменшує державну власність і втручання в економіку, але все ще існують проблеми.

Було докладено зусиль для оптимізації регулювання та зменшення бюрократичних перешкод для бізнесу. Український уряд вжив заходів для спрощення адміністративних процедур, оцифрування послуг та усунення непотрібних ліцензій і дозволів [57]. Ці заходи дерегуляції спрямовані на створення сприятливого середовища для бізнесу, стимулювання економічного зростання та залучення іноземних інвестицій.

Незважаючи на ці зусилля, дерегуляція в Україні все ще триває. Виклики залишаються, зокрема необхідність подальших реформ і вирішення проблем корупції, які можуть перешкодити успіху зусиль з дерегуляції [67]. Проте уряд продовжує працювати над створенням середовища, яке заохочує підприємництво, інновації та економічний розвиток.

Висновки до розділу 4

В рамках розділу, було розглянуто теоретичні основи правового регулювання. Було визначено, що правове регулювання є одним із видів соціального регулювання, яке здійснюється за допомогою права. Правова норма є основним елементом правового регулювання, яка встановлює права та обов'язки учасників суспільних відносин.

Було також розглянуто функції правового регулювання, які можна розділити на загальні та спеціальні. Загальні функції правового регулювання є спільними для всіх видів правового регулювання, а спеціальні функції є характерними для певного виду правового регулювання.

Після аналізу нормативно-правових актів, виявлено, що забезпечення енергетичної незалежності та енергетичної безпеки України є важливим завданням для уряду та бізнесу. Впровадження заходів, спрямованих на досягнення цієї мети, дозволить Україні зміцнити свою економічну та національну безпеку.

Досліджено напрями вдосконалення нормативно-правової бази стратегічного моніторингу економічної безпеки України, впровадження досліджених заходів дозволить підвищити ефективність стратегічного моніторингу економічної безпеки України та забезпечити більшу захищеність економіки України від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Виявлено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування мають різні, але взаємодоповнюючі функції у сфері стратегічного моніторингу економічної безпеки. Органи державної влади на загальнодержавному рівні відповідають за розробку та реалізацію державної політики у сфері економічної безпеки, а також за координацію діяльності органів місцевого самоврядування у цій сфері. Органи місцевого самоврядування на регіональному та місцевому рівнях відповідають за реалізацію державної політики у сфері економічної безпеки на відповідних територіях, а також за збирання та аналіз інформації про стан економічної безпеки на цих територіях.

Систематизовано заходи для посилення взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування у сфері стратегічного моніторингу економічної безпеки України

Після аналізу Глобальної стратегії ЄС, виявлено, що дерегуляція економіки в Україні була важливим аспектом реалізації цілей Глобальної стратегії ЄС із забезпечення економічної безпеки. З моменту здобуття незалежності в 1991 році Україна поступово зменшує державну власність і втручання в економіку, але все ще існують проблеми.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження свідчить про великий інтерес вчених до питання стратегічного моніторингу економічної безпеки держави. Значимість стратегічного моніторингу підтверджується діяльністю таких організацій: Центр стратегічних і міжнародних досліджень, Департамент внутрішньої безпеки, Урядова цифрова служба Великобританії та інших.

На основі узагальнення підходів різних українських вчених та провідних міжнародних організацій до стратегічного моніторингу, визначено, що стратегічний моніторинг економічної безпеки держави є важливим інструментом для забезпечення економічної безпеки та сталого розвитку країни. Він дозволяє своєчасно виявляти загрози і ризики економічній безпеці, а також розробляти заходи щодо їх запобігання та нейтралізації.

В рамках дослідження принципів та завдань стратегічного моніторингу економічної безпеки держави сформовано основними принципами стратегічного моніторингу економічної безпеки держави, до яких відносяться: цілеспрямованість, системність, континуїтет, об'єктивність, актуальність, ефективність.

Зокрема, стратегічний моніторинг економічної безпеки держави має на меті вирішення таких завдань: оцінка поточного стану економічної безпеки держави, визначення загроз і ризиків економічній безпеці держави, формування рекомендацій щодо запобігання та нейтралізації загроз і ризиків економічній безпеці держави, оцінка ефективності заходів щодо забезпечення економічної безпеки держави.

Систематизація міжнародного досвіду стратегічного моніторингу дозволила виокремити спільні та відмінні риси стратегічного моніторингу економічної безпеки таких держав, як США, Китай, Великобританія, Німеччина та Японія.

На основі аналізу методичних підходів до оцінювання економічної безпеки стратегічно важливих підприємств виявлено, що індикаторний підхід є найбільш поширеним методом оцінки економічної безпеки. Він простий у використанні та дозволяє отримувати кількісні оцінки рівня економічної безпеки. Однак цей підхід має обмеження, оскільки він не враховує взаємозв'язки між різними аспектами економічної безпеки. Ризик-орієнтований підхід є більш комплексним методом оцінки економічної безпеки. Він фокусується на виявленні та оцінці потенційних ризиків, які можуть вплинути на економічну безпеку підприємства. Цей підхід дозволяє особам, які приймають рішення, приймати обґрунтовані рішення щодо управління ризиками.

Зокрема, вибір методу оцінки економічної безпеки стратегічно важливих підприємств залежить від конкретних потреб підприємства. Якщо підприємство хоче отримати кількісну оцінку рівня економічної безпеки, то найбільш доречним буде індикаторний підхід. Якщо підприємство хоче зосередитися на виявленні та оцінці потенційних ризиків, то найкращим вибором буде ризик-орієнтований підхід. Якщо підприємство хоче отримати цілісне уявлення про економічну безпеку, то найбільш доречним буде системний підхід. Якщо підприємство хоче розглянути різні сценарії розвитку подій і розробити відповідних стратегій реагування, то найбільш доречним буде сценарний підхід.

Виявлено, що у сучасних умовах, які характеризуються динамікою та невизначеністю зовнішнього середовища, важливо використовувати комплексний підхід до оцінки економічної безпеки стратегічно важливих підприємств. Це дозволить особам, які приймають рішення, мати цілісне уявлення про економічну безпеку підприємства та приймати обґрунтовані рішення щодо її забезпечення.

Виявлено, що рівень економічної безпеки України за інтегральним показником збільшився за досліджуваний період з 46% у 2015 році до 47% у 2021 році. Це свідчить про зростання рівня економічної безпеки, але темпи цього зростання дуже повільні. Максимальне значення цього показника спостерігалось

у 2018 та 2019 роках, на рівні 49 %, після чого, через поширення Covid-19 та обмежень, що були ним викликані зменшився на два відсоткові пункти.

На основі проведеного аналізу виявлено, що рівень макроекономічної безпеки України є відносно низьким, але зростає з 38 % у 2015 році до 41 % у 2021 році, основними проблемами макроекономічної безпеки України є високий рівень тінізації економіки, негативне сальдо поточного рахунку платіжного балансу, високий рівень безробіття, значний рівень тривалого безробіття та негативна різниця темпів росту ВВП України та темпів росту економік країн, що розвиваються.

Виявлено, що за період з 2015 по 2021 рік кількість підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки України, зменшилася на 23 (з 308 до 285). Найсуттєвіше зменшення відбулося в сфері телекомунікацій та зв'язку, з 43 до 14 підприємств. Водночас, у деяких галузях спостерігалось збільшення кількості підприємств, зокрема: оборона з 73 до 76 підприємств; паливно-енергетичний комплекс з 27 до 28 підприємств.

Після аналізу обсягів виробництва стратегічно важливих підприємств, виявлено, що Найбільшим обсягом виробництва в 2021 році відзначилася галузь паливно-енергетичного комплексу – 324,9 млрд. грн. На другому місці – транспортна галузь – 94,5 млрд. грн. На третьому місці металургійний комплекс – 189,8 млрд. грн. Загалом, обсяги виробництва стратегічно важливих підприємств в Україні в 2021 році скоротились на 16,9% у порівнянні з 2015 роком.

Після аналізу рівня прибутковості стратегічно важливих підприємств, виявлено, що більшість таких підприємств збиткові, але є й ті, що отримують великий прибуток. Так найбільш прибутковими підприємствами є: АТ «Укргазвидобування» (прибуток у 2022 році – 60,2 млрд грн); ПАТ «Укргідроенерго» (прибуток у 2022 році - 11,8 млрд грн); Приватне акціонерне товариство «Національна енергетична компанія «Укренерго» (прибуток у 2022 році – 2,7 млрд грн).

Після аналізу постанов КМУ та законів ВРУ виявлено, що планується приватизувати 13 стратегічно важливих підприємств, а до списку стратегічно важливих підприємств, які не можна приватизувати входить 82 підприємства, серед яких найбільшими представниками є АТ «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України», АТ «Українська залізниця», АТ «Укрпошта», ДП «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом», ПАТ «Укргідроенерго», ПАТ «Національна енергетична компанія «Укренерго» та інші.

В рамках роботи, було розглянуто теоретичні основи правового регулювання. Було визначено, що правове регулювання є одним із видів соціального регулювання, яке здійснюється за допомогою права. Правова норма є основним елементом правового регулювання, яка встановлює права та обов'язки учасників суспільних відносин.

Було також розглянуто функції правового регулювання, які можна розділити на загальні та спеціальні. Загальні функції правового регулювання є спільними для всіх видів правового регулювання, а спеціальні функції є характерними для певного виду правового регулювання.

Після аналізу нормативно-правових актів, виявлено, що забезпечення енергетичної незалежності та енергетичної безпеки України є важливим завданням для уряду та бізнесу. Впровадження заходів, спрямованих на досягнення цієї мети, дозволить Україні зміцнити свою економічну та національну безпеку.

Досліджено напрями вдосконалення нормативно-правової бази стратегічного моніторингу економічної безпеки України, впровадження досліджених заходів дозволить підвищити ефективність стратегічного моніторингу економічної безпеки України та забезпечити більшу захищеність економіки України від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Виявлено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування мають різні, але взаємодоповнюючі функції у сфері стратегічного моніторингу економічної безпеки. Органи державної влади на

загальнодержавному рівні відповідають за розробку та реалізацію державної політики у сфері економічної безпеки, а також за координацію діяльності органів місцевого самоврядування у цій сфері. Органи місцевого самоврядування на регіональному та місцевому рівнях відповідають за реалізацію державної політики у сфері економічної безпеки на відповідних територіях, а також за збирання та аналіз інформації про стан економічної безпеки на цих територіях.

Систематизовано заходи для посилення взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування у сфері стратегічного моніторингу економічної безпеки України.

Після аналізу Глобальної стратегії ЄС, виявлено, що дерегуляція економіки в Україні була важливим аспектом реалізації цілей Глобальної стратегії ЄС із забезпечення економічної безпеки. З моменту здобуття незалежності в 1991 році Україна поступово зменшує державну власність і втручання в економіку, але все ще існують проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лойко В.В. Стратегічний моніторинг економічної безпеки. *Ефективна економіка*. 2015. № 8. С. 144-158.
2. Бойко О.М. Стратегічний моніторинг економічної безпеки: теоретичні та методичні засади. *Економічний вісник*. 2017. № 2 С. 243-251
3. Марченко О.В. Чинники стратегічного управління економічною безпекою підприємства в умовах змін. *Економічний вісник НТУУ Київський політехнічний інститут*. 2021. № 18. С. 88-93.
4. Варналій З.С. Бюджетна безпека України в умовах сучасних викликів та загроз: монографія. Київ. Фінансова система України: реалії, виклики, перспективи, 2023. 420 с.
5. Гриценко Н.О. Стратегічний моніторинг економічної безпеки України: сучасний стан та напрями розвитку. *Ефективна економіка*. 2017. № 10. С. 122-131.
6. Вітренко В.О. Економічна стратегія та політика реалізації європейського вектору розвитку України: концептуальні засади, виклики та протиріччя: монографія. Київ. СІК ГРУП Україна. 2019. – 533 с.
7. Ващенко Л. А. Аналіз господарської діяльності: підручник. Київ. Центр учбової літератури. 2021 р.
8. Рішення РНБО України «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0048525-21> (дата звернення: 09.12.2023).
9. Галіцин В.Д. Системи моніторингу: монографія. Київ: Знання України. 2020. – 231 с.
10. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення: 10.12.2023).
11. Center for Strategic and International Studies. URL: <https://www.csis.org/analysis/how-do-united-states-and-its-partners-approach-economic-security> (дата звернення: 11.12.2023).
12. Economic Security and the U.S. Department of Homeland Security. URL:

<https://www.rand.org/pubs/perspectives/PEA2210-1.html> (дата звернення: 11.12.2023).

13. The Department of Homeland Security. URL: <https://www.dhs.gov/topics/trade-and-economic-security> (дата звернення: 11.12.2023).

14. The International Institute for Strategic Studies. URL: <https://www.iiss.org/online-analysis/online-analysis/2021/06/g7-economic-security-agenda/> (дата звернення: 16.12.2023).

15. The UK Integrated Security and Defense Review. URL: <https://www.csis.org/analysis/uk-integrated-security-and-defense-review-opportunity-amid-chaos> (дата звернення: 16.12.2023).

16. National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review of The UK. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/555607/2015_Strategic_Defence_and_Security_Review.pdf (дата звернення: 16.12.2023).

17. Government Digital Service of The UK. URL: <https://www.gov.uk/government/news/national-security-strategy> (дата звернення: 20.12.2023).

18. Understanding Japan's Approach to Economic Security. URL: <https://www.stimson.org/2023/understanding-japans-approach-to-economic-security/> (дата звернення: 20.12.2023).

19. Japan's economic security strategies and challenges for businesses. URL: <https://www.meti.go.jp/english/report/data/wp2023/pdf/2-1-2.pdf> (дата звернення: 20.12.2023).

20. Japan's Economic Security Strategy. URL: <https://www.iiss.org/events/2022/05/japans-economic-security-strategy> (дата звернення: 20.12.2023).

21. China Strengthens Its Economic Security <https://www.jiia.or.jp/en/column/2021/05/12-china-strengthens-its-economic-security.html> (дата звернення: 21.12.2023).

22. Гарькава В.Ф. Економічна безпека регіонів України. *Економіка України*. 2022. № 2. С. 37-49.

23. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку

формування переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-2015-%D0%BF/ed20210826#Text> (дата звернення: 21.12.2023).

24. Indicator-based resilience assessment for critical infrastructures – A review – ScienceDirect. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0925753522003885> (дата звернення: 21.12.2023).

25. Assessment of the level of economic security of industrial enterprises: approaches, methods, tools. URL: <https://eprints.cdu.edu.ua/4038/> (дата звернення: 23.12.2023).

26. Пилипенко Н. М. Розвиток методичних підходів до оцінки економічної безпеки підприємства. *Ефективна економіка* 2017, № 12, С.

27. Сак Т.В. Підходи до оцінювання рівня економічної безпеки підприємств. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. № 4, С. 114-117.

28. Adam Szirmai and Anh Thi My Tran. «Trying to understand the complexity of economic security.» *European Journal of Development Research*, vol. 33, no. 2, 2021, pp. 225–252.

29. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 22.03.2018 № 415 «Про затвердження Методичних рекомендацій з оцінки економічної безпеки підприємств». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення: 21.12.2023).

30. Леонова Ю. О. Бенчмаркінг – сучасний інструмент у конкурентній боротьбі, *Економіка і суспільство* 2016, № 5, С 195-199.

31. Cosić, S., Trlaja, A., & Suljagić, M. «Risk Management – Necessary Platform for the Economic Security of Companies in the Conditions of Globalization.» *Procedia Economics and Finance*, vol. 34, 2015, pp. 394–401.

32. ISO 31000:2018, «Risk Management - Guidelines.» International Organization for Standardization, URL: <https://www.iso.org/standard/65694.html> (дата звернення: 21.12.2023).

33. Anurag, P., & Mishra, P. K. «Corporate Governance and Risk Management Mechanism- A Review.» *Advanced Research in Dynamic and Control Systems*, vol. 11, no. 14, 2019, pp. 2074–2086.

34. Постанова КМУ «Про визначення критеріїв віднесення об'єктів державної власності до таких, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999-2010-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.12.2023).

35. Постанова КМУ «Про затвердження переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.12.2023).

36. Дідик А. М. Економічна безпека підприємства : підручник. Львів : Львівська політехніка, 2019. 624 с.

37. Олексієнко Р. Місце експертної оцінки у прийнятті управлінських рішень. *Економіка і суспільство*. 2021. Вип.26. С. 1-7.

38. Мартинова О. Застосування методу експертних оцінок в економічних дослідженнях, *Молодий вчений*. 2021. Вип. 2 (90). С. 259-266.

39. Cherchyk, L., Shershun, M., Khumarova, N., Mykytyn, T., Cherchyk, A. Assessment of forest enterprises' performance: integrating economic security and ecological impact. *Entrepreneurship and sustainability issues*. 2019. Vol. 6(4), 1784.

40. Zybareva, O., Kravchuk, I., Pushak, Y., Verbivska, L., Makeieva, O. Economic and Legal Aspects of the Network Readiness of the Enterprises in Ukraine in the Context of Business Improving. *Studies of Applied Economics*. 2021. Vol. 39(5).

41. Потенціали співробітництва України з ЄС у сфері безпеки / Бадрак В., Згурець С., Лаптічук В., Поялков Л. Центр досліджень армії конверсії та роззброєння для фонду Конрада Аденауера. 43 с. URL: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=3c38095e-4b0b-26e6-380a7c3aa6ec671e&groupId=252038 (дата звернення: 23.12.2023).

42. Велика О.Т., Ляковська С.Є., Смотр О.О., Бойко М.В. Імітаційне моделювання технологічного процесу виготовлення виробів у середовищі FlexSim. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2021, N 31, С. 108–113.

43. Уривський Л.О., Мошинська А.В., Осипчук С.О. Імітаційне моделювання систем і процесів у телекомунікаціях: навч. посіб.. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського. 2022. 202 с.

44. Козак Ю. Г. Математичні методи та моделі для магістрантів з економіки.

Практичні застосування: навчальний посібник, 2017. 254 с

45. Шматковська Т. О., Стащук О. В., Дзямучич М. І. Великі дані та бізнес-моделювання економічних систем. *Ефективна економіка*. 2021. №5.

46. Вербівська, Л. В., Судук, І. В. Стратегія забезпечення конкурентоспроможності підприємства та основні принципи її формування. *Молодий вчений*. 2017, №10. С. 827-833.

47. Струк Н. П. Енергетична безпека у системі економічної безпеки України. *Світ економічної науки*. 2018. Випуск 4.

48. Акімова Л. М. Механізм державного управління забезпеченням економічної безпеки в Україні : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 323 с.

49. Офіційний сайт міністерства економіки України, URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 25.12.2023).

50. Левчук О.В., Коваленко В.А. Макроекономічні питання економічної безпеки України. *Економіка і суспільство* 2016, № 5, С 53-58.

51. Наказ Міністерства економіки України від 29.10.2013 N 1277 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення: 25.12.2023).

52. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text> (дата звернення: 04.01.2024).

53. Geographical diversification and adaptation service supports local economic renewal in Ukraine. URL: <https://features.csis.org/enabling-ukraines-economic-transformation/> (дата звернення: 04.01.2024).

54. Enabling Ukraine's Economic Transformation - Center for Strategic and International Studies. URL: <https://www.undp.org/ukraine/stories/geographical-diversification-and-adaptation-service-supports-local-economic-renewal-ukraine> (дата звернення: 04.01.2024).

55. The vital role of infrastructure in economic growth and development. URL: <https://www.gihub.org/articles/the-vital-role-of-infrastructure-in-economic-growth-and->

[development/](#) (дата звернення: 04.01.2024).

56. The Role of Infrastructure in Economic Development. URL: <https://www.investopedia.com/articles/economics/10/role-infrastructure.asp> (дата звернення: 04.01.2024).

57. World Bank in Ukraine: Overview. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/overview> (дата звернення: 05.01.2024).

58. Cyber War and Ukraine - Center for Strategic and International Studies URL: <https://www.csis.org/analysis/cyber-war-and-ukraine> (дата звернення: 06.01.2024).

59. USAID cybersecurity for critical infrastructure in Ukraine. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00XX1T.pdf (дата звернення: 04.01.2024).

60. Офіційний сайт Forbes Україна. URL: <https://forbes.ua/company/rosiyski-khakeri-koordinuyut-dii-z-viyskovimi-ta-posilyuyut-ataki-naperedodni-zimi-yak-ukraina-protistoit-kiberatakam-na-energosis temu-08112023-17242> (дата звернення: 08.01.2024).

61. U.S.-Ukraine Charter on Strategic Partnership. URL: <https://www.state.gov/u-s-ukraine-charter-on-strategic-partnership/> (дата звернення: 09.01.2024).

62. Entrepreneurship, investment key to achieving SDGs and resilient post-pandemic recovery. URL: <https://news.un.org/en/story/2022/03/1114942> (дата звернення: 09.01.2024).

63. EU Global Strategy. URL: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/annex-international-security-strategy_en_0.pdf (дата звернення: 10.01.2024).

64. European Union-Ukraine Association Agreement. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/620/eu-ukraine-association-agreement_en (дата звернення: 10.01.2024).

65. УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 10.01.2024).

66. European Council - Council of the European Union. (2023). «Joint statement following the 24th EU-Ukraine Summit». URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/02/03/joint-statement-following-the-24th-eu-ukraine-summit/> (дата звернення: 10.01.2024).

67. Східне партнерство. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України, URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/shidne-partnerstvo> (дата звернення: 10.01.2024).

68. Trends in Ukraine's sustainable infrastructure investments – OECD. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/67569623-en/index.html?itemId=/content/component/67569623-en> (дата звернення: 10.01.2024).

69. New report details Ukraine economy recovery strategy - European Investm. URL: <https://www.eib.org/en/stories/ukraine-recovery-economy-report> (дата звернення: 10.01.2024).

70. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.01.2024).

71. Опендатабот. URL: <https://opendatabot.ua/> (дата звернення: 10.01.2024).

72. Розпорядження КМУ «Про затвердження переліку об'єктів великої приватизації державної власності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/36-2019-%D1%80/ed20190116#Text> (дата звернення: 10.01.2024).

73. Онищенко С.В. Загрози економічній безпеці України в умовах глобалізації та міжнародної конкуренції / З.С. Варналій, С.В. Онищенко, О.А. Маслій // Безпека та конкурентні стратегії розвитку України в глобальній економіці : Монографія / За заг. ред. А. І. Мокія. – Запоріжжя-Львів: ФОП Мокшанов В.В., 2019. – С.198-251.

74. Офіційний сайт компанії Укрнафта. URL: <https://www.ukrnafta.com/> (дата звернення: 10.01.2024).

75. Офіційний сайт Державного фонду майна України. URL: <https://www.spfu.gov.ua/> (дата звернення: 10.01.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Перелік об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави у Чернігівській, Сумській та Харківській областях

Чернігівська область		
Підприємство 1	Галузь 2	Кінцевий бенефіціар 3
Державне підприємство Науково-виробничий комплекс «Прогрес»	Діяльність у сфері оборони	Державний Концерн «укроборонпром»
Державне підприємство «Ніжинський комбінат хлібопродуктів»	Підприємства, що забезпечують розміщення і зберігання матеріальних цінностей державного резерву	ФОНД ДЕРЖАВНОГО МАЙНА УКРАЇНИ
Інститут сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва Національної академії аграрних наук України	Наукова діяльність	НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
Сумська область		
1. Державне підприємство «Конотопський авіаремонтний завод «Авіакон» 2. Державний науково-дослідний інститут хімічних продуктів 3. Казенне підприємство «Шосткинський казенний завод «Імпульс» 4. Казенне підприємство Шосткинський казенний завод «Зірка»	Діяльність у сфері оборони	Державний Концерн «укроборонпром»
Державне підприємство «Охтирський комбінат хлібопродуктів» Державного агентства резерву України	Підприємства, що забезпечують розміщення і зберігання матеріальних цінностей державного резерву	Державне агентство резерву України
ПАТ «Сумхімпром»	Хімічний комплекс	МІНІСТЕРСТВО ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
АТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»	Наукова діяльність	ФОНД ДЕРЖАВНОГО МАЙНА УКРАЇНИ

Харківська область		
1	2	3
1. Державне підприємство «Балаклійський ремонтний завод» 2. Державне підприємство «Центральне конструкторське бюро «Протон» 3. Державне підприємство «Харківський машинобудівний завод «ФЕД» 4. Державне підприємство «Харківське конструкторське бюро з машинобудування імені О.О. Морозова» 5. Державне підприємство «Харківське агрегатне конструкторське бюро» 6. Державне підприємство «Харківське конструкторське бюро з двигунобудування» 7. Державне підприємство «Завод імені В.О. Малишева» 8. Державне підприємство «Ізюмський приладобудівний завод»	Діяльність у сфері оборони	Державний Концерн «укроборонпром»
АТ «Харківобленерго»	Паливно-енергетичний комплекс	Новинський Вадим Владиславович
1. Державне підприємство «Український державний центр по експлуатації спеціалізованих вагонів» 2. ПрАТ «Харківський електротехнічний завод «Трансв'язок» 3. Державне підприємство «Південна залізниця»	Транспортна галузь	1. ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ 2. МІНІСТЕРСТВО ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ 3. МІНІСТЕРСТВО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ
1. Державне підприємство «Новопокровський комбінат хлібопродуктів» 2. Державне підприємство «Хлібна база № 85» Державного агентства резерву України	Підприємства, що забезпечують розміщення і зберігання матеріальних цінностей державного резерву	1. ФОНД ДЕРЖАВНОГО МАЙНА УКРАЇНИ 2. ДЕРЖАВНЕ АГЕНТСТВО РЕЗЕРВУ УКРАЇНИ

1	2	3
<p>1. Державне науково-виробниче підприємство «Об'єднання Комунар»</p> <p>2. Харківське державне авіаційне виробниче підприємство</p> <p>3. Державне підприємство Науково-дослідний технологічний інститут приладобудування</p> <p>4. АТ «Хартрон»</p>	<p>Авіаційна та ракетно-космічна промисловість</p>	<p>1. 3. ДЕРЖАВНЕ КОСМІЧНЕ АГЕНТСТВО УКРАЇНИ</p> <p>2. ДЕРЖАВНИЙ КОНЦЕРН «УКРОБОРОНПРОМ»</p> <p>4. ФОНД ДЕРЖАВНОГО МАЙНА УКРАЇНИ</p>
<p>1. Державне підприємство «Завод «Електроважмаш»</p> <p>2. АТ «Турбоатом»</p>	<p>Машинобудівна промисловість</p>	<p>ФОНД ДЕРЖАВНОГО МАЙНА УКРАЇНИ</p>
<p>1. Державне підприємство «Державний інститут по проектуванню підприємств коксохімічної промисловості»</p> <p>2. Державне підприємство «Український науково-технічний центр металургійної промисловості «Енергосталь»</p>	<p>Металургійний комплекс</p>	<p>МІНІСТЕРСТВО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ, ТОРГІВЛІ ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ</p>
<p>1. Державне підприємство «Український державний науково-дослідний вуглехімічний інститут (УХІН)»</p> <p>2. Державне підприємство «Державний науковий центр лікарських засобів і медичної продукції»</p>	<p>Хімічний комплекс</p>	<p>1. МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ</p> <p>2. «ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ТА КОНТРОЛЮ ЗА НАРКОТИКАМИ»</p>
<p>1. Державний проектно-вишукувальний та науково-дослідний інститут «Укренергомережпроект»</p> <p>2. Національний науковий центр «Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини»</p> <p>3. АТ «Харківський науково-дослідний та проектно-конструкторський інститут «Енергопроект»</p> <p>4. Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут»</p> <p>5. Державна наукова установа «Науково-технологічний комплекс «Інститут монокристалів» Національної академії наук України»</p>	<p>Наукова діяльність</p>	<p>1. ФОНД ДЕРЖАВНОГО МАЙНА УКРАЇНИ</p> <p>2.6.7. НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ</p> <p>3. РЕГІОНАЛЬНЕ ВІДДІЛЕННЯ ФОНДУ ДЕРЖАВНОГО МАЙНА УКРАЇНИ ПО ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ</p> <p>4. 5. НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ</p>

1	2	3
6. Національний науковий центр “Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О.Н. Соколовського”; 7. Інститут рослинництва імені В.Я. Юр’єва Національної академії аграрних наук України		
Національний науковий центр «Інститут метрології»	Сфера стандартизації, метрології та сертифікації	МІНІСТЕРСТВО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ, ТОРГІВЛІ ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Додаток Б

Таблиця Б.1

Перелік стратегічно важливих підприємств як не можна приватизувати

Назва
1
Частка держави 50 % + 1 акція
Акціонерне товариство «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України»
Державна акціонерна холдингова компанія «Артем»
Публічне акціонерне товариство «Науково-виробниче об'єднання «Київський завод автоматики»
Акціонерне товариство «Українська залізниця»
Акціонерне товариство «Укрпошта»
Акціонерне товариство «Хартрон»
ПрАТ «Київ-Дніпровське МППЗТ»
частка держави 100 %
Державне підприємство «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом»
Приватне акціонерне товариство «Укргідроенерго»
Приватне акціонерне товариство «Національна енергетична компанія «Укренерго»
Державне підприємство «Київський науково-дослідний інститут гідропріладів»
Державне підприємство «Новатор»
Державне підприємство «Центральне конструкторське бюро «Протон»
Донецький казенний завод хімічних виробів
Хімічне казенне об'єднання імені Г. І. Петровського
Державне виробничо-технічне підприємство «Граніт»
Державне підприємство «Євпаторійський авіаційний ремонтний завод»
Державне підприємство «Склопластик»
Державне підприємство Науково-виробничий комплекс «Прогрес»
Державне підприємство «Антонов»
Харківське державне авіаційне виробниче підприємство
Державне підприємство «Балаклійський ремонтний завод»
Державне підприємство «Центральне конструкторське бюро «Чорноморець»
Державне підприємство «Державне Київське конструкторське бюро «Луч»
Державне підприємство «Харківське конструкторське бюро з машинобудування імені О. О. Морозова»
Державне підприємство «Дослідно-проектний центр кораблебудування»
Державне підприємство «Житомирський бронетанковий завод»
Державне підприємство «Шепетівський ремонтний завод»
Державне підприємство «Жулянський машинобудівний завод «ВІЗАР»
Казенне підприємство «Шосткинський казенний завод «Імпульс»
Державне підприємство «Завод 410 ЦА»
Державне підприємство «Завод імені В. О. Малишева»
Державне підприємство «Запорізьке машинобудівне конструкторське бюро «Прогрес» імені академіка О. Г. Івченка
Державне підприємство Макіївський державний проектний інститут
Державне підприємство «Ізюмський приладобудівний завод»
Державне підприємство «Феодосійський оптичний завод»
Державне підприємство «Київський бронетанковий завод»
Державне підприємство «Науково-дослідний інститут комплексної автоматизації»
Державне підприємство «Конструкторсько-технологічне бюро «Судокмпозит»

1
Державне підприємство «Харківський бронетанковий завод»
Державне підприємство «Красилівський агрегатний завод»
Державне підприємство «Луцький ремонтний завод «Мотор»
Державне підприємство «Львівський бронетанковий завод»
Державне підприємство «Львівський державний авіаційно-ремонтний завод»
Державне підприємство «Львівський державний завод «Лорта»
Державне підприємство Науково-виробничий комплекс «Фотоприлад»
Державне підприємство «Львівський радіоремонтний завод»
Державний науково-дослідний інститут хімічних продуктів
Казенне підприємство «Науково-виробничий комплекс «Іскра»
Державне підприємство «Миколаївський бронетанковий завод»
Державне підприємство «Миколаївський суднобудівний завод»
Державне підприємство «Науково-виробничий комплекс газотурбобудування «Зоря» - «Машпроект»
Державне підприємство Науково-дослідний центр «Вертоліт»
Державне підприємство «Феодосійський судномеханічний завод» Міністерства оборони України
Державне підприємство «Спеціальна виробничо-технічна база «Полум'я»
Державне підприємство «Севастопольське авіаційне підприємство»
Державне підприємство «Оризон-Навігація»
Державне підприємство «Радіовимірювач»
Державне підприємство «Український науково-дослідний конструкторсько-технологічний інститут еластомерних матеріалів і виробів»
Державне підприємство «Харківське агрегатне конструкторське бюро»
Державне підприємство «Луганський патрон»
Державне підприємство «Запорізький державний авіаційний ремонтний завод «МіГ ремонт»
Державне підприємство «Харківський машинобудівний завод «ФЕД»
Державне підприємство «Конотопський авіаремонтний завод «Авіакон»
Державне підприємство «Харківське агрегатне конструкторське бюро»
Державне підприємство «Луганський патрон»
Державне підприємство «Запорізький державний авіаційний ремонтний завод «МіГ ремонт»
Державне підприємство «Харківський машинобудівний завод «ФЕД»
Державне підприємство «Конотопський авіаремонтний завод «Авіакон»
Державне підприємство «Укрхімтрансміак»
Державне підприємство «Адміністрація морських портів України»
Державне підприємство обслуговування повітряного руху України
Державне спеціалізоване підприємство «Чорнобильська АЕС»
Державне підприємство «Поліграфічний комбінат «Україна» по виготовленню цінних паперів»
Державне авіаційне підприємство «Україна»
Державне науково-виробниче підприємство «Об'єднання Комунар»
Державне підприємство «Виробниче об'єднання південний машинобудівний завод імені О. М. Макарова»
Державне підприємство «Конструкторське бюро «Південне» ім. М. К. Янгеля»
Державне підприємство «Науково-виробниче об'єднання «Павлоградський хімічний завод»
Державне підприємство «Укркосмос»
Казенне підприємство спеціального приладобудування «Арсенал»
Державне підприємство «Український державний центр радіочастот»